

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Evidenčné číslo: 102003/I/2023/36122163610925828

POZÍCIE EÚ V SRBSKU V KONTEXTE STRATÉGIÍ ČÍNY A RUSKA
Diplomová práca

2023

Bc. Livia Ujlaky

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

POZÍCIE EÚ V SRBSKU V KONTEXTE STRATÉGIÍ ČÍNY A RUSKA
Diplomová práca

Študijný program:	Manažment medzinárodného obchodu
Študijný odbor:	Ekonómia a manažment
Školiace pracovisko:	Katedra medzinárodného obchodu
Vedúci záverečnej práce:	Ing. Ľubica Zubaľová, PhD.

Bratislava 2023

Bc. Livia Ujlaky

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

podpis

Pod'akovanie

Chcela by som poďakovať mojej školiteľke Ing. Ľubici Zubaľovej, Phd. za všetky jej užitočné rady, usmernenia, odborný prístup a čas, ktorý mi venovala pri písaní diplomovej práce.

Abstrakt

UJLAKY, Livia: *Pozície EÚ v Srbsku v kontexte stratégií Číny a Ruska*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra medzinárodného obchodu. – Vedúca záverečnej práce: Ing. Ľubica Zubaľová, Phd. – Bratislava: OF EU, 2023, 89 s.

Cieľom záverečnej práce bolo vyhodnotiť na základe vybraných vedeckých metód, pozície Európskej Únie v Srbsku v kontexte stratégií Číny a Ruska. Práca je rozdelená do 4 kapitol. Obsahuje 14 grafov, 11 tabuliek a 2 obrázky. Prvá kapitola sa zaoberala charakteristikou Srbska a historickým a súčasným pohľadom na jeho spoluprácu s vybranými krajinami. Táto kapitola je zložená z 5 podkapitol, v rámci ktorých sme sa venovali postaveniu Srbska v zahraničnoobchodnej politike Európskej Únie a skúmaniu stratégií Ruska a Číny v krajine. V ďalšej kapitole bol stanovený cieľ práce, parciálne ciele, ktoré vedú k jeho dosiahnutiu, metodika práce a použité metódy skúmania. V záverečnej kapitole sme analyzovali zahraničnoobchodné vzťahy Srbska s vybranými krajinami, rovnako ako ich investičné aktivity na jeho území. Výsledným riešením danej problematiky je zhodnotenie pozície Európskej Únie vo vzťahu k účinkom ruských a čínskych stratégií v Srbsku.

Kľúčové slová: Čína, EÚ, európska integrácia, investície, Rusko, Srbsko, stratégie, západný Balkán

Abstract

UJLAKY, Lívía: *The EU position in Serbia in the context of the strategies of China and Russia*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce; Department of International Trade. – Thesis Supervisor: Ing. Ľubica Zubaľová, Phd. – Bratislava: OF EU, 2023, 89 s.

The aim of the final thesis was to evaluate, on the basis of selected scientific methods, the position of the European Union in Serbia in the context of the strategies of China and Russia. The work is divided into 4 chapters. Contains 14 graphs, 11 tables and 2 figures. The first chapter dealt with the characteristics of Serbia and the historical and current view of its cooperation with selected countries. This chapter is composed of 5 subchapters, within which we focused on the position of Serbia in the foreign trade policy of the European Union and the study of the strategies of Russia and China in the country. In the next chapter, the goal of the work, the partial goals that lead to its achievement, the methodology of the work and the research methods used were determined. In the final chapter, we analyzed Serbia's foreign trade relations with selected countries, as well as their investment activities on its territory. The resulting solution to the issue is an evaluation of the European Union's position in relation to the effects of Russian and Chinese strategies in Serbia.

Keywords: China, EU, European integration, investments, Russia, Serbia, strategies, Western Balkan

Obsah

Úvod	10
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	11
1.1 Charakteristika Srbska ako súčasti regiónu západný Balkán.....	12
1.1.1 História Srbska	13
1.1.2 Ekonomika Srbska.....	15
1.2 Zahraničnoobchodná politika EÚ voči Srbsku	19
1.2.1 Stabilizačný a asociačný proces	19
1.2.2 Integrácia Srbska do EÚ	22
1.3 Vzťahy Srbska s Ruskom.....	24
1.5 Vzťahy Srbska s Čínou	29
2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	34
3 Výsledky práce a diskusia	37
3.1 Srbsko – EÚ	42
3.1.1 Analýza zahraničného obchodu Srbska s EÚ	43
3.1.2 Strategické investície EÚ v Srbsku	47
3.2 Srbsko – Rusko	50
3.2.1 Analýza zahraničného obchodu Srbska s Ruskom.....	51
3.2.2 Strategické investície Ruska v Srbsku.....	54
3.3 Srbsko – Čína	57
3.3.1 Analýza zahraničného obchodu Srbska s Čínou	58
3.3.2 Strategické investície Číny v Srbsku	61
3.4 Konkurencieschopnosť srbskej ekonomiky – index RCA (1)	64
4 Diskusia.....	69
Záver	73
Zoznam použitej literatúry	75

Zoznam skratiek

BRI	Iniciatíva Pás a cesta
CEE	Región strednej a východnej Európy
CEEC	Krajiny strednej a východnej Európy
CEFTA	Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode
CPI	Index vnímania korupcie
EAEU	Eurázijská ekonomická únia
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
EIB	Európska investičná banka
EIP	Plán ekonomických investícií
ESUO	Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ
EÚ	Európska únia
EUR	mena eurozóny
EZVO	Európske združenie voľného obchodu
FTA	Dohoda o voľnom obchode
HDP	hrubý domáci produkt
ICTY	Medzinárodný trestný tribunál pre bývalú Juhosláviu
IPA	Nástroj predvstupovej pomoci
ITC	International Trade Centre
MMF	Medzinárodný menový fond
MSP	malé a stredné podniky
NATO	Organizácia Severoatlantickej zmluvy
NBS	Národná banka Srbska
NIS	Naftna Industrija Srbije
OSN	Organizácia Spojených národov
PZI	priame zahraničné investície
RCA (1)	Index konkurencieschopnosti
SAA	Stabilizačná a asociačná dohoda
SAP	Stabilizačný a asociačný proces
SOP	Spoločná obchodná politika
USA	Spojené štáty americké
WBIF	Investičný rámec pre západný Balkán
WTO	Svetová obchodná organizácia

Úvod

Základom fungovania ekonomík na celom svete je obeh tovarov zabezpečený spoločenskou výmenou tovarov a služieb formou predaja alebo nákupu. Európska Únia (EÚ), ktorá vznikla spojením hospodárstiev najvyspelejších európskych krajín sa už od vzniku Spoločnej obchodnej politiky (SOP) jej členov podieľa na väčšine zahraničného obchodu sveta. Vzhľadom na búrlivú minulosť regiónu západný Balkán a s dôrazom na zabezpečenie bezpečnosti jej členských krajín obklopujúcich túto oblasť sa od nadviazania vzájomných vzťahov s konkrétnymi krajinami, EÚ usilovala o ich integráciu. Význam Srbska ako najväčšej krajiny a lídra regiónu postupne naberal na intenzite. Zapojením sa do Stabilizačného a asociačného procesu (SAP) EÚ, liberalizáciou obchodu a rôznymi ďalšími nástrojmi pomoci si EÚ v priebehu niekoľkých rokov vybudovala pozíciu najsilnejšieho zahraničnoobchodného a investičného partnera krajiny.

Kvôli ozbrojeným konfliktom, ktoré v krajine spôsobili ekonomickú zaostalosť, vysokú mieru korupcie a boli dôvodom dlhodobých finančných problémov, sa za prvotný cieľ srbského hospodárstva považovala integrácia do EÚ. Nadšenie z členstva v Únii, ktorá v tretích krajinách symbolizovala societu, v ktorej sa s nimi bude zaobchádzať spravodlivo a bude im poskytnutá pomoc, sa ale vplyvom zdĺhavého integračného procesu a vysokým európskym štandardom, ktoré balkánske krajiny neboli schopné dosiahnuť, klesalo.

Srbsko, sa tak vďaka svojej pozícii ako križovatky spájajúcej Európu s východnými krajinami dostalo do pozornosti svetových gigantov Ruska a Číny. Ich stratégie realizované v srbskej ekonomike začali postupne narúšať pozíciu EÚ a napredovanie v procese pristúpenia stagnovalo.

Cieľom diplomovej práce je vyhodnotiť na základe vybraných vedeckých metód, pozície EÚ v Srbsku v kontexte stratégií Číny a Ruska. Zároveň budeme skúmať, ako sa vyvíjal vzájomný vzťah Srbska s EÚ a vybranými krajinami (Ruskom a Čínou) a ich obchodné a investičné vzťahy od minulosti až po súčasnosť. Zameriame sa na definovanie stratégií vybraných ekonomík v srbskom hospodárstve a pomocou nadobudnutých poznatkov, budeme schopný rozobrať konkurencieschopnosť Srbska v globálnom svete a voči vybraným krajinám. Vyhodnotenie analýzy vplyvu ruských a čínskych stratégií ovplyvňujúcich pozíciu EÚ v Srbsku bude záverom našej práce.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Dôležitosť hospodárskych vzťahov je známa už mnoho storočí. Vyvíjanie obchodnej činnosti so zahraničím, ako významného fenoménu pre rozvoj Európy, bolo už od počiatku novodobých štátov bázou pre pozdvihnutie ich hospodárstiev a prispelo k budovaniu ich zahraničnoobchodných politík. Priemyselná revolúcia, ktorá viedla k rastu dopytu po surovinách, k podpore budovania zahraničných odbytových trhov a bola sprevádzaná intenzívnym obchodom medzi „metropolami“ a kolóniami spôsobila, že obchod dostal celosvetový rozmer.

Medzinárodný obchod, ktorý profesor Peter Baláž definuje ako: „*súhrn zahraničných obchodov niekoľkých alebo všetkých krajín a vyústenie rozširujúcej sa del'by práce v celosvetovom meradle*“,¹ bol pri jeho vývoji v podmienkach expandujúcej globalizácie a zároveň prehlbujúcej sa regionalizácie neustále vystavovaný viac menej výrazným zmenám. Vznik EÚ, ktorý znamenal unikátny obrat na európskom kontinente bol jednou z nich. EÚ, ktorej história siaha až do roku 1957, kedy bola na základe Rímskej zmluvy zabezpečená užšia spolupráca v Európe a jej zahraničnoobchodná politika, identicky uplatňovaná vo všetkých členských štátoch, vždy podporovala medzinárodný obchod. Zabezpečením liberalizácie vzájomných vzťahov a zmysluplným uplatňovaním výrobných zdrojov EÚ síce prispela k vysokej ekonomickej prosperite v Európe, no udržanie si stabilnej pozície v strategicky významných partnerských krajinách sa pre ňu stalo výzvou.

Západný Balkán, nachádzajúci sa v strede Európy, obklopený členskými štátmi EÚ sa vďaka jeho geostrategicky výhodnej polohe a úzkym väzbám s Ruskom a Čínou, ukázal ako jedna z najdôležitejších priorít v rámci politiky rozširovania EÚ.

Europeizácia krajín západného Balkánu, ktorá podľa Thomasa Risseho predstavuje „*vznik a vývoj konkrétnych štruktúr na európskej úrovni, ktoré formalizujú interakcie medzi aktérmi a vznik politických sietí, špecializujúcich sa na vytváranie autoritatívnych európskych pravidiel*“², od začiatku čelila mnohým výzvam. Výrazné zmeny ako viac než

¹ BALÁŽ, Peter a kol. *Medzinárodné podnikanie : Na vlně globalizujúcej sa svetovej ekonomiky*. 5. vyd. Bratislava: Sprint 2, 2010, [cit. 19.09.2022]. ISBN 978-80-89393-18-3.

² COWLES GREEN, Maria – CAPORASO, James – RISSE, Thomas. *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. [online]. New York: Cornell University, 2001, [cit. 19.09.2022]. ISBN 0-8014-8671-8. Dostupné na: <https://tinyurl.com/2p927nvj>

dva roky trvajúca pandémie COVID-19 (2020), či súčasná Ruská invázia na Ukrajinu (2022) a ňou zapríčinená utečenecká a energetická kríza v celej Európe, preverili vzťahy v medzinárodnom obchode a zároveň spomalili integračný proces EÚ. Balkánske krajiny, ktoré tak dlho čakali na udelenie plnohodnotného členstva, sa začali oveľa viac obracať na svojich staronových východných partnerov a dôvera ich obyvateľstva v inštitúcie EÚ klesala.

Srbsko, najväčšia balkánska krajina, bolo v rámci regiónu západného Balkánu už od jeho vzniku považované za územie s najväčšou perspektívou pre vstup do EÚ. Tradičné kultúrne a ekonomické vzťahy s Ruskom a Čínou, ktoré sú pre Srbsko príliš významné, aby sa ich vzdalo, však výrazne ovplyvňujú pozíciu EÚ v krajine a súčasne úspešne prispievajú k uplatňovaniu východných stratégií na európskej pôde.

1.1 Charakteristika Srbska ako súčasti regiónu západný Balkán

Balkán, nazývaný Balkánsky polostrov, je najvýchodnejším z troch veľkých južných polostrovov Európy. Pojem západný Balkán je ako geografický, tak aj politický. Pôvodne ho používali americkí a európski tvorcovia politik na opis časti Balkánskeho polostrova, ktorá zostala mimo Severoatlantickej aliancie (NATO) a EÚ. Od začiatku 90. rokov zahŕňal všetky štáty, ktoré vznikli počas rozpadu Juhoslávie „*krajiny južných Slovanov*“: Albánsko, Bosnu a Hercegovinu, Chorvátsko, Kosovo³, Severné Macedónsko, Čiernu Horu, **Srbsko** a Slovinsko. Po summite EÚ v Solúne v júni 2003 ich počet klesol, keď boli prijaté záväzky integrovať všetky štáty regiónu a jej členmi sa v roku 2004 stalo Slovinsko a o 9 rokov, v roku 2013, Chorvátsko.⁴

Región západného Balkánu je aj vďaka svojej minulosti, ktorá je poznačená búrlivými vojnami a konfliktmi často označovaný ako nestabilný a problematický región. EÚ sa už od prvého nadviazania vzťahov s týmto územím, vo svojom vlastnom záujme usilovala o zabezpečenie si stabilnej pozície v jednotlivých krajinách. Proces pristúpenia štátov regiónu sa stal stredobodom pozornosti ich vzájomných vzťahov. Problémové

³ **Kosovo** je čiastočne uznaný štát na Balkánskom polostrove. Od roku 1999 patrí pod administratívnu správu Organizácie Spojených národov. V roku 2008 sa bez súhlasu Srbska stalo samostatným štátom, Kosovská republika. Nezávislosť Kosova formálne uznávajú len niektoré štáty. Jedným zo štátov, ktoré Kosova stále považuje za súčasť Srbska je aj Slovenská republika.

⁴ BUGAJSKI, Janusz. The Western Balkans. In *International Relations* [online]. 2014. [cit. 21.09.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/344080633_The_Western_Balkans

faktory integrácie balkánskych krajín ako zlá ekonomická situácia a neschopnosť splniť tzv. Kodanské kritéria, ktoré sú nosným pilierom pre hodnotenie postupu v procese integrácie, podnietili vznik SAP ako novej stratégie EÚ pre západný Balkán.

Transformácia smerom k liberalizácii a demokratizácii spolu s aktívnym zapájaním sa do prístupového procesu EÚ a jej následná pomoc a fondy priniesli v krajinách západného Balkánu hospodársky, politický a kultúrny pokrok. Na druhej strane, jeho geostrategicky významná pozícia láka záujem ďalších svetových mocností.

Už v minulosti sa pozícia regiónu označovala „zónou“ medzi Západom a Východom. Na jednej strane EÚ, zatiaľ čo na druhej strane Rusko a Čína ako krajiny so silnými historickými väzbami a jedny z najvýznamnejších obchodných a investičných partnerov celého regiónu.⁵ Srbsko, v minulosti známe ako významná križovatka medzi najsilnejšími ríšami, sa tak ako vtedy aj dnes stáva kľúčovou oblasťou pre zabezpečenie si stabilnej pozície EÚ no aj pre šírenie vplyvu Ruska a Číny, ktoré sa v krajine pomocou svojich stratégií angažujú.

1.1.1 História Srbska

Počiatky novodobej srbskej štátnosti a vznik novodobého srbského národa sú spojené s viacerými búrlivými udalosťami na prelome 18. a 19. storočia. Po dlhoročnej okupácii osmanskými Turkami a niekoľkých pokusov o vymanenie sa spod ich nadvlády, bola v roku 1878 po prvý krát uznaná oficiálna nezávislosť Srbska. Od začiatku 20. storočia bolo srbské územie neoddeliteľnou súčasťou Juhoslávie. V roku 1912 tvorilo – spolu s neuznaným štátom Slovincov, Chorvátov a Srbov – prvý Juhoslovanský štát: **Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov**, ktorý bol v roku 1929 premenovaný na **Kráľovstvo Juhoslávie**. Táto forma štátu zanikla v roku 1941 a jej nástupcom sa neskôr v roku 1945 stala **Juhoslovanská socialistická federatívna republika**.⁶

⁵ VUKIĆEVIĆ, Boris. China in the Western Balkans: A new player in the strategic game. In *China and Eurasia*: [online]. Londýn, 24.09. 2021, č. 1, s. 22. [cit. 19.09.2022]. Dostupné na: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003109259-13/china-western-balkans-borisvuki%C4%87evi%C4%87>

⁶ ČEDOMIR, Anzić. The history of Serbia. [online]. 2018, [cit. 19.09.2022]. Dostupné na: https://www.knjizazaroman.rs/_public/upload/init/65/knjiga-the-history-of-serbia-cedomir-antic-laguna-knjizara-roman-odlomak-65493.pdf

Významnú úlohu v celom historickom formovaní súčasného Srbska mal vodca komunistickej strany Juhoslávie Josip Bronz Tito. Tito, ktorý sa stal zakladateľom novej povojnovej Juhoslávie založenej na socialistických ideáloch, bol vo svojej úlohe premiéra a neskôr prezidenta prvým komunistickým vodcom, ktorý mal odvahu vzoprieť sa sovietskej hegemonii⁷. Po roku 1945 sa Srbsko stalo súčasťou Titovej Juhoslovanskej federácie, ktorá sa po jeho smrti dostala do vážnej krízy a začiatkom deväťdesiatych rokov sa rozpadla. Ako môžeme vidieť na obrázku 1, po roku 1992 ostalo z pôvodných 6 zväzových republík (Slovinsko, Chorvátsko, Severné Macedónsko, Bosna a Hercegovina, Čierna Hora, Srbsko) vo federácii už iba **Srbsko** (vrátané jeho autonómnych oblastí Vojvodina a Kosovo) a **Čierna Hora (Federatívna republika Juhoslávia, neskôr premenovaná na štátnu Úniu Srbska a Čiernej Hory)**. Keď v roku 2006 Čierna Hora vyhlásila nezávislosť, prestala existovať aj táto únia.

Obrázok 1 Mapa bývalej Juhoslávie

Vysvetlivky: ● - Únia Srbska a Čiernej Hory

Zdroj: Office of the Historian. The Breakup of Yugoslavia 1990–1992. [online]. [cit. 13.10.2020]. Dostupné na: <https://history.state.gov/milestones/1989-1992/breakup-yugoslavia>

⁷ **Hegemónia** je nadvláda, ktorú môžeme opísať ako usporiadanie síl takým spôsobom, kedy jedna skupina – priamo či nepriamo – ovplyvňuje ostatné bez použitia hrubej sily.

Po Titovej smrti v roku 1980 a páde komunizmu vo východnej Európe, v priebehu nasledujúceho desaťročia, znovuobnovený nacionalizmus otvoril staré trhliny v juhoslovanskej spoločnosti. Srbský (a neskôr juhoslovanský) vodca Slobodan Milošević sa vtedy pokúsil vytvoriť „*Velké Srbsko*“ z bývalej únie, no jeho politika namiesto toho viedla k odtrhnutiu Slovinska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a Macedónska a k občianskej vojne na začiatku 90. rokov. Koncom 90-tych rokov sa prelialo ešte viac krvi, keď Albánskymi-moslimami ovládaná srbská provincia **Kosovo** vyhlásila nezávislosť.⁸

Intervencia NATO v Kosove v roku 1999 dala bodku za niekoľko rokov trvajúcim rozpadom Juhoslovanskej socialistickej federatívnej republiky, a po tzv. buldozérovej revolúcii v roku 2000 bola v Srbsku po prvý krát zvolená demokratická vláda. Pod vedením premiéra Zorana Djindjića sa republika začala zaujímať o integráciu do EÚ a jej dosiahnutie bolo stanovené za dlhodobý cieľ. Aj keď sa krajina rozvíjala, otázka kosovskej nezávislosti zostala nezodpovedaná. Kosovo ako samostatný štát dodnes uznáva len 98 z 193 členských štátov Organizácie Spojených národov OSN (50,78 %) a na druhej strane až 22 z 27 členských štátov EÚ (86,67 %). Jedným zo štátov, ktoré Kosovo stále považuje za súčasť Srbska je aj Slovenská republika.⁹

Srbsko sa ešte ako súčasť bývalej Juhoslávie stalo centrálnou plánovanou ekonomikou s prevažne štátnym majetkom. Obdobie po rozpade Juhoslávie medzi rokmi 1990 – 2000, ktoré bolo charakteristické vojnami a medzinárodnou izoláciou, spôsobilo úpadok srbského hospodárstva, no po demokratických zmenách v roku 2000 sa Srbsko opäť vydáva na cestu nového ekonomického rozvoja.¹⁰

1.1.2 *Ekonomika Srbska*

Srbská republika je parlamentnou republikou nachádzajúcou sa v strede Balkánskeho polostrova. Na východe hraničí s Bulharskom, na severovýchode s Rumunskom, na severe je Maďarsko, na západe – Chorvátsko a Bosna a Hercegovina, na

⁸ LAMPE, John R. a kol. Srbija. In *Encyclopedia Britannica* [online]. 13.08. 2022. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: <http://acta.euke.sk/uploads/Acta20201620No201.pdf> <https://www.britannica.com/place/Serbia>

⁹ BIEBER, Florian. The Serbia-Kosovo Agreements: An eu Success Story? In *Review of Central and East European Law* [online]. Košice: PHF EU Košice, 15.12. 2015, s. 285-319. ISSN 1573-0352. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://brill.com/view/journals/rela/40/3-4/article-p285_2.xml?ebody=abstract%2Fexcerpt

¹⁰ MITROVIĆ, Dorde. Serbian Economy – History, Transition and Present. In *The Geography of Serbia* [online]. 21.11. 2021, s. 185-197. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/356538009_Serbian_Economy__History_Transition_and_Present

juhozápade – Čierna Hora a na juhu – Albánsko a Macedónsko. Vďaka najrýchlejšie sa rozvíjajúcej ekonomike z pomedzi všetkých krajín regiónu je Srbsko prezívané „*Balkánsky tiger*“. Rozprestiera sa na 88 499 km² a žije tu 6,844 miliónov (mil.) obyvateľov (2021). Hlavným mestom je Belehrad. Srbsko je členom viacerých medzinárodných organizácií ako OSN, Medzinárodný menový fond (MMF) či Svetová obchodná organizácia (WTO). Je jedinou európskou krajinou, ktorá má podpísané zmluvy o voľnom obchode ako s EÚ, tak aj s Ruskou federáciou.

Srbská ekonomika patrí medzi malé ekonomiky s nízkou konkurencieschopnosťou a silnou závislosťou na externom prostredí.¹¹ Vďaka bohatým zdrojom a priaznivému podnebiu krajiny je kľúčovým odvetvím srbského hospodárstva poľnohospodárstvo.¹² Poľnohospodársky sektor tvorí 6,5 % hrubého domáceho produktu (HDP) (v posledných rokoch sa jeho podiel znižoval), pričom zamestnáva takmer 16 % pracovnej sily (Svetová banka, najnovšie dostupné údaje, 2019). Srbsko má 3,4 mil. hektárov poľnohospodárskej pôdy. Väčšina vysokokvalitnej pôdy sa nachádza v severnej časti krajiny – Vojvodine (84 % celkovej obrábanej pôdy v Srbsku).

V poľnohospodárskej produkcii v Srbsku dominuje rastlinná výroba.¹³ Hlavnými pestovanými plodinami sú: kukurica, pšenica spolu s jačmeňom, ovsom a ražou. Dôležitou súčasťou srbského poľnohospodárstva je aj intenzívna produkcia ovocia a výrobkov z neho. Krajina je tiež bohatou na nerastné suroviny. Nachádza sa tu značné množstvo lítia, uhlia, olova, zinku, medi a zlata, no v dôsledku obmedzeného prístupu k finančným prostriedkom v ťažobnom sektore nie je srbská ekonomika schopná z tohto bohatstva profitovať.

Priemyselný sektor, ktorý sa na HDP krajiny podieľa 24,8 % a zamestnáva 27 % (Svetová banka, najnovšie dostupné údaje 2019) pracovnej sily je ďalším dôležitým článkom srbského hospodárstva. **Medzi hlavné priemyselné odvetvia** patrí: automobilový priemysel, spracovanie potravín, chemikálie, základné kovy, nábytok, farmaceutický

¹¹ Zastupiteľský úrad ČR v Belehrade (Srbsko). Srbsko: Souhrnná teritoriální informace. [online]. 1.7.2021. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: <https://www.businessinfo.cz/navody/srbsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/#1-zakladni-informace-o-teritoriu>

¹² Európska komisia. Poľnohospodárstvo v krajinách zapojených do procesu rozširovania. [online]. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/enlarge-ment/candidates_sk

¹³ STOJANOVIĆ, Žaklina. Agriculture in Serbia. In *The Geography of Serbia*. [online]. 25.11. 2021, s. 199-206. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-74701-5_15

priemysel, strojárstvo, cukor, pneumatiky a odevy. **Služby predstavujú najvýznamnejší sektor činnosti** a tvoria 51,5 % HDP, pričom zamestnávajú 57 % (Svetová banka, najnovšie dostupné údaje 2019) pracovnej sily. IT priemysel je jedným z najrýchlejšie rastúcich, rovnako ako sektor cestovného ruchu, ktorý pred pandémiou predstavoval 6,9 % HDP.¹⁴ Cestovné obmedzenia na zabránenie šírenia koronavírusu však zapríčinili pokles aj v tejto oblasti.

Obchod hrá hlavnú úlohu v hospodárskom výkone krajiny. Hlavnými obchodnými partnermi Srbska sú Nemecko, Taliansko, Čína a Rusko.¹⁵ Vzťah s EÚ je sprevádzaný postupným procesom prístúpenia a zabezpečuje krajine prílev značných finančných prostriedkov na rozvoj. Na druhej strane sú Rusko a Čína, primárne aktívne v oblastiach ako obstarávanie, liberalizácia obchodu a infraštruktúra. Srbsko ako štvrtý najväčší príjemca čínskych investícií v Európe je tiež aktívnym členom v rámci čínskej iniciatívy „*Belt and Road Initiative*“ (BRI).

Aj napriek relatívne malej veľkosti je rozvíjajúca sa ekonomika Srbska silným hráčom v globálnom svete a stredobodom pozornosti viacerých svetových mocností. Byrokracia, korupcia v štátnych orgánoch či neefektívnosť obchodnej legislatívy srbského hospodárstva sú však aj naďalej výzvou. V rámci Indexu vnímania korupcie (CPI), ktorý od roku 1995 zostavuje medzinárodná nevládna organizácia Transparency International sa krajina v rebríčku v porovnaní s rokom 2016, kedy dosahovala skóre¹⁶ 42 posunula na hodnotu 38 z možných 100 v roku 2021.¹⁷ Korupcia je závažným problémom nie len Srbska ale aj celého regiónu, ktorý stojí na „*mŕtvom bode*“ v ťažkom boji proti nej.

Tabuľka 1 zobrazuje prehľad makroekonomických ukazovateľov Srbska medzi rokmi 2017 až 2021. Tempo srbskej ekonomiky si niekoľko rokov zachovávalo pozitívny trend. HDP na obyvateľa vzrástlo v priemere o 5 % v rokoch 2018 a 2019. S rastom o 5,1 % v roku 2018, ktorý bol najvyšším za posledné desaťročie a o 4,9 % v roku 2019 bolo možné usúdiť, že je krajina na ceste k udržateľného rastu. Hoci pandémie COVID-19, ktorá

¹⁴ Lloyds Bank. The economic context of Serbia. [online]. 2022. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/serbia/economical-context>

¹⁵ International Trade Administration. Serbia - Country Commercial Guide. [online]. 05.08.2022. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/serbia-market-overview>

¹⁶ Skóre krajiny je vnímaná úroveň korupcie vo verejnom sektore na stupnici od 0 do 100, kde 0 znamená veľmi skorumpovaný a 100 znamená veľmi čistý.

¹⁷ Transparency International the global coalition against corruption. Corruption perceptions index - Serbia. 2021. [online]. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/srb>

prepukla začiatkom roka 2020 ekonomickú dynamiku Srbska pozastavila, jej následná recesia bola vďaka priaznivej štruktúre srbskej ekonomiky, zvýšenej odvetvovej a geografickej diverzifikácii ako aj prijatej štátnej pomoci, ktorá podľa dostupných údajov dosahovala 13 % HDP¹⁸ len mierna (-0,3 %).

Tabuľka 1 Vývoj základných makroekonomických ukazovateľov Srbska medzi rokmi 2017 – 2021

	2017	2018	2019	2020	2021
HDP/obyv. (USD PPP)	6 292,5	7 252,4	7 417,2	7 730,7	9 230,2
Rast HDP/obyv. (ročne v %)	2,6	5,1	4,9	-0,3	8,4
Miera inflácie (v %)	3,1	2,0	1,8	1,6	4,1
Nezamestnanosť (v %)	13,5	12,7	10,4	9,0	11,8
Bilancia štátneho rozpočtu (v % HDP)	1,1	0,6	-0,2	-8,0	-4,1
Štátny dlh (v % HDP)	57,8	53,6	51,9	57,0	56,5

Zdroj: The World Bank. Serbia. [online]. 2021. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/country/RS>. National Bank of Serbia. Key macroeconomic Indicators. [online]. 2021. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/>

Srbská ekonomika sa počas prvého roku pandémie stala jednou z najodolnejších v Európe. Keď v roku 2021 zaznamenala silné oživenie s rastom HDP na obyvateľa o 8,4 %.¹⁹ Nicola Pontara, riaditeľ Svetovej banky pre Srbsko vo svojej tlačovej správe vyslovil predpoklad, že: „v strednodobom horizonte bude stabilne rásť približne o 3 percentá ročne,“ avšak dodal, že: „táto perspektíva bude zásadne závisieť od viacerých vonkajších faktorov, ako napríklad prebiehajúca vojna na Ukrajine či úradujúca globálna energetická kríza.“²⁰

Problematickým makroekonomickým ukazovateľom v Srbsku je štátny dlh. Tento údaj, ktorý potencionálni investori využívajú na meranie schopnosti krajiny splácať dlh v budúcnosti, dosahoval posledných 5 rokov v Srbsku hodnoty vo výške viac ako 50 %. Zvyšujúce sa tempo rastu, ktoré je primárne zapríčinené mohutnými čínskymi pôžičkami

¹⁸ Ministerstvo zahraničných vecí – Zastupiteľský úrad Českej republiky. Srbsko [online]. 01.07. 2021. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.businessinfo.cz/navody/srbsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/#2-ekonomika>

¹⁹ CECCHI, Raphael. ROBUSTNÁ SRBSKÁ EKONOMIKA BUDE V ROKU 2022 ČELIŤ NIEKOĽKÝM PREKÁŽKAM. In *Credendo : journal* [online]. 14.01. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://credendo.com/sk/knowledge-hub/robustna-srbska-ekonomika-bude-v-roku-2022-celit-niekolky-m-prekazkam>

²⁰ The World Bank. Serbia's Robust Post-Pandemic Recovery Jeopardized by Global Crises. [online]. 04.05. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/05/04/serbia-s-robust-post-pandemic-recovery-jeopardized-by-global-crises>

v oblasti infraštruktúry a s ňou súvisiacou realizáciou viacerých projektov v rámci BRI, dostáva krajinu čoraz hlbšie do dlhovej pasce, z ktorej je s pribúdajúcou hodnotou záväzkov veľmi náročné sa dostať.

Od celkového vývoja ekonomickej situácie v krajine, ktorá je od februára 2022 ovplyvnená rusko-ukrajinským konfliktom závisí aj prístupový proces Srbska do EÚ. Aj napriek významným vzťahom s Ruskom, ktoré krajina považuje za „*blízkeho priateľa*“ je podľa vyhlásení Belehradu členstvo v 27-člennej únii stále dôležitým cieľom. „*Musíme byť pevní v našom európskom smerovaní,*“ vyhlásil súčasný srbský prezident Vučić, ktorý na jednej strane presvedčivo vyhral voľby vďaka svojej prorúskej agende a na druhej vyhlásil, že chce počas svojho nasledujúceho funkčného obdobia zabezpečiť prijatie Srbska do EÚ.²¹

1.2 Zahraničnoobchodná politika EÚ voči Srbsku

EÚ alebo v minulosti Európske spoločenstvo, je prítomné na Balkáne už viac ako 20 rokov. Srbsko ako jedna z prvých krajín regiónu, začalo svoju cestu k členstvu v EÚ po rozpade posledného štátneho zväzku na území bývalej Juhoslávie – Štátneho zväzku Srbska a Čiernej Hory. Jeho strategické umiestnenie na Balkánskom polostrove a dobré vzťahy s Čiernou Horou, ktoré mu aj v napriek jeho vnútrozemskej polohe umožňujú prístup k Jadranskému moru z neho robia významnú križovatku medzi západnou a východnou Európou.²²

1.2.1 Stabilizačný a asociačný proces

SAP je jedným zo základných nástrojov zahraničnoobchodnej politiky EÚ voči krajinám regiónu západný Balkán. Začiatok SAP sa datuje od roku **1999**, kedy si EÚ dala za cieľ postupne obnoviť vojnou zničené hospodárstva, podporiť domáce reformy a prehĺbiť vzájomnú spoluprácu.²³ Stabilizáciou regiónu, povojnovou rekonštrukciou

²¹ STOJANOVIC, Dusan. Serb President Aleksandar Vučić pledges EU course, hints Russia sanctions. In *Courthouse News Service* [online]. 31.05. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.courhousenews.com/serb-president-aleksandar-vucic-pledges-eu-course-hints-russia-sanctions/>

²²Euractiv. Vzťahy Srbska a EÚ [online]. 21.01. 2016. [cit. 28.09.2022]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/linksdossier/vztahy-srbska-a-eu-000256/>

²³ ZUBALOVÁ, Ľubica. Perspectives of Accession of Albania as a Full Member to EU. In *Význam tretích krajín pre strategické rozvojové zábery EÚ v pokrízovom období (s implikáciami pre slovenskú ekonomiku) : projekt VEGA* [online]. Bratislava: OF EUBA, 2015, roč. 8, č. 32, s. 619-630. [cit. 28.09.2022]. Dostupné na: https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-04/scb0415_Zubalova.pdf

a svojím dôrazom na regionálnu a bilaterálnu spoluprácu medzi balkánskymi krajinami, sa EÚ snažila zamedziť možnosti vzniku ďalšieho ozbrojeného konfliktu a zároveň prispieť k ich postupnému zblížovaniu s Úniou, a to pomocou²⁴:

- 1) Autonómnych preferencií
- 2) Stabilizačných a asociačných dohôd (SAA)
- 3) Finančnej pomoci
- 4) Regionálnej spolupráce

Srbsko má v rámci zahraničného obchodu **preferenčné postavenie** od roku 2000, keď Únia po prvýkrát zaviedla na takmer všetky produkty pochádzajúce z krajín regiónu *výnimočný, neobmedzený bezcolný prístup na jednotný európsky trh*. Bezcolný prístup, ktorý platil pre väčšinu srbských produktov, pričom vývozné obmedzenia vo forme ročných kvót boli uvalené len na export cukru, vína, rýb a teľacieho mäsa zabezpečil, že sa EÚ stala najvýznamnejším obchodným partnerom krajiny.²⁵

V rámci **SAA**, ktorej cieľom bolo v rozmedzí maximálne 6 rokov vytvoriť bilaterálnu zónu voľného obchodu (v súlade s pravidlami WTO) a stanoviť proces znižovania až postupného odstránenia colných sadzieb a kvót na tovary dovážané z Únie, SAP v prípade Srbska vyžadoval:

- dodržiavanie mierových dohôd,
- zmierenie (otázka Kosova),
- návrat utečencov,
- spoluprácu s Medzinárodným trestným tribunálom pre bývalú Juhosláviu (ICTY).

Po prijatí rozhodnutia Rady o tom, že krajina plne spolupracuje bola v apríli 2008 medzi EÚ a Srbskom podpísaná SAA. Dočasná dohoda o obchode a obchodných záležitostiach nadobudla oficiálnu platnosť 1. februára 2010²⁶ a SAA, ktorej proces ratifikácie začal 14. júna 2010 bola formálne uplatňovaná od 1. septembra 2013. K plnej

²⁴ ZUBAĽOVÁ, Ľubica. *Zahraničnoobchodná politika EÚ: (vzťahy s vybranými regiónmi)*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2017, 166 s. [11,59 AH]. ISBN 978-80-225-4439-9.

²⁵ GABRIELOVÁ, Petra. Development of Foreign Trade of the Western Balkans in the Light of the On-going Economic Integration of the Region. In *economic journal* [online]. Bratislava: FMV EUBA Bratislava, 2013, roč. 61, č. 7, s. 722-736. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0621143007%202013%20Gabrielova%C2%B4-RS.pdf>

²⁶ Eur-lex. Stanovisko Komisie k žiadosti Srbska o členstvo v Európskej únii. In *OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU A RADE* [online]. 18.03.2008, s. 46. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0668&from=LT>

liberalizáciu vzájomného obchodu (s výnimkou najcitlivejších produktov srbského poľnohospodárstva) došlo o rok neskôr v roku 2014 a dva roky od uvedenia SAA do oficiálnej platnosti sa v rámci prístupového procesu začalo postupné otváranie rokovacích kapitol.²⁷

Finančná pomoc je ďalšou formou účasti EÚ v Srbsku. Únia je jej najväčším poskytovateľom a podpora reforiem, prostredníctvom **nástroja pre predvstupovú pomoc (IPA)** – mechanizmu financovania EÚ zavedeného v roku 2007, je jej hlavným cieľom.²⁸

Tabuľka 2 Finančné prostriedky v rámci IPA I, IPA II a IPA III (v mil. EUR)

	IPA I 2007-2014	IPA II 2014-2020	IPA III 2021
Demokracia a vládnutie	1316,6	692,6	122,1
Konkurencieschopnosť a rast	79,3	846,8	

Zdroj: European Commission, Overview - Instrument for Pre-accession Assista. [online]. 2020. [cit. 29.09.2022] Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/serbia-financial-assistance-under-ipa-ii_en,

Ako ukazuje tabuľka 2 Srbsko využilo pomoc EÚ v rámci **IPA I**, kde medzi rokmi 2007 – 2014 prijalo spolu 1 395,9 mil. EUR a **IPA II** s prílevom 1 539,4 mil. EUR od roku 2014 do roku 2020. Nariadením **IPA III** na finančné obdobie 2021 – 2027 sa na šiestom zasadnutí Rady pre stabilizáciu a pridruženie v roku 2022 schválila ďalšia pomoc Srbsku a EÚ na rok 2021 vyčlenila finančnú podporu v hodnote 122,1 mil. EUR.²⁹ Súčasťou financovania zo strany Únie je aj regionálny **plán ekonomických investícií (EIP)**, ktorý spolu so Zelenou agendou pre západný Balkán schválila Komisia a partneri regiónu v októbri 2020. Ani tým však pomoc EÚ nekončí a s podporou IPA sa Srbsko zúčastňuje aj na mnohých ďalších programoch vrátane Horizontu 2020, COSME; Erasmus+, Kreatívna Európa, Európa pre občanov a Zamestnanosť a sociálne inovácie.³⁰

Ďalšou z aktivít EÚ v krajine je podpora **regionálnej spolupráce**, ktorej cieľom je okrem zlepšenia bilaterálnych vzťahov Srbska s ostatnými územiaми zapojenými do

²⁷ European Commission. Serbia. [online]. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/serbia_en

²⁸ European Commission. Serbia on its European path #EUenlargement. [online]. 2022. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-07/factograph_serbia.pdf

²⁹ European Commission, Overview - Instrument for Pre-accession Assista. [online]. 2020. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance/serbia-financial-assistance-under-ipa-ii_en,

³⁰ Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Serbia Report 2021. [online]. 19.10.2021. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/serbia-report-2021_en

procesu rozširovania a susednými členskými štátmi EÚ aj zabezpečenia jeho členstva vo WTO.³¹

Na základe správy z posledného zasadnutia Rady pre stabilizáciu a pridruženie EÚ, ktorá sa konala 25. januára 2022 je vidieť, že krajina v SAP vo všeobecnosti dosahuje pozitívne výsledky. Aj keď účastníci zdôrazňujú potrebu zlepšenia sa v určitých oblastiach ako, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ, demokracia a právny štát, normalizácia vzťahov s Kosovom, či zmysluplná regionálna spolupráca a to aj pri riešení vojnových zločinov, EÚ jasne vyslovila svoj záväzok voči európskej perspektíve Srbska a jeho napredovaniu v procese integrácie.³² Srbský proeurópsky postoj potvrdila 27. februára 2023 aj historicky zlomová udalosť, kedy kosovský premier Albin Kurti a srbský prezident Alexander Vučić (ďalej len Vučić) prijali **Dohodu o ceste k normalizácii medzi Kosovom a Srbskom**, ktorú sprostredkovala EÚ.³³

1.2.2 Integrácia Srbska do EÚ

Ak by sme chceli nájsť konkrétnu definíciu pojmu európska integrácia, stretneme sa s veľkým množstvom rôznych interpretácií. Napríklad neofunkcionalista Ernst Haas ju definuje ako „*proces, pri ktorom sú politickí aktéri z rozdielnych národných prostredí vedení k tomu, aby presunuli svoju lojalitu, očakávanie a politické aktivity k novému centru, ktorého inštitúcie disponujú jurisdikciou nad existujúcimi štátmi, alebo ju požadujú.*“³⁴

Merané váhou politických výziev, predstavuje Srbsko jeden z najťažších prípadov v procese rozširovania EÚ. V priebehu posledných dvoch desaťročí prebiehal európsky integračný proces Srbska v korelácii s viacerými politickými výzvami. Politická nestabilita v krajine, ktorá zostala ako dedičstvo regionálnych konfliktov, brzdila transformačné

³¹ World Trade Organization. Non-LDCs Accessions. In *WTO ACCESSION NEWSLETTER*. [online]. 2021, č. 104. [cit.30.09.2022]. Dostupné na: <https://mailchi.mp/wto/wto-accessions-newsletter-n-104-march-2021?e=9c067e1dee>

³² Európska rada Rada a Európskej únie. Joint press statement following the meeting of the EU-Serbia Stabilisation and Association Council. [online]. 25.01.2022. [cit. 30.09.2022]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2022/01/25/joint-press-statement-following-the-meeting-of-the-eu-serbia-stabilisation-and-association-council-25-january-2022/>

³³ KOSTOVICOVA, Denisa. Brothers no more? What the EU's diplomatic breakthrough on Kosovo means for Serbia-Russia relations. In *The London School of Economics : scientific journal* [online]. 07.03. 2023. [cit. 05.02. 2023]. Dostupné na: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2023/03/07/brothers-no-more-what-the-eus-diplomatic-breakthrough-on-kosovo-means-for-serbia-russia-relations/>

³⁴ HAAS, B. Erns. International Integration: The European and the Universal Process. In *International Organization*. [online]. 1961, roč. 15, č. 3, s. 366-92. [cit. 03.10.2022]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2705338>

a reformné procesy, ktoré boli kľúčové pre ďalší pokrok v integrácii.³⁵ V čase keď EÚ prejavila záujem o prevzatie väčšieho záväzku a schválila **Solúnsku agendu pre západný Balkán** v roku 2003, záujem Srbska opadol. Začatie rokovaní o SAA v roku 2005 znamenalo pokrok, no ich následné prerušenie o rok neskôr, ktorého dôvodom bola nedostatočná spolupráca s ICTY, ktorá je jednou z podmienok pre napredovanie v procese pristúpenia, vytvorilo ďalšiu prekážku prebiehajúcim negociáciám. Aj keď bola táto blokáda na európskej ceste po parlamentných voľbách v Srbsku v roku 2007, kedy sa krajina zaviazala k plnej spolupráci odstránená,³⁶ normalizácia vzťahov s Kosovom, ktorou sa zabezpečí eliminácia možných rizík v prípade členstva, bola ďalšou neprekonateľnou výzvou potencionálneho člena EÚ. Nakoľko Srbsko nebolo schopné dosiahnuť určitý postup v tejto oblasti, integračný proces opäť stagnoval. Keď si predstavitelia Únie začali uvedomovať šírenie únavy z rozširovania medzi srbským obyvateľstvom, rozhodli sa poslať im podporný odkaz. EÚ sa preto v apríli 2008 aj napriek nezrovnalostiam rozhodla po vzájomnej dohode so Srbskom podpísať SAA.³⁷

Optimizmus z napredovania v integračnom procese vo februári 2008 ovplyvnila „*Stratégia Európskej komisie pre rozšírenie západného Balkánu*“. Spomínaná stratégia, ktorá spočívala v zavedení zložitejšieho trojpilierového prístupu (právny štát, hospodárske riadenie, reforma verejnej správy) ku každej novej žiadosti o členstvo a vyhlásenia francúzskeho prezidenta Emanuela Macrona, že „*nedávne rozšírenia oslabili Európu*“, výrazne schladili proeurópske nálady v Srbsku. Poskytnutie nových podnetov na zabezpečenie realizácie potrebných reforiem v oblastiach fungovania právneho štátu, presadzovania demokracie ako aj implementácie európskych štandardov, pomoc v pokroku v budovaní regionálneho rozvoja či napredovaní v prístupových rokovaniach do WTO, a tak uľahčiť cestu kandidátskych krajín k členstvu, boli na druhej strane vítaným

³⁵ PETROVIČ, Miloš. EU integration process of Serbia: a vicious circle of high politics?. [online]. Institute of International Politics and Economics. 2019, roč. 70, č. 1175, s. 23-48. [cit. 03.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Milos-Petrovic-12/publication/354948235_EU_integration_process_of_Serbia_a_vicious_circle_of_high_politics/links/6155792e4d9f0f16175eb699/EU-integration-process-of-Serbia-a-vicious-circle-of-high-politics.pdf

³⁶ DRAGISIC, Petar. SERBIA AND EUROPEAN UNION: A VIEW FROM BRUSSELS. In *Centre international de formation européenne* [online]. 2008. s. 349-350. ISSN 0014-2808. [cit. 04.10.2022]. Dostupné na: <https://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2008-3-page-147.htm>

³⁷ RAVEL, Radomír. Srbsko dúfa, že do konca roka 2021 otvorí dve skupiny kapitol v prístupových rozhovoroch s EÚ. In *SeeNews : business journal* [online]. 23.06. 2021. [cit. 05.10.2022]. Dostupné na: <https://seenews.com/news/serbia-hopes-to-open-two-chapter-clusters-in-eu-accession-talks-by-end-2021-pm-745318>

benefitom európskej pomoci.³⁸ O rok neskôr v decembri 2009, bývalý srbský prezident Boris Tadić doručil švédskemu predsedníctvu oficiálnu žiadosť o členstvo a 1. marca 2012 Srbsko finálne získalo štatút kandidátskej krajiny. Prístupové rokovania medzi EÚ a Srbskou republikou začali v roku 2014 a do roku 2021 bolo otvorených 22 z 35 rokovacích kapitol. Najnovšie bol v decembri 2021 otvorený 4 klaster o Zelenej agende a udržateľnej konektivite, ktorý zahŕňa rokovacie kapitoly: 14 – Dopravná politika, 15 – Energetika, 21 – Transeurópske siete a 27 – Životné prostredie a zmena klímy.³⁹

Aj keď má Srbsko štatút kandidátskej krajiny EÚ, pri dodávkach energií sa spolieha výlučne na Rusko. Najmä v aktuálnej situácii, vojenskej invázií Ruska na Ukrajinu (2022), kedy je pre EÚ prioritné zabezpečiť energetickú nezávislosť či už pre členské alebo kandidátske krajiny je ich vzájomne blízky vzťah spochybňovaný. Poslanci EÚ rôzne vyzývajú Srbsko k tomu, aby sa rozhodlo a zmenilo postoj k Rusku. Pripomínajú, že jeho pokračujúce väzby s Moskvou by sa mohli v budúcnosti stať novou prekážkou ďalších rokovaní o vstupe do bloku.

1.3 Vzťahy Srbska s Ruskom

Úzke vzťahy Srbska s Ruskom vyplývajú z ich historickej blízkosti, spoločného náboženského a kultúrneho dedičstva a zo skutočnosti, že Rusko bolo vždy vnímané ako ochranca, ktorý má dostatočné politické a hospodárske kapacity na riešenie problémov Srbska. Rusko je vo svojej zahraničnej politike voči západnému Balkánu zamerané najmä na vzťahy so Srbskom, ktoré má ako najväčšia krajina v regióne preňho zásadný význam. Záujem Ruska zabezpečiť si neustálu kontrolu nad energetickými dodávateľskými trasami do Európy, v súvislosti s cieľom upevnenia jeho dominantného postavenia v európskom energetickom sektore, je hlavným dôvodom jeho prítomnosti v balkánskom regióne.⁴⁰

Prvýkrát sa Balkán dostal do pozornosti Ruska ešte začiatkom 15. storočia, no názor a postoj, že je ochrancom Srbska a kresťanských národov Balkánu, bol sformovaný až

³⁸ Consilium Europa. Vyhlásenie zo Sofie, 17. mája 2018. In *EU-Westren Balkans Summit* [online]. 17.05. 2018. [cit. 05.10.2022]. Dostupné na: https://www.consilium.europa.eu/media/34800/sofia-declaration_sk.pdf

³⁹ European Commission. Serbia. [online]. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/serbia_en

⁴⁰ JOVIC-LAZIC, Ana a LADEVAC Ivona. Relations between Serbia and Russia - impact on the international position of our country. In *Srbija i svet* [online]. 2018. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/325827749_Relations_between_Serbia_and_Russia_-_impact_on_the_international_position_of_our_country

koncom 18. storočia. Prvou medzinárodnou dohodou, ktorou Rusko získalo právo zastupovať „pravoslávne národy Balkánu“ (Srbov, Bulharov a Grékov) bola zmluva z Kucuk-Kaynarca ešte z roku 1774. Valašsko a Moldavsko, hoci boli ešte stále súčasťou Osmanskej ríše, sa vtedy dostali pod ruský protektorát a Rusko tak získalo právo prechodu svojej obchodnej flotily cez Bospor a Dardanely, úžiny spájajúce Európu s Áziou.⁴¹

Od začatia občianskej vojny v Juhoslávii v roku 1991, až do konca 90. rokov nasledovalo Rusko na Balkáne západnú politiku. Vzhľadom na značnú závislosť jeho zahraničnej politiky od Spojených štátov amerických (USA), sa v tomto období krajina ako člen Bezpečnostnej rady OSN postavila „za“ všetky rezolúcie súvisiace s Balkánskou krízou. Keď sa však v roku 2015 hlasovalo za uznanie aktu genocídy Srbska v konflikte medzi Srbmi a Bosniakmi, ku ktorému došlo v roku 1995, bolo pri ňom usmrtených niekoľko tisíc ľudí, a ktorý značne poškodil reputáciu potencionalneho štátu EÚ, Rusko hlasovalo „proti“.

Ruská podpora sa ďalej prejavila aj pri obrane srbskej územnej celistvosti vo vzťahu ku Kosovu. Po vojenských náletoch NATO, obvinili ruskí lídri členské štáty aliancie z porušovania štátnej suverenity Srbska, ako aj z vážneho podkopávania Charty OSN. Aj keď sa ruská pomoc javila ako dôležitý krok k udržaniu si dobrých vzťahov so Srbskom, jeho úloha v Belehrade bola v tomto prípade skôr dôvodom hlbších rozporov s USA, ktoré v reakcii na nezákonnú a nelegitímnu anexiu Krymu v roku 2014 pozastavilo všetku civilnú a vojenskú spoluprácu s Ruskom.⁴²

Prvá dohoda o voľnom obchode (FTA) s Ruskom podpísaná v roku 2000 stanovovala, že tovar, ktorého pôvod je viac ako 50 % srbský, nepodlieha pri vývoze colnému režimu.⁴³ V roku 2008 nadobudla platnosť ďalšia významná dohoda: **Dohoda o spolupráci v oblasti plynárenského a ropného sektora**, ktorá predpokladala výstavbu plynovodu South Stream a predaj 51 % štátneho podielu v Naftna Industrija Srbije (NIS) ruskej spoločnosti Gazprom.

⁴¹ AGHAYEV, Elvin. Relations Between Russia and Serbia. [online]. 08.01. 2017. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/315779767_Relations_Between_Russia_and_Serbia

⁴² YESSON, Erik. NATO and Russia in Kosovo. In *The RUSI Journal* [online]. 20.03. 2008, roč. 144, č. 4, s. 20-26. ISSN 0307-1847. [cit.10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071849908446422?journalCode=rusi20>

⁴³ ČURČIĆ, Mihailo. FREE TRADE AGREEMENTS OF SERBIA. 24.10. 2021. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357242184_FREE_TRADE_AGREEMENTS_OF_SERBIA

Projekt výstavby plynovodu, ktorý mal byť podľa plánu kontrolovaný ruským štátom vedeným Gazpromom v Srbsku a mal zabezpečiť dovoz ruského plynu do EÚ obídením Ukrajiny bol však 1. decembra 2014 zrušený.⁴⁴ Aj napriek tomu, že sa projekt z iniciatívy EÚ neuskutočnil, Rusko dokázalo nájsť cestu ako si zabezpečiť kontrolu nad dodávkami plynu v juhovýchodnej Európe, a to ešte v roku 2009 keď sa ruská spoločnosť Gazprom Neft stala polovičným vlastníkom jednej z najväčších vertikálne integrovaných ropných spoločností, srbskej NIS.⁴⁵

Po tom čo Rusko v roku 2014 vytvorilo Eurázijskú ekonomickú úniu (EAEU) s Kazachstanom a Bieloruskom, bola so Srbskom podpísaná nová FTA, s oficiálnou platnosťou od roku 2021.⁴⁶ Liberalizácia obchodu s tovarom zavedená prostredníctvom colných kvót pre viaceré druhy komodít ako: niektoré druhy syrov, alkoholické nápoje, víno či cigarety, bola hlavným prínosom revidovaného kontraktu.

Okrem ratifikácie novej FTA vznikla v roku 2014 ďalšia významná príležitosť pre rozšírenie ruských stratégií v Srbsku, keď novozvolený predseda európskej komisie Jean-Claude Juncker v prejave pred Európskym parlamentom 14. júla zastavil proces rozširovania EÚ. Napriek tomu, že nová iniciatíva zameraná na prepojenie tzv. Berlínsky proces, spustila niekoľko nových projektov na pomoc balkánskemu regiónu, nedostatočná pomoc EÚ v konflikte s Kosovom, prebiehajúca migračná kríza a všetky predchádzajúce udalosti, ktoré v Srbsku znižovali atraktivitu členstva, vytvorili sériu vstupných bodov pre Rusko. **Kremel'ská stratégia** sa začala sústreďovať na sledovanie troch hlavných cieľov⁴⁷:

- ❖ zabránenie ďalšieho rozširovania EÚ a NATO v rámci regiónu západný Balkán,
- ❖ destabilizáciu Srbska prostredníctvom podporovania politického a sociálneho napätia v konflikte s Kosovom a Republikou Srbskou v Bosne a Hercegovine,

⁴⁴ GOTEV, Georgi. Russia confirms decision to abandon South Stream. In *Euractiv : European journal*. [online]. 08.01. 2015. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.euractiv.com/section/energy/news/russia-confirms-decision-to-abandon-south-stream/>

⁴⁵ NIS FUTURE AT WORK. History. [online]. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.nis.rs/en/history/>

⁴⁶ PREDRAG, Bjelić a RAJKOVIĆ Milos. Economic Cooperation between Serbia and Montenegro and the Eurasian Economic Union. In *Contemporary Issues in Social Sciences : Conference*. [online]. Antalya, 16.12. 2021. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357098050_Economic_Cooperation_between_Serbia_and_Montenegro_and_the_Eurasian_Economic_Union

⁴⁷ AMADIO VICERÉ, Maria Giulia. The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute. [online]. 16.10. 2019. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: <https://sdu.sk/jNHD>

- ❖ umocnenie popularity Putinovho vodcovstva v Rusku vo svetle prezidentských volieb v marci 2018, čo v praxi znamenalo podporu proruskej propagandy v srbských médiách.

Aj keď je vo všeobecnosti hlavným ekonomickým nástrojom nátlaku Moskvy na jednotlivé partnerské krajiny závislosť na dovoze palív a plynu (98,81 % plynu spotrebovaného Srbskom pochádza z Ruska a je zabezpečované sprostredkovateľskými spoločnosťami spojenými s Gazpromom napr. spoločnosť Jugorosgaz),⁴⁸ snaha o dosiahnutie ostatných strategických cieľov nezaostáva.

Prítomnosť ruských spoločností zamestnávajúcich v Srbsku približne 70 000 ľudí a jeho vysoká ekonomická účasť v krajine sú zdrojom mnohých pochybností EÚ a bránia v plnej angažovanosti v prístupovom procese. Do plánov Ruska zapadli aj nálety síl NATO pri Kosovskom konflikte, ktoré rozvírili protizápadné nálady a urobili z krajiny ideálneho „kandidáta“ na implementáciu protizápadnej politiky. Redakcie Sputniku v Belehrade, ktoré naoko spájajú mladých ľudí sú zase dobrým zdrojom dezinformácií, pri ktorých obyvatelia veria v ich pravdivosť. Z čoho vyplýva aj azda najväčšia strategická výhoda Ruska, jeho vnímanie srbskou verejnosťou. Väčšina Srbov verí, že zlepšenie vzťahov s východnými spojencami podporí bezpečnosť a stabilitu krajiny. Ruský prezident sa tiež teší vysokej podpore medzi srbskými občanmi, čo z neho robí najspoľahlivejšieho zahraničného lídra.⁴⁹

Nicholas Velazquez, profesionál v oblasti zahraničnej politiky v Eurázijskom regióne, spomína aj ďalšie strategické kroky Ruska a hovorí, že: *„úzký vzťah Ruska so Srbskom umožňuje Kremlu rozvíjať vzťahy s nacionalistickou srbskou diasporou na celom Balkáne s cieľom destabilizovať Kosovo, Bosnu a ďalšie prozápadné štáty v regióne“*. Oddiaľovaním vstupu Bosny a Hercegoviny do západných inštitúcií prostredníctvom šírenia ruských stratégií v Republike Srbskej, Rusko spolu s Miloradom

⁴⁸ SZPALA, Marta. Russia in Serbia -soft power and hard interests. [online]. 27.10. 2014. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/MartaSzpala/publication/360485270_Russia_in_Serbia_-_soft_power_and_hard_interests/links/627a2d3a3a23744a7272e456/Russia-in-Serbia-soft-power-and-hard-interests.pdf

⁴⁹ GUGULASHVILI, Mariam. Anatomy of a Complicated Relationship: The Western Balkans Between Russia and the EU. [online]. 08.05. 2022. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/363456706_Anatomy_of_a_Complicated_Relationship_The_Western_Balkans_Between_Russia_and_the_EU_-_Mariam_GUGULASHVILI

Dodikom, bosnianskohercegovským politikom a prezidentom Republiky srbskej v Bosne a Hercegovine, napreduje v destabilizácii aj tohto prevažne Srbmi obývaného územia.⁵⁰

Ani súčasná situácia nenarušuje trajektóriu ruských stratégií. Rusko inváziou na Ukrajinu zlikvidovalo všetky snahy o dobré vzťahy so Západom. Jediným partnerom, ktorý mu v Európe zostal je Srbsko. „*Ruskí ľudia sú pre nás bratia a stáročná história to mnohokrát potvrdila. Rusko-srbské vzťahy preto nemožno zničiť pod žiadnym tlakom,*“ povedal Vučić ako reakciu na nepripojenie sa k západným sankciám voči Rusku.⁵¹ Krok srbského prezidenta, ktorý 29. mája 2022 uzavrel s Ruskom **dohodu o zabezpečení dodávok plynu** za niekoľkonásobne nižšiu cenu ako v EÚ na ďalšie tri roky, bol ďalšou ukážkou neochoty rozviazať srbsko-ruské väzby. Významnou dohodou, ktorou sa Srbsko priblížilo bližšie k Moskve je aj **Dohoda s Ruskom o konzultáciách o zahraničnej politike** podpísaná 23. septembra 2022. Okamžite po jej uvedení do platnosti sa táto dohoda stala terčom prozápadnej srbskej opozície. Podľa predstaviteľov tejto opozičnej strany je dohoda dôkazom toho, že srbský prezident Vučić sa vzdal členstva svojho národa v EÚ a približuje ho k Moskve.⁵² Na druhej strane, hoci najvplyvnejšie médiá v Srbsku nekriticky opakujú moskovskú verziu udalostí, Gazprom naďalej kontroluje regionálnu ropnú spoločnosť NIS a Belehrad sa verejne odmieta pripojiť k sankciám EÚ,⁵³ Vučić si uvedomuje, že odkloniť sa od Moskvy bude v záujme pokračovania v integračnom procese v blízkej budúcnosti nutné.

Čína sa v posledných rokoch taktiež stala jedným z kľúčových zahraničných partnerov Srbska na medzinárodnej úrovni. Peking v krajine už dlhodobo mohutne investuje a jej začlenením do BRI dúfa, že si upevní pozíciu v celom regióne.

⁵⁰ VELAZQUEZ, Nicholas. Russia's Strategy to Destabilize the Balkans Is Working. [online]. 02.08. 2022, [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: <https://www.geopoliticalmonitor.com/russias-strategy-to-destabilize-the-balkans-is-working/>

⁵¹ TAYLOR, Alice. Vučić touts Russian-Serbian brotherhood as regional tensions rise. In *Euractiv : journal* [online]. 16.11. 2022. [cit. 20.11.2022]. Dostupné na: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/vucic-touts-russian-serbian-brotherhood-as-regional-tensions-rise/>

⁵² SITA Slovenská tlačová agentúra. Srbsko bude s Ruskom konzultovať zahraničnú politiku, dohoda vyvolala v Únii ostrú kritiku. [online]. 25.09. 2022. [cit. 20.11.2022]. Dostupné na: <https://sita.sk/srbsko-podpisalo-dohodu-s-ruskom-obe-krajiny-budu-spolu-konzultovat-otazky-zahranicnej-politiky/>

⁵³ SAMORUKOV, Maxim. Last Friend in Europe: How Far Will Russia Go to Preserve Its Alliance With Serbia?. In *Carnegie Endowment for International peace : journal* [online]. 10.06. 2022. [cit. 13.10.2022]. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/politika/87303>

1.5 Vzťahy Srbska s Čínou

Hoci sú Čína a Srbsko dve veľmi geograficky vzdialené krajiny, ich vzájomné vzťahy sa formujú už od pradávna. Čína sa do povedomia srbskej verejnosti dostala už v 13. storočí, kedy bol jej obraz ako priekopníka kultúrnej výmeny so západom šírený knihou cestovateľa Marca Pola – „*Travels of Marco Polo*“, v ktorej krajinu opisoval ako miesto s obrovským bohatstvom a vyspelou kultúrou.⁵⁴

Prehlbovanie vzťahov medzi oboma národmi nastalo hneď potom, čo Juhoslovanská federácia, oficiálna predchodkyňa dnešného Srbska, 1. októbra 1949 uznala Čínu ako nezávislý štát. Dôsledkom nadviazania diplomatických vzťahov v roku 1955 a s cieľom posilniť obchodné a investičné väzby sa v nasledujúcich rokoch začali medzi krajinami postupne organizovať výmeny mnohých obchodných delegácií, pravidelné fóra či stretnutia vysokých predstaviteľov.

Dôležitou udalosťou formujúcou srbsko-čínske vzťahy bolo, bombardovanie čínskeho veľvyslanectva v Belehrade v roku 1999. NATO, ktorého letecké sily sa pokúšali ukončiť útok srbských síl na etnických Albáncov v Kosove, 7. mája zasiahlo svojimi bombami čínsku ambasádu. Peking, ktorý bol spolu s Ruskom ešte pred útokom na veľvyslanectvo odporcom násilných náletov NATO v Srbsku sa vďaka udalostiam na konci 90. rokov stal blízkym partnerom krajiny.

Srbsko, ako najväčšia krajina spomedzi všetkých krajín regiónu západného Balkánu, bolo v čínskom ponímaní vždy výhodným spojencom pre šírenie jej vplyvu v Európe. Ich vzájomná spolupráca, ktorá bola postavená na „**strategickom partnerstve**“ nadviazanom v roku 2009 a neskôr v roku 2016 povýšenom na „**komplexné strategické partnerstvo**“ spravila z Číny dôležitého obchodného a finančného partnera Srbska. Čo sa týka zmluvného rámca, krajiny majú medzi sebou podpísaných niekoľko bilaterálnych dohôd, ako napríklad: Dohodu o vzájomnom oslobodení od vízovej povinnosti, Dohodu

⁵⁴ DIMITRIJEVIĆ, Duško a JOKANOVIĆ Nikola. CHINESE INVESTMENTS IN SERBIA AND THE NEW SILK ROAD. Institute of International Politics and Economics, Belgrade. [online]. 17.06. 2016. [cit. 13.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/323642697_CHINESE_INVESTMENTS_IN_SERBIA_AND_THE_NEW_SILK_ROAD?_iepl%5BgeneralViewId%5D=ByFnTkzxITCYYmt03QFKe9FYmicI1lDbsDH3&_iepl%5Bcontexts%5D%5B0%5D=searchReact&_iepl%5BviewId%5D=Icit7qmvhUx0VIN1GzxpKA9BOT3e9upKhQO0&_iepl%5BsearchType%5D=publication&_iepl%5Bdata%5D%5BcountLessEqual20%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BinteractedWithPosition%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BwithEnrichment%5D=1&_iepl%5Bposition%5D=5&_iepl%5BrgKey%5D=PB%3A323642697&_iepl%5BtargetEntityId%5D=PB%3A323642697&_iepl%5BinteractionType%5D=publicationTitle

o ochrane investícií, Dohodu o zamedzení dvojitého zdanenia a Dohodu o kultúrnej a vedecko-technickej spolupráci,⁵⁵ no pre dosiahnutie strategických cieľov Číny je najdôležitejšou **Dohoda o hospodárskej a technickej spolupráci v oblasti infraštruktúry** z roku 2009.⁵⁶

K prudkému vývoju vzájomných vzťahov došlo po vytvorení mechanizmu „16+1“⁵⁷ a BRI, iniciatívy čínskeho prezidenta Si Ťing-pchinga (Xi) z roku 2013, ktorú definuje ako: „*aktívne podporovanie medzinárodnej spolupráce s cieľom dosiahnuť politickú, infraštruktúrnú, obchodnú, finančnú a medziľudskú konektivitu, a tak vybudovať novú platformu pre medzinárodnú spoluprácu na vytvorenie nových hnacích síl spoločného rozvoja*“⁵⁸. Srbsko, ktorého vláda bola jedna z prvých, ktoré podpísali Memorandum o porozumení s Čínou, sa vďaka svojej výhodnej geografickej polohe, čiastočným dohodám o voľnom obchode s EÚ, Stredoeurópskej dohode o voľnom obchode (CEFTA) a dohodám s členskými krajinami Európskeho združenia voľného obchodu (EZVO), ako aj Ruskom a Tureckom a výhodnému investičnému prostrediu stalo v rámci BRI najväčším príjemcom čínskych investícií (56 % čínskych investícií sa realizuje v Srbsku). Jeho pozícia ako významného dopravného uzla na priamej trase k Jadranskému moru spôsobila, že implementácia investičných projektov v oblasti infraštruktúry a energetiky, bola už od začiatku nosným pilierom srbsko-čínskeho vzťahu. The Export-Import Bank of China, financujúca napríklad zlepšenie železničnej trate Belehrad – Budapešť, najdôležitejšieho zo 61 projektov v krajine, a čínske spoločnosti Zijin, ktorá v roku 2018 investovala do RTB

⁵⁵ HULD, Arendse a ZHOU Qian. Serbia and China to Sign Free Trade Agreement by End 2022 ?. In *China Briefing : journal* [online]. 21.02. 2022. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.china-briefing.com/news/serbia-and-china-to-sign-free-trade-agreement-by-end-2022/>

⁵⁶ DIMITRIJEVIĆ, Duško. New Silk Road: Achievements & Prospects Of Serbia-China Economic Cooperation. In *New Silk Road: Achievements & Prospects Of Serbia-China Economic Cooperation : Conference* [online]. Nemecko. 13.07. 2018. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/327350421_New_Silk_Road_Achievements_Prospects_Of_Serbia-China_Economic_Cooperation

⁵⁷ „16 + 1“ je mechanizmus spolupráce medzi Čínou a 16 krajinami CEE zavedený v roku 2012. Pred tým ako sa Litva rozhodla z formátu vystúpiť bol od roku 2019 do roku 2021 tiež známy ako „17 + 1“. Jeho cieľom je propagovať čínsku BRI a prispieť k posilneniu spolupráce v oblasti infraštruktúry, dopravy, logistiky, obchodu a investícií.

⁵⁸ OECD. China's Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape. In *OECD BUSINESS AND FINANCE OUTLOOK* [online]. 2018. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/finance/Chinas-Belt-and-Road-Initiative-in-the-global-trade-investment-and-finance-landscape.pdf>

Bor, a spoločnosť Hesteel Company, ktorá v roku 2016 získala železiarne Smederevo, sa od nadviazania spolupráce stali najväčšími investormi v krajine.⁵⁹

Aj keď sa mať Čínu ako partnera v oblasti obnovy ukázalo výhodné (rýchle, jednoduché riešenia, okamžité financovanie), čínska iniciatíva 16+1 a plánované infraštruktúrne projekty vzbudzujú obavy. Mechanizmus 16+1, ktorý niekoľko európskych lídrov označilo za čínsky nástroj na šírenie jej ekonomického a z časti aj politického vplyvu v regióne, či dokonca jej prenikanie na európsku periferiu narúšajú pozície EÚ v Srbsku. Otázna je tiež čínska technologická vyspelosť, pokiaľ ide o vis-à-vis európsky priemysel,⁶⁰ náchylnosť projektov na korupciu, prevod väčšiny pridanej hodnoty naspäť do čínskych bánk namiesto do miestnej ekonomiky rovnako ako podmienenosť zamestnávať čínskych pracovníkov a využívanie čínskeho materiálu aj napriek lokálnej dostupnosti.⁶¹

Okrem BRI, ktorej cieľom je vybudovať infraštruktúru na vytvorenie prepojenia s európskym trhom a otvoriť si tak bránu na kúpyschopný trh EÚ, nasleduje Čína v Srbsku aj mnohé ďalšie stratégie. Napríklad **„diplomacia dlhovej pasce“**, termín prvýkrát použitý v súvislosti s realizáciou BRI, je kritizovaná v súvislosti s neprimeraným poskytovaním financií a úverov krajinám s problémami s nadmerným verejným dlhom, ktoré sa od nej stávajú závislými. Počas pandémie COVID-19 bola Srbská republika tiež výhodnou oblasťou pre šírenie tzv. **„maskovej“** a **„vaccínovej“ diplomacie**. Prezentácia Číny ako štedrého darcu s výrazne väčšími možnosťami a schopnosťami ako EÚ v tomto období, kedy Únia čelila nedostatku zdravotníckych a ochranných prostriedkov, bolo veľmi významným taktickým krokom Číny.⁶² V posledných rokoch sa vzťah Srbska s Čínou rozšíril aj na oblasť **vojenského obstarávania**. Srbsko je spolu s Bieloruskom jedinou európskou krajinou, ktorá nakupuje vojenskú výzbroj z Číny. Obzvlášť zaujímavý je v tejto oblasti srbský telekomunikačný sektor, pre ktorý srbská vláda kúpila tisíce sledovacích

⁵⁹ VASOVIČ, Aleksander. UPDATE 1-China's Zijin Mining to take stake in Serbian copper complex. In *Reuters : journal* [online]. 31. 08. 2018.[cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/serbia-copper-idUSL8N1VM2K6>

⁶⁰ HELER, Daniel. Trať Budapešť – Bělehrad: vítězí Čína na úkor Západu?. [online]. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 18.01. 2017. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.iir.cz/stavba-trate-budapest-belehrad-priklad-rustu-vlivu-ciny-na-evropske-periferii-na-ukor-zapadu>

⁶¹ HOLZNER, Mario. Serbia, China's gateway to Europe. [online]. The Vienna Institute for International Economic Studies. 05.09. 2022. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://wiiw.ac.at/serbia-china-s-gateway-to-europe-n-566.html>

⁶² Centrum for European Research. Serbia and China: 'Steel Friendship' in the EU's backyard. [online]. Londýn: Queen Mary University of London. 03.11. 2021. [cit.25.10.2022]. Dostupné na: <http://www.cer.qmul.ac.uk/europemattersblog/items/serbia-and-china-steel-friendship-in-the-eus-backyard.html>

systemov čínskej spoločnosti Huawei, čo vyvoláva obavy o kybernetickú bezpečnosť Srbska spojenú s prístupom Číny k citlivým údajom.⁶³

V súčasnej situácii vojenskej invázie na Ukrajinu znamenajú nadštandardné vzťahy s Čínou možnosť potenciálnej náhrady Ruska iným nezápadným partnerom.⁶⁴ Srbsko takúto možnosť síce oficiálne neuznalo no jej potenciál posilnilo na stretnutí s prezidentom Xi, ktoré sa odohralo počas slávnostného otvorenia zimných olympijských hier 5. februára 2022 v Pekingu. Obe krajiny vtedy uviedli, že majú v úmysle do konca roku 2022 podpísať FTA, ktorou by sa Srbsko stalo jednou z mála elitných krajín, ktoré takouto dohodou s Čínou disponujú (spolu s Islandom a Švajčiarskom).⁶⁵ Srbská veľvyslankyňa v Číne, Maja Stefanovic, na čínskom kongrese v roku 2022 dokonca vyhlásila, že: „*Čínu a Srbsko spája tradičné priateľstvo, ktoré sa udržiavalo a obohacovalo počas mnohých desaťročí,*“ a dodala, že: „*Hoci sú tieto dve krajiny vzdialené v geografickom zmysle, vzťahy medzi nimi prerástli do pevného priateľstva, ktoré dokáže odolať mnohým ťažkostiam a výzvam na globálnej úrovni.*“⁶⁶

Na druhej strane treba upozorniť na asymetrickosť vzťahov medzi Čínou a Srbskom a to vo všetkých ekonomických smeroch. Ekonomická stratégia Číny, ktorej hlavnými konštantami sú jej vlastná expanzia exportu, získavanie energetických a rudných zdrojov na udržanie vlastného ekonomického rastu a globálneho postavenia a významná logistická a finančná podpora, ktorú jej štátne banky poskytujú spoločnostiam so sídlom v zahraničí, sú hlavnými faktormi ovplyvňujúcimi túto situáciu.⁶⁷ Navyše podľa Emiliana Kavalskeho

⁶³ PEDISIC, Lana. The European Union's Failed Acceptance of Serbia's Eastern Reckoning. In *The defence horizon journal : scientific journal* [online]. 19.01. 2022. [cit.25.10.2022]. Dostupné na: <https://www.thedefencehorizon.org/post/eu-failed-acceptance-serbia>

⁶⁴ URCIUOLO, Luca. Serbia at the crossroads between the Chinese dragon and the Russian bear: new tensions in the Balkans?. In *Geopolitical Report* [online]. Rim. 13.05. 2022. ISSN 2785-2598. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://www.specialeurasia.com/2022/05/13/serbia-china-russia-balkans/>

⁶⁵ VLADISAVLJEV, Stefan China-Serbia Relations Enter a New Phase With an FTA on the way, both sides look eager to boost their cooperation to a new level. Will that also grow the latent friction in the relationship?. In *The Diplomat : journal* [online]. 19.07. 2022. [cit. 18.11.2022]. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2022/07/china-serbia-relations-enter-a-new-phase/>

⁶⁶ BY HU, Yuwei. China-Serbia ironclad friendship result of mutual respect; excellent governance by CPC with promising prosperous future ahead: Serbian ambassador. In *Global Times : economic journal* [online]. 24.10.2022. [cit. 18.11.2022]. Dostupné na: <https://www.globaltimes.cn/page/202210/1277813.shtml>

⁶⁷ DIMITRIJEVIĆ, Duško. Serbia-China Comprehensive Strategic Partnership — the Foreign Policy Paradigm of the “New Silk Road” (Сербско-китайское всестороннее стратегическое партнерство как внешнеполитическая парадигма "Нового Шелкового пути"). In *EURASIAN INTEGRATION economics law politics* [online]. 25.12. 2019, roč. 30, č. 4, s. 94-106. ISSN 2073-2929. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/338159838_SerbiaChina_Comprehensive_Strategic_Partnership_-_the_Foreign_Policy_Paradigm_of_the_New_Silk_Road_Srbsko_kitajskoe_vsestoronnee_strategiceskoe_partnerstvo_kak_vnesnepoliticeskaa_paradigma_Novogo_Se

zvyšujúce sa zapájanie Číny v krajinách strednej a východnej Európy (CEEC) (teda aj v Srbsku) radikálne mení pozadie vzťahov Číny s EÚ. Čína uplatňovaním vlastných investičných a pracovných noriem, nedodržiavaním pravidiel hospodárskej súťaže, či požiadaviek transparentnosti v potenciálnych členských krajinách EÚ, ktoré sa na nej stávajú závislé, podkopáva základnú identitu EÚ a narúša trajektóriu jej doterajších vzťahov s kandidátskymi krajinami.⁶⁸

Čínske a ruské stratégie v Srbsku ako aj ďalšie príčiny narúšania pozície EÚ v krajine nám poskytujú značný priestor na ich detailné preskúmanie, ktorým sa budeme zaoberať v ďalších častiach našej práce.

⁶⁸ KAVALSKI, Emilian. China in Central and Eastern Europe: the unintended effects of identity narratives. In *Asia Europe Journal: scientific journal* [online]. 23.10. 2019, roč. 17, č. 4, s. 403-419. ISSN 1612-1031. . [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10308-019-00563-1#citeas>

2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Hlavným cieľom diplomovej práce je vyhodnotiť na základe vybraných vedeckých metód, pozície EÚ v Srbsku v kontexte stratégií Číny a Ruska. Pre dosiahnutie nášho primárneho cieľa bude potrebné:

- charakterizovať Srbsko ako súčasť regiónu západný Balkán, od jeho vzniku až po jeho aktuálnu ekonomickú situáciu,
- skúmať zahraničnoobchodnú politiku EÚ voči Srbsku,
- identifikovať pozíciu krajiny v SAP EÚ ako súčasti integračného procesu Srbska do EÚ,
- preskúmať historické a súčasné väzby Srbska s vybranými krajinami – Čínou a Ruskom v súvislosti s realizáciou jednotlivých stratégií v krajine,
- analyzovať zahraničnoobchodné vzťahy Srbska s EÚ, Čínou a Ruskom,
- definovať význam strategických investícií smerujúcich do Srbska z EÚ, Číny a Ruska a analyzovať ich najvýznamnejšie projekty v krajine,
- komparovať pozície EÚ, Číny a Ruska v Srbsku.

Aby sme sa dopracovali k uspokojivému záveru diplomovej práce bolo nevyhnutné pred začiatkom jej vypracovávania zvoliť vhodné metódy. Ako prvé sme si pre zabezpečenie systematickosti a analógie práce vypracovali osnovu. Po usporiadaní jednotlivých bodov sme sa zamerali na literárnu rešerš. Literárna rešerš ako základ nášho skúmania danej problematiky bola kvôli dynamickosti zmien v tejto oblasti vykonávaná počas celého procesu písania diplomovej práce. Hlavným zdrojom získaných informácií boli vedecké štúdie, najnovšie informácie z článkov uverejnených na uznávaných ekonomických portáloch a knižné publikácie korelujúce s danou témou.

Prvá kapitola práce bola zameraná na charakteristiku Srbska. Skúmali sme jeho historický vývoj, ekonomickú situáciu ako aj postavenie v porovnaní s ostatnými krajinami regiónu západného Balkánu. Po druhé sa naša pozornosť sústredila na jeho vzťah s EÚ. Charakterizovali sme jej zahraničnoobchodnú politiku voči krajine a bližšie sme preskúmali SAP. Ďalším bodom, bola analýza vzťahov Srbska s Ruskom a s Čínou. Na základe identifikácie uzavretých dohôd a jednotlivých strategických krokov týchto ekonomických gigantov, sme sa v druhej časti našej práce zamerali na konkrétne pozície EÚ v Srbsku v kontexte jeho zapájania sa do stratégií Číny a Ruska.

V tretej kapitole sme sa zaoberali analýzou zahraničnoobchodnej výmeny, investícií a strategických projektov vybraných krajín v Srbsku. Skúmaním sme pomocou dát z relevantných zdrojov vykonali rozbor obchodných a investičných vzťahov Srbska s EÚ, Ruskom a Čínou. Na získavanie údajov sme používali databázy medzinárodných organizácií ako Svetová banka „*World Bank*“, Európska komisia, International Trade Centre (ITC), Európska investičná banka (EIB), China Global Investment Tracker, Eurostat, ktoré nám umožnili dedukovať ekonomickú a v značnej miere aj politickú prítomnosť EÚ, Ruska a Číny v Srbsku. Vďaka grafickému zobrazeniu výsledkov nášho výskumu v poslednom desaťročí sme indikovali vývoj srbského zahraničného obchodu ako aj jeho teritoriálnu a komoditnú štruktúru so skúmanými krajinami. Vybrané strategické investície a ich komparácia naprieč dekadou nám na druhej strane umožnili vymedziť dôležitosť partnerstva a postavenie jednotlivých krajín v Srbsku.

Ako prvá nás zaujímala EÚ, ktorá ako hlavný obchodný a investičný partner Srbska predstavovala podstatnú časť skúmania. Na základe špecifikácie zahraničného obchodu a investičnej činnosti Únie a jej členských štátov v Srbsku sme sa ďalej zaoberali preukázaním významnosti postavenia EÚ v krajine v komparácií s ďalšími významnými hráčmi – Čínou a Ruskom, ktorým sme sa neskôr taktiež venovali.

Pri skúmaní zahraničnoobchodných vzťahov Srbska s **Čínou** bolo našim cieľom determinovať príčiny nadmernej popularity jej stratégií v krajine. Verejný predstavitelia Srbska vítajú a podporujú čínskych investorov, ktorý chcú v krajine investovať a iniciatívy ako BRI či „*vakcínová*“ diplomaciu prezentujú ako faktory, ktoré prispievajú k rastu Srbskej ekonomiky.

Rusko a analýza jeho obchodných a investičných vzťahov so Srbskom bolo tretím kľúčovým bodom našej práce. Vzhľadom na jeho aktuálne postavenie vo svete, kvôli vojenskej invázii na Ukrajinu vo februári 2022, bolo pre nás veľmi dôležité zhodnotiť srbský postoj voči nemu. Nakoľko je Rusko hlavným dodávateľom energie a medzi srbskou verejnosťou prezentované ako veľmi významný partner krajiny, zaoberali sme sa tým, aký dopad bude mať ich pokračujúca spolupráca nie len na srbskú ekonomiku ale aj na jeho vzťah s EÚ.

Na základe nadobudnutých poznatkov sme sa v poslednej časti našej práce zamerali na konkurencieschopnosť Srbska. Prostredníctvom identifikácie jeho konkurenčnej pozície

sme na základe dostupných zdrojov dospeli k negatívnemu záveru, ktorý sme sa pomocou **indexu konkurencieschopnosti** (RCA (1)), rozhodli dodatočnou numerickou analýzou potvrdiť resp. vyvrátiť. Pre účely našej analýzy sme si pre výpočet RCA (1) zvolili rovnicu, ktorá podľa Bélu A. Balassa, maďarského ekonóma a konzultanta Svetovej banky, vyzerá nasledovne⁶⁹:

$$RCA(1) = (X_{ij} / X_i) / (X_{.j} / X_{..}), \text{ kde:}$$

- X_{ij} = export krajiny „i“ v komoditnej skupine „j“
- X_i = celkový export krajiny
- $X_{.j}$ = svetový export v komoditnej skupine „j“
- $X_{..}$ = celkový svetový export

Pri hodnotení výsledkov vyrátaných koeficientov sme predpokladali, že ak je výsledný koeficient > 1 , existuje odkrytá komparatívna výhoda pri exporte danej komoditnej skupiny. Na druhej strane ak je číslo < 1 vieme, že hovoríme o odkrytej komparatívnej nevýhode. Výsledky našej práce boli v kontraste s teoretickými poznatkami zosumarizované v rámci diskusie a celkový výstup sme uviedli v závere tohto výskumu. Za čiastkové obmedzenia, ktoré nás počas nášho výskumu sprevádzali môžeme považovať dynamickú a neustále sa meniacu situáciu v súvislosti s Ruskou inváziou na Ukrajinu, absenciu relevantných údajov o ruských investíciách v Srbsku od roku 2013, ako aj neúplné resp. nedostatočne dostupné informácie o realizácii čínskej BRI, iniciatívy pre ktorú Čína doposiaľ nestanovila konkrétny rámec.

⁶⁹ BALASSA, Béla. Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. [online]. The Manchester School of Economic and Social Studies, 1965, roč. 33, č. 2, s. 99-123. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>

3 Výsledky práce a diskusia

Medzinárodný obchod, ktorý je podľa **Krugmana, Obsfelda a Melitza** determinovaný úsporami z rozsahu, nedokonalou konkurenciou a diferencovanými produktami spolu s exportom sofistikovaných produktov, je základným predpokladom ekonomického rastu krajiny.⁷⁰ Srbsko ako súčasť regiónu západného Balkánu, ktorý je ešte dnes poznačený dopadmi mnohých konfliktov z čias 90. rokov sa do medzinárodných obchodných tokov zapojilo oveľa neskôr ako ostatné postkomunistické krajiny.

Srbský prechod na trhové hospodárstvo sa začal v roku 1991, no výrazné oneskorenie transformácie krajiny, ktoré spôsobilo desaťročia politickej a ekonomickej nestability mali pre ňu rozsiahle dôsledky. Zákony boli svojvoľne implementované, politický systém bol skorumpovaný a silný vplyv srbských oligarchov pod vedením prezidenta Slobodana Miloševića spôsobili mnoho rokov medzinárodnej izolácie Srbska. Radikálna zmena nastala po páde Miloševićovho režimu v októbri v roku 2000.

Základnou výzvou pre novú vládu bolo zabezpečenie makroekonomickej stabilizácie Srbska (pozri tabuľku 1 v kapitole 1.1.2) a jeho zapojenie do medzinárodných obchodných vzťahov. Aj keď krajina koncom 20. storočia zažívala obchodný deficit a vývoz stagnoval, Srbsku sa vďaka obchodnej politike EÚ podarilo vytážiť z reforiem liberalizácie obchodu a vďaka obchodným preferenciám, ktoré zabezpečili voľný export srbských tovarov na trh Spoločenstva, došlo po roku 2000 k výraznému zvýšeniu obchodnej výmeny krajiny.⁷¹

Aj napriek prvenstvu Európy, zostalo Rusko v Srbsku naďalej veľmi aktívne. Vplyv v srbskej politickej sfére a spoločná minulosť oboch národov sa stali dôležitými faktormi jeho pevnej pozície. Popri Rusku sa ďalším významným neeurópskym obchodným partnerom krajiny stala **Čína**, ktorá je kvôli svojim rozsiahlym investíciám v rámci BRI už niekoľko rokov považovaná za jeden z hlavných pilierov zahraničného obchodu Srbska.

⁷⁰ RISTANOVIĆ, Vladimir – MILJKOVIĆ, Dejan – BARJAKTAREVIĆ, Siniša. Izvozni potencijal Srbije u EU. [online]. Vysoká škola obchodnej ekonomiky a podnikania, Belehrad. 24.09. 2018, roč. 16, č. 1, s. 1-24. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-3159/2019/1820-31591901001R.pdf>

⁷¹ EÚ in Serbia. Serbia – EU Trade Liberalisation. [online]. 15.07. 2019. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://europa.rs/serbia-eu-trade-liberalisation/?lang=en>

Za posledných 10 rokov sa v rámci srbských obchodných tokov začal objavovať pozitívny trend. Ako môžeme vidieť v tabuľke 3, ktorá nám interpretuje vývoj zahraničnoobchodnej bilancie Srbska medzi rokmi 2012 až 2021 obrat srbského zahraničného obchodu mal okrem pandemického roku 2020 stúpajúcu tendenciu. Z nižšie uvedenej tabuľky 3, tiež vyplýva, že v roku 2021, predstavoval export Srbska hodnotu 21 611,4 mil. EUR, pričom išlo o nárast o 19,2 % v porovnaní s rovnakým obdobím pred pandémiou v roku 2019. Import v roku 2021 taktiež vzrástol o 17 % čo bolo o 4851,1 mil. EUR viac ako v roku 2019 a pasívne obchodné saldo sa medzi týmito rokmi zvýšilo.

Dôvodom týchto pomerne priaznivých dôsledkov bolo najmä rýchle zotavenie sa srbskej ekonomiky po miernom prepade v roku 2020 v dôsledku pandémie, za čo vďaka nízkej závislosti na cestovnom ruchu, výkonnému priemyslu ale aj súkromnej spotrebe a investíciám, ktoré jej hospodárstvu umožnili rýchly návrat na predpandemickú úroveň.

Tabuľka 3 Vývoj zahranično-obchodnej bilancie Srbska (v mil. EUR)

	Export	Import	Bilancia
2012	8731,2	14715,1	-5983,9
2013	11000,0	15472,2	-4472,2
2014	11166,7	15504,0	-4337,2
2015	12037,0	16382,0	-4345,0
2016	13402,2	17365,4	-3963,1
2017	15000,6	19585,5	-4584,9
2018	16221,3	21860,7	-5639,3
2019	17470,0	23714,6	-6244,6
2020	16983,8	22915,5	-5931,7
2021	21611,4	28565,7	-6954,3

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 21.10. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

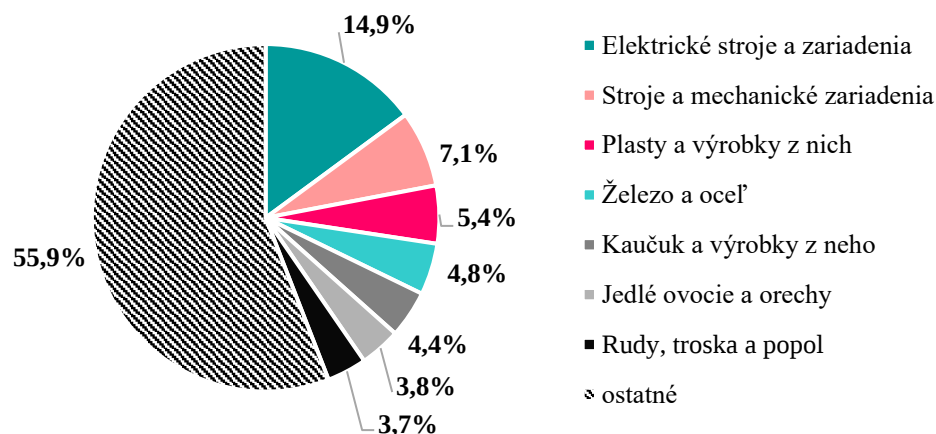
Na celkovom zahraničnom obchode Srbska majú najväčší podiel oblasti strojárenského priemyslu a poľnohospodárstva. Dlhá tradícia miestnej priemyselnej výroby v Srbsku siaha až do roku 1853, kedy bola v krajine otvorená prvá zlievareň, ktorá zabezpečila začiatok rozvoju srbského kovopriemyslu a strojárstva. Spracovanie kovov dnes tvorí viac ako 20 % exportu Srbska. Najväčšie priemyselné spoločnosti pôsobiace

v teritóriu (HBIS GROUP Serbia Iron & Steel a Zijin Bor Cooper) sú v čínskom vlastníctve a ročne generujú tržby v hodnote viac ako 1,2 mil. EUR.⁷²

Na základe grafu 1, ktorý zobrazuje 7 najvýznamnejších exportných komodít Srbska môžeme vidieť, že podiel kovopriemyslu na celkovom exporte bol v roku 2021 4,8 %. Najviac boli vyvážené elektrické zariadenia, stroje a mechanické zariadenia (21 %) pričom ďalšími významnými exportovanými tovarmi boli napríklad plasty a výrobky z nich (5,4 %), či kaučuk a výrobky z neho (4,8 %).

Poľnohospodárska produkcia je takisto dôležitým odvetvím srbského exportu. Krajina s viac ako 5,1 mil. hektárov poľnohospodárskej pôdy, z ktorej 60 % je úrodnej vykazuje silnú rozmanitosť najmä v pestovaní ovocia a zeleniny. Významná je aj sféra chovu dobytka a spracovania mäsa.⁷³

Graf 1 Komoditná štruktúra exportu zo Srbska v r. 2021 (v %)

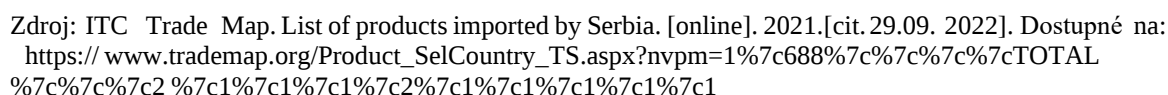
Zdroj: ITC Trade Map. List of products exported by Serbia. [online]. 2021. [cit. 29.09. 2022]. Dostupné na: https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c688%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

Hoci má Srbsko potenciál v exporte priemyselných aj poľnohospodárskych tovarov, problémom ekvivalentného rastu jeho ekonomiky však aj naďalej zostáva pomalá privatizácia veľkých spoločností, potreba reštrukturalizácie či vysoká korupcia vo verejnom sektore. Negatívnou stránkou malých a otvorených ekonomík je aj ich silná závislosť na medzinárodnej obchodnej výmene a importe tovarov.

⁷² Development Agency of Serbia. METAL MACHINERY & EQUIPMENT. [online]. 2020. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://ras.gov.rs/en/sector/metal-machinery-equipment>

⁷³ Development Agency of Serbia. SERBIA PLACE WHERE THE AGRICULTURE IS THE CULTURE. [online]. 2020. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://ras.gov.rs/en/sector/agri-food-industry>

Graf 2 Komoditná štruktúra importu do Srbska v r. 2021 (v %)

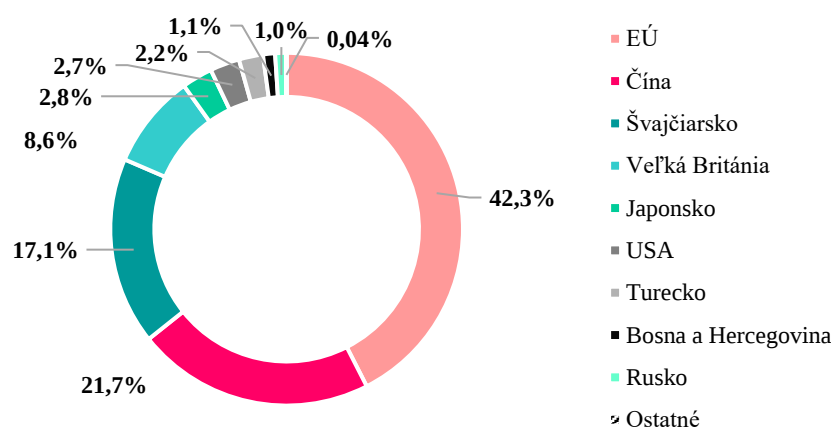
Graf 3 Teritoriálna štruktúra zahraničného obchodu Srbska v r. 2021 (v %)

Vďaka obchodným preferenciám, ktoré má Srbsko, ako kandidátska krajina na členstvo v EÚ, v rebríčku v importe aj v exporte vedie Nemecko a Taliansko. Srbsko vyviezlo takmer 13 % svojho exportu do Nemecka a ďalších 8,5 % do Talianska. Na strane importu tvorilo Nemecko 13,2 % a Taliansko 8,1 % v roku 2021. Dovoz z Číny ako druhého najdôležitejšieho srbského importéra po Nemecku tvoril v danom roku takmer 13 %, pričom väčšina dovezených tovarov putovala do čínskych tovární v Srbsku či na realizáciu jej investícií v krajine. Rusko ako štvrtý najväčší obchodný partner Srbska malo v roku 2021 podiel na celkovom importe a exporte krajiny viac ako 9 %.

Podľa údajov Národnej banky Srbska (NBS), dosiahol v roku 2021 prílev priamych zahraničných investícií (PZI) do Srbska 3886 mil. EUR. Zahraničné investície realizované v Srbsku boli podľa NBS produktívne, geograficky diverzifikované a realizované najmä v exportne orientovaných spoločnostiach.⁷⁴

Graf 4 Prehľad najvýznamnejších investorov v Srbsku za r. 2021

Zdroj: National Bank of Serbia. "Republic of Serbia: Foreign Direct Investments in 2021, assets-liabilities principal, by country". [online]. 2021. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/index.html

Ako ukazuje graf 4, najväčší podiel na celkovom príleve PZI do Srbska mali EÚ (42,3 %), Čína (vrátane Hongkongu, Taiwanu a Macaa) (21,7 %), Švajčiarsko (17,1 %), Veľká Británia (8,6 %), a len v malej krajiny ako Japonsko (2,8 %), USA (2,7 %), Turecko

⁷⁴ National Bank of Serbia. "Republic of Serbia: Foreign Direct Investments in 2021, assets-liabilities principal, by country". [online]. 2021. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/index.html

(2,2 %), Bosna a Hercegovina (1,1 %) či prekvapivo jeden z najdôležitejších partnerov krajiny Rusko (1 %).

Na základe analýzy zahraničného obchodu Srbska, ktorý je jedným zo základných determinantom ekonomického úspechu krajiny ako aj ukazovateľom vzťahov s jednotlivými globálnymi aktérmi sme zistili, že nie len spoločná história a dobré vzťahy stavajú **EÚ, Čínu a Rusko** do pozícií dôležitých partnerov krajiny ale aj ich vzájomná obchodná výmena má významný podiel na raste srbskej ekonomiky. Ich obchod a aj to ako sa títo medzinárodní giganti usilujú o zabezpečenie si vedúcej pozície v krajine, a ako si pritom navzájom konkurujú, sme sa rozhodli bližšie skúmať v nasledujúcich kapitolách našej práce.

3.1 Srbsko – EÚ

Keď v roku 1989 padol Berlínsky múr, zo súčasných balkánskych krajín existovali ako nezávislé štáty iba Albánsko, Bulharsko a Rumunsko. Srbsko spolu s Chorvátskom, Severným Macedónskom a Bosnou a Hercegovinou vznikli až ako dôsledok občianskych vojen v 90. rokoch, ktoré zapríčinili rozpad Juhoslávie. Malý počet obyvateľov, nízke HDP a vysoká nezamestnanosť ako charakteristické črty týchto krajín predstavovali náročnú výzvu pre EÚ. Ich vzájomný obchod, ktorý bol od začiatku sprevádzaný mnohými obmedzeniami a problémami vrátane sankcií, vojen, korupcie či neschopnosti plniť normy EÚ si vyžadoval prispôbenie prístupu SOP voči týmto balkánskym krajinám.

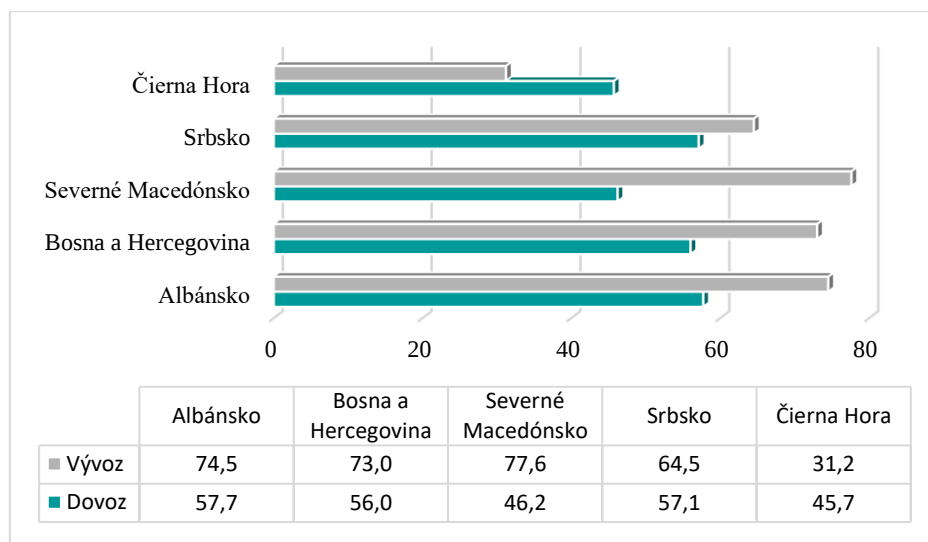
Dôsledkom výzvy na obnovu Balkánu, EÚ 10. júna 1999 na samite G8⁷⁵ v Kolíne prijala „*pakt stability*“, multilaterálny rámec pre juhovýchodnú Európu, na základe ktorého sa neskôr začali pripravovať perspektívy pre oblasti spolupráce s balkánskymi štátmi. Pomocou SAA podpísanej so všetkými balkánskymi krajinami postupne došlo k znižovaniu obchodných bariér, vytváraniu zón voľného obchodu či liberalizácií vízového režimu, ktoré sa stali základnými piliermi SAP EÚ pre západný Balkán.⁷⁶

⁷⁵ **G8** bolo medzivládny politický fórum. Skupina ôsmich štátov: Francúzska, Nemecka, Talianska, Japonska, Spojeného kráľovstva, USA, Kanady a Ruska fungovala od roku 1997 do roku 2014, kedy sa po vylúčení Ruska vrátilo k svojmu prechádzajúcemu názvu G7.

⁷⁶ Dr. SELA, Ylber a SHABANI, Lirim. The European Union Politics in the Western Balkan. [online]. 2011, roč. 1, č. 2, s. 23-38. [cit. 25.11.2022]. Dostupné na: <http://www.kppcenter.org/WBPRReview2011-1-2-Sela-Shabani.pdf>

Obchod medzi EÚ a regiónom sa za posledných 10 rokov zdvojnásobil. EÚ sa podieľala na väčšine importu a exportu jednotlivých krajín, pričom samotné percentuálne hodnoty môžeme vidieť na grafe 5.

Graf 5 Podiel EÚ na importe a exporte krajín západného Balkánu v r. 2021 (v %)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 25.11. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Pokiaľ ide o celkovú hodnotu zahraničného obchodu, najväčším balkánskym partnerom EÚ je Srbsko. Srbský export do EÚ predstavoval v roku 2021 13,9 mil. EUR, zatiaľ čo import 19,3 mil. EUR. Ursula von der Leyenová, predsedníčka európskej komisie označila Srbsko za jednu z najvyspelejších krajín, ktoré sa uchádzajú o členstvo v EÚ (2022).⁷⁷ Aj keď sú ich vzťahy v zmysle Srbskej kooperácie s Ruskom napäté, pozícia EÚ ako najvýznamnejšieho obchodného partnera stále pretrváva.

3.1.1 Analýza zahraničného obchodu Srbska s EÚ

EÚ je pre Srbsko najdôležitejším zahraničnoobchodným partnerom a Srbsko realizuje viac ako polovicu svojho exportu a importu komodít s krajinami, ktoré sú členmi integrácie.⁷⁸ Podpisom SAA nadobudlo Srbsko značné výhody čo sa týka obchodu s EÚ.

⁷⁷ TA3.Von der Leyenová v krajinách Balkánu. Srbsko a Bosna a Hercegovina dostanú od EÚ potrebnú podporu. In ta3 [online]. 28.10. 2022. [cit. 26.11.2022].Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/249796/von-der-leyenova-v-krajinach-balkanu-srbsko-a-bosna-a-hercegovina-dostanu-od-eu-potrebnu-podporu>

⁷⁸ BOŽIĆ-MIKOLIJKOVIĆ, M. Ivana – KILIČANIN, Kristina – MITIĆ, Vladimír. Foreign trade of agricultural products between Serbia and the European Union: Problems and perspectives. In *Ekonomski pogledi* [online]. 2020, roč. 22, č. 1, s. 29-46. [cit. 26.11.2022].Dostupné na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1450-79512001029B>

Práve týmto krokom smerom k EÚ sa v roku 2014 začala formovať srbská zahraničnoobchodná politika vo vzťahu k Spoločenstvu a zároveň sa zahraničný obchod liberalizoval.⁷⁹ Aj keď EÚ doteraz prakticky zrušila clá na všetky srbské výrobky a ponechala si len kvóty na víno, cukor, hovädzie mäso a niektoré druhy rýb, problémom pre srbských exportérov zostali početné colné opatrenia a prísne normy ukladané Úniou.

Tabuľka 4 Štruktúra zahraničného obchodu Srbska s EÚ medzi rokmi 2012 - 2021 (v mil. EUR)

	Export Srbsko - EÚ	Import Srbsko - EÚ	Saldo
2012	5 248,6	8 790,6	- 3 542,0
2013	9 772,4	9 402,3	- 370,1
2014	7 101,2	9 597,5	- 2 496,3
2015	7 728,2	10 025,9	- 2 297,7
2016	8 624,4	10 754,3	- 2 129,9
2017	9 644,3	11 979,1	- 2 334,8
2018	10 621,4	13 960,5	- 3 037,1
2019	11 340,0	13 658,5	- 2 318,5
2020	11 021,2	13 478,8	- 2 457,6
2021	13 941,5	16 324,9	- 2 383,4

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 30.11. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Tabuľka 4 nám premieta štruktúru zahraničného obchodu medzi Srbskom a EÚ za posledných 10 rokov. V rámci krajín zapojených do procesu rozširovania má Srbsko po Turecku druhý najväčší objem obchodu s EÚ. Pokiaľ ide o objem výmeny tovarov, Srbsko je 28. najväčším exportérom a 24. najväčším importérom EÚ (2021).

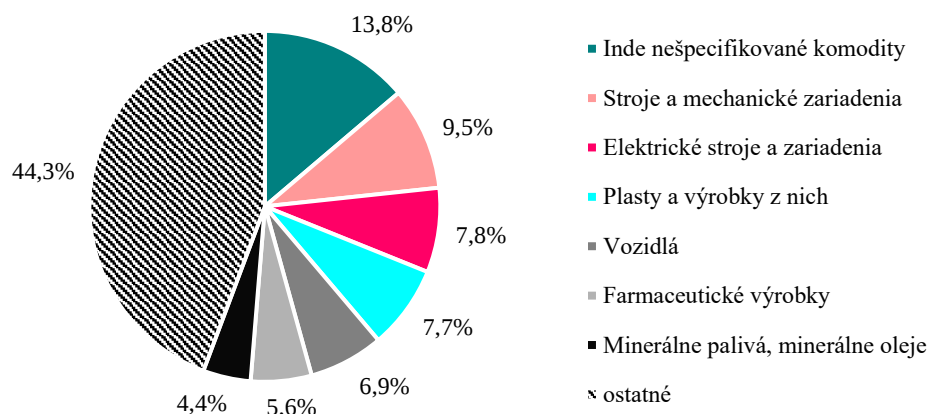
Ako ukazuje tabuľka 4 celkový objem zahraničného obchodu medzi týmito dvoma územiami od roku 2012, kedy sa Srbsko stalo kandidátskou krajinou EÚ v hodnotovom vyjadrení s miernymi výkyvmi neustále rástol. Táto stúpajúca tendencia bola spočiatku dôsledkom obchodnej výmeny Srbska s novými členskými štátmi EÚ – Rumunskom, Bulharskom a Chorvátskom (s ktorými Srbsko aj v posledných rokoch dosahuje prebytok obchodnej bilancie v dôsledku vyššieho exportu). Neskôr sa príčinou expanzie stala postupná liberalizácia, podpora regionálneho obchodu ako jedného z nástrojov na

⁷⁹ ČURČIĆ, Mihailo. FREE TRADE AGREEMENTS OF SERBIA. In *Transition in 21st Century : Conference* [online]. 2021. [cit. 26.11.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357242184_FREE_TRADE_AGREEMENTS_OF_SERBIA

Graf 6 Komoditná štruktúra exportu zo Srbska do EÚ v r. 2021 (v %)

Graf 7 Komoditná štruktúra importu do Srbska z EÚ v r. 2021 (v %)

Zdroj: ITC Trade Map. Bilateral trade between Serbia and European Union (EU 27) Product: TOTAL All products. [online]. 2021. [cit. 30.11. 2022]. Dostupné na: [https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?npv
m=1%7c688%7c%7c%7c42%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?npv m=1%7c688%7c%7c%7c42%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1)

Srbský import z EÚ ma podobnú štruktúru ako export, no do popredia sa dostávajú aj komodity ako vozidlá (6,9 %), farmaceutické výrobky (5,9 %) či minerálne palivá a oleje (4,4 %). Farmaceutický priemysel v Srbsku vykazuje na rozdiel od iných odvetví v posledných rokoch nebývalý rast. Pandémia koronavírusu, ktorá ukázala na jeho potenciál a spôsobilá vysoký dopyt po liekoch, základných hygienických a dezinfekčných prostriedkoch či iných doplnkoch, ktorý bol výzvou vo všetkých krajinách sveta, Srbsko dokázalo ustáť a udržať si pravidelné dodávky, stabilnú výrobu a neobmedzený export.⁸²

Minerálne palivá a oleje, ktoré sú v krajine používané na priemyselné účely sú z EÚ dovážané bez spotrebných daní alebo iného zaťaženia čo z nej robí významného partnera aj v tejto oblasti.⁸³

Ak sa však pozrieme na podiel EÚ, na celkovom zahraničnom obchode Srbska v percentách, ktorý je reflektovaný v nižšie uvedenej tabuľke 5 zistíme, že jej export aj import klesá. Pri obchode s Ruskom došlo taktiež k poklesu v exporte a aj v importe no vzájomná výmena s Čínou neustále rastie.

⁸² GLAVŠIĆ, Jasmina – SLADAKOVIĆ, Nemanja – DORDEVIĆ, Marko. Investing in the pharmaceutical sector – Serbia [online]. 04.08. 2022. [cit. 30.11.2022]. Dostupné na: <https://gceciclaw.com/investing-in-the-pharmaceutical-sector-serbia/>

⁸³ European Commission. Screening report Serbia, Chapter 16 – Taxation [online]. 13.07. 2016. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2018-12/screening_report_serbia_-_chapter_16_-_taxation.pdf

Tabuľka 5 Podiel EÚ na zahraničnom obchode Srbska v porovnaní s Ruskom a Čínou medzi rokmi 2012 – 2021 (v %)

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
EÚ	<i>Export</i>	59,7	60,8	61,9	61,2	61,9	61,2	59,3	57,6	58,8	57,1
	<i>Import</i>	60,1	61,6	63,6	64,2	64,4	64,3	65,5	64,9	64,9	64,5
Rusko	<i>Export</i>	11,0	9,3	11,4	9,6	7,9	7,2	7,9	9,3	6,1	5,3
	<i>Import</i>	7,7	7,3	6,9	5,4	5,4	5,9	5,3	5,0	4,7	3,9
Čína	<i>Export</i>	7,3	7,3	7,6	8,5	8,3	8,2	8,4	9,4	12,4	12,3
	<i>Import</i>	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,4	0,5	1,6	1,9	3,7

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 30.11. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

V roku 2021 dosahovala účasť EÚ na obchodnej výmene Srbska najmenšie hodnoty za posledných 10 rokov. V porovnaní s rokom 2016 (rovnaký podiel aj v roku 2014), kedy EÚ exportovala tovary na srbský trh s podielom 61,9 %, v roku 2021 vyviezla o 4,8 % menej čo znížili jej zastúpenie na 57,1 %. Okrem spomínaného poklesu zaznamenal v roku 2021 úpadok aj srbský import z Únie, no oproti rokom 2019 a 2020 kedy podiel EÚ na celkovom dovoze dosahoval 64,9 % klesol len mierne o 0,4 % na 64,5 %. Rusko rovnako ako EÚ podielovo od pandémie COVID-19 v roku 2020 kleslo a naopak Čína, ako dôležitý nie len investičný ale aj obchodný partner Srbska svoju pozíciu posilnila.

3.1.2 Strategické investície EÚ v Srbsku

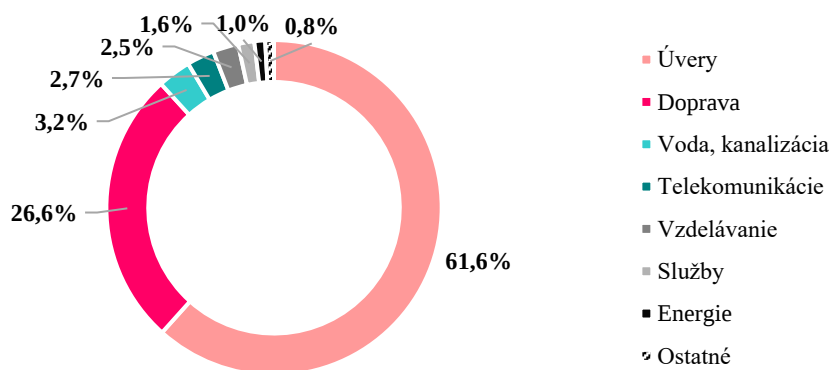
EÚ je najväčším investorom v Srbsku. Prostredníctvom rôznych nástrojov financovania sa EÚ podieľa na podpore hospodárstva krajiny a to v oblastiach ako zamestnanosť, vzdelávanie, doprava, poľnohospodárstvo alebo ochrana životného prostredia. Srbsko je príjemcom financií z EÚ formou:

- 1) Eurofondov
- 2) Nástroja predvstupovej pomoci IPA
- 3) Programov cezhraničnej spolupráce
- 4) PZI z EIB

Od roku 2001 boli Srbsku z fondov EÚ poskytnuté granty v celkovej výške viac ako 3 miliardy (mld.) EUR na podporu reforiem. Pomocou IPA II, nástroja predvstupovej pomoci na roky 2014 – 2020, prišlo do Srbska v rámci akčných plánov približne 1,5 mld. EUR. V roku 2004 podpísala Srbská republika Rámcovú dohodu o účasti na programoch

EÚ. Odvtedy sa stala účastníkom dvoch programov nadnárodnej spolupráce a siedmich programov cezhraničnej spolupráce, prostredníctvom ktorých bolo v rokoch 2004 až 2016 v Srbsku zazmluvnených takmer 220 mil. EUR a vyčlenených viac ako 260 mil. EUR na roky 2014 až 2020.⁸⁴

Graf 8 Investície EÚ do vybraných sektorov srbskej ekonomiky v rokoch 2012 – 2021 (v mil. EUR)

Zdroj: European Investment Bank. Financed projects. . [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&orCountries.region=true&countries=RS&orCountries=true&orSectors=true>

PZI smerujúce do Srbska z EÚ pochádzajú z EIB, ktorá tam pôsobí od roku 1977. Od roku 2001 poskytuje EIB krajine finančnú pomoc na podporu významných infraštruktúrnych projektov, malých a stredných podnikov, priemyslu, služieb a samospráv.⁸⁵ Pri pohľade na graf 8 môžeme vidieť, že najviac PZI smerujúcich do Srbska bolo za posledných 10 rokov v podobe úverov na podporu malých a stredných podnikov (MSP) (61,6 %), či investícií do dopravnej infraštruktúry (26,6 %). V roku 2021 bola srbskému fondu na rozvoj a srbskej exportnej úverovej a poisťovnej agentúre poskytnutá pôžička v hodnote 200 mil. EUR práve na podporu MSP zasiahnutých krízou COVID-19.⁸⁶

⁸⁴ Government of the Republic of Serbia Ministry of European Integration. EU funds. [online]. 2022. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.mei.gov.rs/eng/funds/eu-funds/>

⁸⁵ European Investment Bank. Serbia and the EIB [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/regions/enlargement/the-western-balkans/serbia/index.htm>

⁸⁶ European Investment Bank. COVID-19 SERBIAN GOVERNMENT SUPPORT SMES&MIDCAPS. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20200562>

V roku 2019 požičala EIB spolu s grantom EÚ - The Western Balkans Investment Framework (WBIF) Srbsku 140 mil. EUR na financovanie novej diaľnice spájajúcej Niš a Merdare, tiež nazývanej „*Diaľnica mieru*“. V roku 2018 získala krajina viac ako 207 mil. EUR na financovanie modernizácie a rekonštrukcie existujúcej železničnej trate Niš – Dimitrovgrad, spájajúcej Bulharsko so Srbskom ako aj so stredoeurópskymi členskými štátmi EÚ.⁸⁷ Dôležité sú aj financie smerujúce do zvyšovania životnej úrovne srbského obyvateľstva. V roku 2018 investovala EÚ 35 mil. EUR do projektu výstavby kanalizačného systému v obci Palilula (Belehrad), v ktorej približne 170 000 obyvateľov vypúšťaním odpadových kvapalín prispievalo k znečisťovaniu povrchových a podzemných vôd, čo výrazne negatívne ovplyvňovalo environmentálnu situáciu v krajine.⁸⁸ S podielom 2,7 % na celkovej hodnote investícií EÚ, sú telekomunikácie štvrtým najdôležitejším sektorom srbskej ekonomiky s prílevom PZI v hodnote 70 mil. EUR v roku 2021.⁸⁹

Tabuľka 6 Objem PZI plynúcich z EÚ, Ruska a Číny do Srbska medzi rokmi 2012 – 2021 (v mil. EUR)

	EÚ	Čína	Rusko
2012	617,5	1,3	232,5
2013	1 064,9	22,2	189,7
2014	1 051,7	86,4	73,5
2015	1 509,6	66,5	96,4
2016	1 370,8	219,4	41,1
2017	1 701,7	179,2	170,4
2018	1 932,9	595,7	263,0
2019	2 309,9	344,9	576,8
2020	1 956,0	528,5	55,5
2021	1 762,4	630,4	39,9

Zdroj: National Bank of Serbia. Foreign direct investments, by country, 2010-2021 (BPM6). [online]. 2022. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: https://www.nbs.rs/export/sites/NBS_site/documents-eng/statistika/ino_ekonomski_odnosi/platni_bilans/fdi_by_country_2010_2021.xls

Pri pohľade na tabuľku 6 je zrejmé, že v porovnaní objemu investícií s Čínou a Ruskom je EÚ nepopierateľne vo vedúcej pozícii. Finančná pomoc EÚ, ktorá je nie len veľmi dôležitým prvkom na dokončenie mnohých projektov, ale aj na podporu celkového

⁸⁷ European Investment Bank. RAILWAY NIS-DIMITROVGRAD. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20160341>

⁸⁸ European Investment Bank. BELGRADE PALILULA SEWERAGE SYSTEM. [online]. 2023.[cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20170192>

⁸⁹ European Investment Bank. Financed projects. [online]. 2023.[cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&orCountries.region=true&countries=RS&orCountries=true§ors=2020&orSectors=true>

rozvoja a konkurencieschopnosti krajiny je však od ruskej invázie na Ukrajinu v roku 2022 ohrozená. Srbsko, ktoré síce neuznáva referendá podporované Ruskom na východnej a južnej Ukrajine, sa odmietnutím prijatia európskych sankcií dostalo do pozornosti médií ale aj samotnej EÚ. Peter Stano, hovorca EÚ, ktorá v súčasnosti varuje Srbsko pred ruskou politikou „*business as usual*“ uvádza, že „*vzťahy s Ruskom nemôžu byť bežné, treba to brať veľmi vážne*“ (2022).⁹⁰

3.2 Srbsko – Rusko

Prechod Ruského impéria, ktoré v roku 1721 vytvoril Peter I. k trhovu orientovanej ekonomike bol pravdepodobne najdôležitejším aspektom vývoja krajiny v poslednej štvrtine 20. storočia. Rusko po prudkom poklese počas väčšiny 90. rokov od roku 1999 rástlo.⁹¹ Aj keď Ruská ekonomika od začiatku vlády prezidenta Vladimíra Putina prekvitala hospodárska kríza, sankcie EÚ za protiprávnu anexiu Krymu (2014), či reštriktívne opatrenia uvalené z dôvodu nevyprovokovanej a neodôvodnenej vojenskej agresii voči Ukrajine (2022) jej spôsobili značné výkyvy.

Rusko je štvrtým najväčším spotrebiteľom energie a jedným z troch najväčších producentov ropy po USA a Saudskej Arábii.⁹² Jeho obchodná stratégia je zameraná na „*business as usual*“ alebo „*obvyklý obchod*“ a spolieha sa na export konvenčných palív, ktoré majú rozhodujúcu úlohu pre jeho štátny rozpočet, pre kľúčové energetické spoločnosti a pre mnohé regióny v krajine, ktoré sú závislé od príjmov z predaja uhl'ovodíkov.⁹³ Zahraničný obchod Ruska s krajinami regiónu západného Balkánu

⁹⁰ European Investment Bank. BELGRADE PALILULA SEWERAGE SYSTEM. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-26/eu-warns-serbia-against-its-business-as-usual-russia-policy>

⁹¹ ALEXEEV, Michael, WEBER, Shlomo. The Oxford Handbook of the Russian Economy. [online]. New York : University of Oxford. 2013, s. 864. ISBN 0199344132. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=T4doAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=russian+economy&ots=7SHVHCTjOo&sig=axmT20lmCDvGjTcxQHByJvE4zJw&redir_esc=y#v=onepage&q=russian%20economy&f=false

⁹² Trading economics. Russia Crude Oil Production. [online]. 2022. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: <https://tradingeconomics.com/russia/crude-oil-production>

⁹³ MITROVA, Tatiana. Energy and the Economy in Russia. In *The Palgrave Handbook of International Energy Economics* [online]. 28.05. 2022. s. 649-666. ISBN 978-3-030-86884-0. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/360963884_Energy_and_the_Economy_in_Russia?_iepl%5BgeneralViewId%5D=VdxlNSsfRBN7q5yKOyq3m73VTcAtLx8di7g&_iepl%5Bcontexts%5D%5B0%5D=searchReact&_iepl%5BviewId%5D=ha6KMoxbNPZj1rATOCaHj61hoiNI20Fc09dG&_iepl%5BsearchType%5D=publication&_iepl%5Bdata%5D%5BcountLessEqual20%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BinteractedWithPosition17%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BwithoutEnrichment%5D=1&_iepl%5Bposition%5D=17&_iepl%5BrgKey%5D=PB%3A360963884&_iepl%5BtargetEntityId%5D=PB%3A360963884&_iepl%5BinteractionType%5D=publicationTitle

pozostáva najmä z dodávok energetických surovín. Srbsko ako jediná balkánska krajina, ktorá odolala tlaku EÚ a nepripojila sa k sankčnému režimu voči Rusku je jednou z posledných európskych krajín, ktoré Rusku od začiatku vojenskej invázie na Ukrajinu v roku 2022 na tomto území zostali. Balkánsky región bol vždy významnou oblasťou pre šírenie ruského vplyvu avšak Srbsko sa ako jeho najväčšia krajina obklopená štátmi, ktoré obývajú veľké srbské menšinové skupiny stalo zárukou stability ruskej pozície na Balkáne.⁹⁴

3.2.1 *Analýza zahraničného obchodu Srbska s Ruskom*

Strategické partnerstvo, ktoré je základom bilaterálnych vzťahov medzi Srbskom a Ruskom, je postavené na silnom pocite vzájomného priateľstva, dlhej histórii väzieb a spoločnom jazykovom, duchovnom a kultúrnom dedičstve týchto dvoch národov. Ich vzájomné vzťahy sa úspešne rozvíjajú vo všetkých oblastiach, najmä v obchode, investíciách, energetike, poľnohospodárstve, vojenskej a vojensko-technickej, vedecko-technickej a kultúrnej oblasti, ako aj pri budovaní železničnej infraštruktúry.⁹⁵

Základom ich vzájomného obchodu je FTA, ktorá umožňuje tovaru s 50 % srbským pôvodom dovoz bez cla. Na druhej strane je v Rusku množstvo bariér pre obchod. Pokiaľ tovar nespĺňa podmienku preferenčného pôvodu a podlieha clu, požiadavky ruských colných orgánov sú často veľmi komplikované a neustále revidované. Potreba vykonania technickej skúšky pred dodaním pri niektorých druhoch tovarov alebo nutnosť uvádzania informácií a označovania obalov v ruskom jazyku sú často tak nákladné, že si to srbské podniky nemôžu dovoliť a ich export na ruský trh je minimálny.⁹⁶

⁹⁴ SZPALA, Marta. Russia in Serbia -soft power and hard interests. [online]. 27.10. 2014. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Marta_Szpala/publication/360485270_Russia_in_Serbia_soft_power_and_hard_interests/links/627a2d3a3a23744a7272e456/Russia-in-Serbia-soft-power-and-hard-interests.pdf

⁹⁵ Republic of Serbia ministry of foreign affairs. Russia – Bilateral relations. [cit. 09.12.2022]. Dostupné na: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/bilateral-cooperation/russia>

⁹⁶ Buy Serbian. HOSPODÁRSKA SPOLUPRÁCA: SRBSKO – RUSKÁ FEDERÁCIA. [online]. [cit. 09.12.2022]. Dostupné na: <https://buyserbian.com/economic-cooperation-republic-of-serbia-the-russian-federation/>

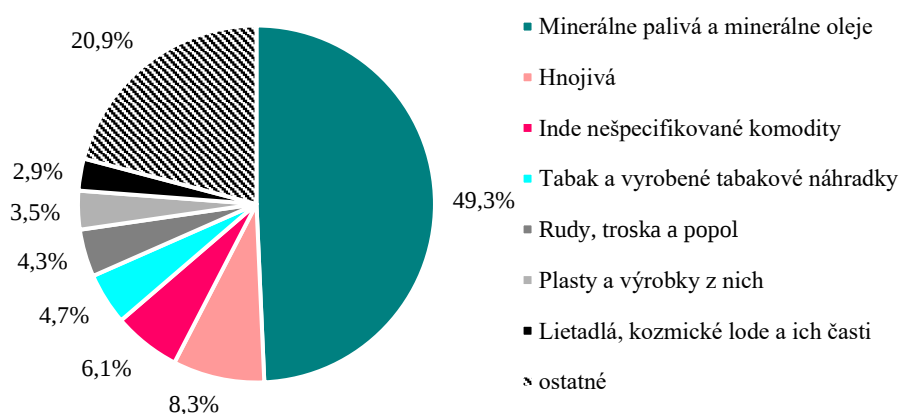
Tabuľka 7 Objem zahraničného obchodu Srbska s Ruskom medzi rokmi 2017 – 2021 (v mil. EUR)

	Export Srbsko - Rusko	Import Srbsko - Rusko	Saldo
2012	673,52	1614,69	-941,18
2013	800,07	1433,12	-633,05
2014	774,22	1760,66	-986,44
2015	652,96	1566,85	-913,89
2016	717,34	1367,04	-649,70
2017	881,00	1414,13	-531,14
2018	864,11	1724,60	-860,50
2019	872,71	2195,80	-1323,09
2020	800,76	1387,68	-586,93
2021	842,06	1526,68	-684,62

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 05.12. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Dôkazom vyššie uvedeného je tabuľka 7, kde vidíme, že v roku 2021 dosahovala celková obchodná výmena Srbska s Ruskom 2 368,7 mil. EUR, z čoho srbský export predstavoval 842,1 mil. EUR o takmer polovicu menej ako import (1 526,7 mil. EUR). V porovnaní s rokom 2020, kedy bola ich celková hodnota zahraničného obchodu 2 188,4 mil. EUR, však išlo o nárast pričom Srbsko do Ruska exportovalo tovar v hodnote 800,8 mil. EUR a importovalo v celkovej sume 1 357,7 mil. EUR.

Graf 9 Komoditná štruktúra importu do Srbska z Ruska v r. 2021

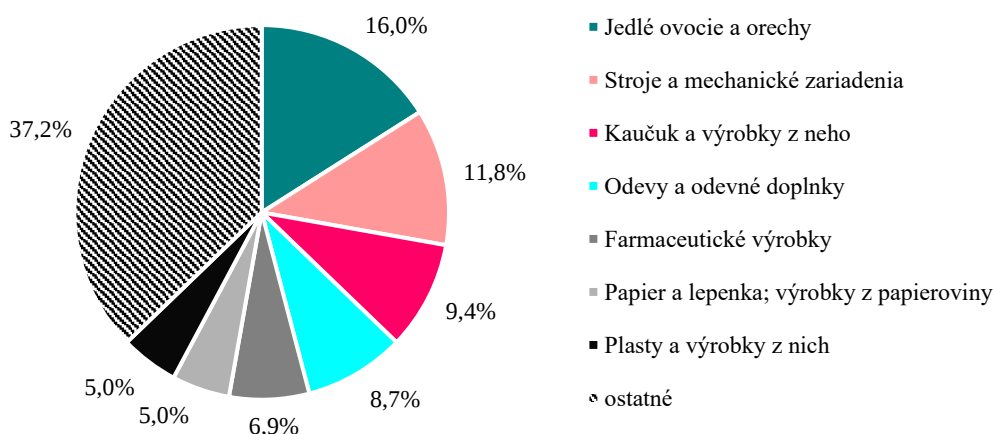
Zdroj: ITC Trade Map. Bilateral trade between Serbia and Russian Federation Product: TOTAL All products. [online]. 2021. [cit. 30.11. 2022]. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c688%7c%7c643%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

Energetika, jedna z hlavných síl poháňajúcich moderný svet, zohráva vo vzťahu medzi Srbskom a Ruskom dôležitú úlohu. 98,8 % srbskej spotreby plynu pochádza z Ruska. Energetická závislosť, ktorá je podporená ruskou kontrolou nad sektorom spracovania ropy v Srbsku ako aj nad jeho skladom plynu sa ukazuje na celkovej štruktúre srbského importu. Ako môžeme vidieť na grafe 9 okrem energetického sektora, ktorý tvoril v roku 2021 49,3 % celkového importu je úloha Ruska v srbskom hospodárstve minimálna.

Srbsko, ktoré je úplne závislé od dodávok ruského plynu a nemieni sa ho vzdať ani po niekoľkých varovaniach EÚ, aby sa rozhodlo medzi východom a západom dokonca v roku 2022 podpísalo nový obchodný kontrakt s Moskvou, ktorý mu má zabezpečiť dodávky 2,2 mld. m³ plynu na ďalších 10 rokov. Nová dohoda medzi týmito dvoma krajinami nasledovala hneď potom, čo Moskva zastavila export plynu členským krajinám EÚ (Poľsko, Bulharsko, Fínsko) a EÚ sa začala ešte viac usilovať o vyradenie potreby ruských fosílnych palív do konca roku 2023, ako odkaz na ruskú agresiu na Ukrajinu.⁹⁷

Pokiaľ ide o srbský export v grafe 10 vidíme, že jeho hlavným vývozným artiklom do Ruska bolo v roku 2021 jedlé ovocie a orechy (16 %).

Graf 10 Komoditná štruktúra exportu zo Srbska do Ruska v r. 2021

Zdroj: ITC Trade Map. Bilateral trade between Serbia and Russian Federation Product: TOTAL All products [online]. 2021. [cit. 30.11. 2022]. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c688%7c%7c643%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

⁹⁷ SZŐKE, Evelin. Serbia secures new 3-year gas deal with Russia. In *Ceenergynews : journal* [online]. 20.05. 2022. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://ceenergynews.com/oil-gas/serbia-secures-new-3-year-gas-deal-with-russia/>

Ruský trh ako jeden z najdôležitejších pre srbské poľnohospodárstvo je významným konzumentom najmä čerstvých jabĺk a hrušiek, ktorých najväčším dodávateľom je práve Srbsko. Ďalšími exportovanými produktami boli napríklad stroje a mechanické zariadenia (11,8 %), kaučuk a výrobky z neho (9,4 %), odevy a odevné doplnky ako pletené ponožky a pančuchový tovar (8,7 %), či plasty a gumené pneumatiky (5 %).⁹⁸

Ako uvádzame vyššie, keďže hlavným agroexportným artiklom Srbska v obchode s Ruskom sú jablká, vojna na Ukrajine a s ňou súvisiace sťažene možnosti platieb, dopravy a logistiky výrazne skomplikovala situáciu. Srbskí producenti, ktorí sa zameriavali na ruský trh, kde boli ich tovary kvôli FTA s Ruskom a nižším požiadavkám na kvalitu konkurencieschopné, sa kvôli devalvácii ruského rubľa (pokles hodnoty rubľa = nižšie ceny jabĺk na ruskom trhu) a celkovému zhoršeniu ekonomickej situácie v krajine museli začať obzerať po nových exportných trhoch. Zástupca poľnohospodárskeho družstva Vocar, Nikola Kotarac vo februári 2022 uviedol, že: „2 500 ton jabĺk, ktoré máme v chladiarňach sa dajú konzervovať do júna a potom začnú strácať na kvalite, tvorí 70 % úrody a väčšina z toho mala byť vyvezená do Ruska.“⁹⁹ Práve trh EÚ, ako jedného z najvýznamnejších obchodných partnerov v oblasti poľnohospodárstva, sa tak pre Srbsko stal výhodnou alternatívou pre export nadbytočnej produkcie, ktorej cena sa na trhoch niektorých európskych krajín ukázala v porovnaní s ruským trhom oveľa výhodnejšia.

3.2.2 Strategické investície Ruska v Srbsku

Srbsko, ktoré sa po zániku bývalej Juhoslávie ocitlo v bezprecedentnej sociálnej, politickej a ekonomickej situácii a s tým súvisiacim oneskoreným procesom transformácie, sa od roku 2001 rozhodlo pre model hospodárskeho rozvoja založený na príleve PZI. Tento strategický krok mal dva protichodné účinky na srbskú ekonomiku. Na jednej strane to prospelo miestnej ekonomike, zvýšilo jej konkurencieschopnosť, znížilo nezamestnanosť a posilnilo transfer technológií. Na druhej strane PZI pôsobili na niektoré negatívne trendy,

⁹⁸ OEC. Serbia/Russia. [online]. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/rus?redirect=true>

⁹⁹ Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Serbia Newsflash Week 10, 2022. [online]. 18.02. 2022. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/landeninformatie/servie/achtergrond/nieuwsbrieven/serbia-newsflash-week-10-2022>

ako napríklad rozširovanie pracovných miest náročných na prácu či nekontrolovateľný prílev zahraničného kapitálu, ktorý mal negatívne dôsledky na zadlženosť krajiny.¹⁰⁰

Od roku 2012 do roku 2021 predstavovali celkové PZI plynuce z Ruska 45 902,02 mil. EUR. V roku 2019 podpísalo Srbsko niekoľko dôležitých dohôd s Ruskom, vrátane dohody o ochrane investícií smerujúcich do vodnej elektrárne Djerdap, výstavbe Turk Stream (neuskutočnilo sa) a dohody v oblasti výskumu a vývoja vo viacerých oblastiach energetiky.¹⁰¹ Aj keď je Rusko dôležitým dodávateľom energií, témou mnohých diskusií je práve jeho investičná angažovanosť v krajine. Niekoľko odborníkov zastáva názor, že Rusko v Srbsku investuje málo. Dokonca upozorňujú na nielenže nízku mieru investícií ale aj na ekonomické vzťahy s Ruskom, ktoré v skutočnosti Srbsko stoja peniaze. Nižšie daňové zaťaženie ruských spoločností operujúcich v Srbsku, stojí krajinu niekoľko miliónov ročne no množstvo peňazí získané z Ruskej strany je zanedbateľné.¹⁰²

Práve tieto skutočnosti sú brzdou pri vstupe krajiny do EÚ. Srbsko, ktoré partnerstvo s Ruskom prezentuje ako „bratstvo“, a ktorého obyvatelia vidia Moskvu ako najdôležitejšieho spojenca krajiny, by však bez investícií z EÚ v rámci prebiehajúceho negociačného procesu, iba z partnerstva s Ruskom nič nezískalo.

Tabuľka 6 v kapitole 3.1.2, ktorá porovnáva objem prílevu investícií z EÚ, Ruska a Číny hovorí, že za posledných 10 rokov dosiahli kumulatívne PZI pochádzajúce z EÚ v Srbsku 15,3 mld. EUR, zatiaľ čo v prípade Ruska sa hodnota PZI v období medzi rokmi 2012 – 2021 rovnala len 1,7 mld. EUR. V roku 2021 investovala EÚ PZI v hodnote 1762,36 mil. EUR a Ruské investície dosiahli v porovnaní s ňou iba 39,85 mil. EUR. Pri financovaní projektov v krajine, je však dôležité spomenúť prítomnosť Ruska v Srbsku, najmä prostredníctvom významných akvizícií, ktorých príklady sú uvedené v tabuľke 8.

¹⁰⁰ DEICHMANN, I. Joel. Foreign Direct Investment in the Successor States of Yugoslavia A Comparative Economic Geography 25 Years Later. [online]. USA: Bentley University. ISSN 2520-1425. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: https://ipfs.io/ipfs/bafykbzacecmsce72qm6kbqgohf45c3g6qj5kxajdebnesvyustbcqjxls45ws?filename=%28Economic%20Geography%29%20Joel%20I.%20Deichmann%20-%20Foreign%20Direct%20Investment%20in%20the%20Successor%20States%20of%20Yugoslavia_%20A%20Comparative%20Economic%20Geography%2025%20Years%20Later-Springer%20International%20Publishing_Springer%20%2820.pdf

¹⁰¹ VUKMIROVIĆ, Valentina a kol. Foreign Direct Investments' Impact on Economic Growth in Serbia. In *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* [online]. 16.12. 2020, roč. 23, č. 1, s. 122-143. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19448953.2020.1818028>

¹⁰² KAY, Chloe. Contemporary Russian-Serbian Relations: Interviews with Youth from Political Parties in Belgrade and Vojvodina. [online]. Colorado: University of Colorado, 2014. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/54845369.pdf>

Tabuľka 8 Ruské akvizície v Srbsku

Investor	Sektor	Mesto/Obec	Suma (v mil. EUR)	Rok
Lukoil Srbija	Ropný priemysel	Belehrad	210	2003
Gazprom Neft / NIS	Ropný priemysel	Nový Sad	947	2009
Sogaz & Srbijagas	Poistenie	Nový Sad	3,1	2010
GSK Krasniy Treugolnik/Vulkan gume d.o.o.	Gumárenský priemysel	Niš	3,4	2013

Zdroj: BELLINA, Željko. Commercial diplomacy in the service helping to attract foreign direct investment: the case of the republic of serbia. [online]. 2019. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/gospodarska-diplomacija-v-slu%C5%BEbi-privabljanja-tujih-neposrednih-investicij-primer-republike-srbije.pdf?sfvrsn=0>

V roku 2003 **Lukoil**, najväčšia ruská firma podnikajúca v oblasti ťažby a spracovania ropy kúpila 79,5 % podiel v srbskom Beopetrole, maloobchodnom predajcovi palív so 179 čerpacími stanicami.¹⁰³ Lukoil sa stal štvrtým najväčším investorom v krajine s PZI vo výške 210 mil. EUR.¹⁰⁴ Najviac prediskutovaná bola kúpa srbskej ropnej spoločnosti NIS, ruským energetickým gigantom Gazprom v roku 2009, ktorý sa tým stal vlastníkom najväčšej ropnej spoločnosti v juhovýchodnej Európe rovnako ako výhradným dovozcom ropy do krajiny (ropa je z Ruska dovážaná cez chorvátsky ropný terminál Omišalj a ropovodný systém JANAF).¹⁰⁵ V roku 2010 zase srbská verejná obchodná spoločnosť Srbijagas a ruský Gazprom podpísali zmluvu o založení srbsko-ruskej poisťovne **SOGAZ-Srbsko**. Celková hodnota ruskej investície predstavovala 3,1 mil. EUR a spoločná poisťovňa spolu s Gazprombank mala financovať srbský energetický sektor tak, aby sa zabezpečilo minimalizovanie odlevu ziskov z predaja energetických zdrojov zo Srbska.¹⁰⁶ Ruská spoločnosť **Krasniy Treugolnik** v roku 2013, súhlasila s kúpou gumárenskej továrne Vulkan so sídlom v Niš, čím v Srbsku investovala

¹⁰³ SUTYRIN, Sergey a kol. Russian Investments in the Balkans: Expectations and Realities – the Special Case of Lukoil. In *Journal of East-West Business* [online]. 29.05. 2018, roč. 25, č. 4, s. 319-339. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10669868.2018.1467844>

¹⁰⁴ WEINER, Csaba. Russian FDI in Central and Eastern European Countries: Opportunities and Threats. [online]. Hungarian Academy of Sciences (HAS) - Institute of World Economics, 13.09. 2016, č. 168. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2837239

¹⁰⁵ SZPALA, Marta a SADECKI, Andrzej. Serbia: the forced abandonment of Russian oil. [online]. 13.10. 2022. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2022-10-13/serbia-forced-abandonment-russian-oil>

¹⁰⁶ Serbia Energy. Srbijagas and Gazprom sign contract for SOGAZ-Serbia. [online]. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://serbia-energy.eu/srbijagas-and-gazprom-sign-contract-for-sogaz-serbia/?pdf=14832>

3,4 mil. EUR.¹⁰⁷ V roku 2022 vzniklo v Srbsku takmer 700 ruských podnikov. Stimuly srbskej vlády na prilákanie zahraničných investorov, ako 70 % zľava z daní a sociálnych príspevkov na 5 rokov alebo rôzne druhy dotácií, zapríčinili, že sa z jeho trhu stala vhodná destinácia pre expanziu nových spoločností. Ruský technologický giganti ako Yandex NV a Luxoft Inc. presunuli kvôli strachu z dopadu západných sankcií uvalených na Rusko, kvôli jeho invázii na Ukrajinu, väčšinu svojich zamestnancov do Srbska. Investície do ubytovania, či priestorov pre prácu zabezpečili prílev zahraničného kapitálu do srbského hospodárstva, ktoré z toho profituje. Srbsko tiež pre nedostatok priestorov rokuje s ruskými spoločnosťami o potencionálnych investíciách do rezidenčného rozvoja.¹⁰⁸

Práve vojna na Ukrajine, ktorá zasiahla celý svet spôsobila, že sa Srbsko ocitlo na zlomovej línii medzi Ruskom a EÚ. V čase, keď ekonomická sila a podpora Ruska v krajine ohrozená, zaplňuje medzeru ďalší významný neeurópsky partner **Čína**.

3.3 Srbsko – Čína

Čína si už niekoľko rokov udržiava pozíciu druhej najväčšej ekonomiky sveta, tesne po USA. Zahraničný obchod a investície sú ťahúňmi rastu čínskeho hospodárstva. BRI, spustená v roku 2013 je vo všeobecnosti vnímaná ako jej hlavná strategická iniciatíva. V rámci BRI je prítomnosť v CEEC považovaná za jeden z najdôležitejších faktorov rastu čínskeho vplyvu v Európe. Západný Balkán ako subregión strednej a východnej Európy (CEE) je celkovo považovaný za obzvlášť náchylný na čínsky vplyv. Aj keď historicky západný Balkán výrazne nefiguroval v čínskej zahraničnej politike, po spustení BRI si čínsky komerčný predstavitelia uvedomili jeho dôležitosť.¹⁰⁹

Srbsko ako krajina, ktorú Peking považuje za najsilnejšieho partnera v regióne kontinuálne pokračuje v rozvíjaní bilaterálnych vzťahov, ktoré boli medzi Čínou

¹⁰⁷ DASKALOVIC, Djordje. Russia's Krasni Treugolnik agrees to buy Serbian rubber factory for 3.4 mln euro - Nis municipality. In *SeeNews : journal* [online]. Belehrad, 12.03. 2013. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://seenews.com/news/russias-krasni-treugolnik-agrees-to-buy-serbian-rubber-factory-for-3-4-mln-euro-nis-municipality-340231>

¹⁰⁸ PANCEVSKI, Bojan. In Race to Lure Russian Talent and Capital, Serbia Emerges as Front-Runner. In: *The Wall Street Journal* [online]. 26.10. 2022. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.wsj.com/articles/in-race-to-lure-russian-talent-and-capital-serbia-emerges-as-front-runner-11666793707>

¹⁰⁹ VANGELI, Anastas. China's Ideational Impact in the Western Balkans 2009–2019. In *WESTERN BALKANS AT THE CROSSROADS : ANALYTICAL STUDY* [online]. Praha: Prague Security Studies Institute, 2021. [cit. 09.01.2023]. Dostupné na: https://www.pssi.cz/download/docs/8493_china-s-ideational-impact-in-the-western-balkans-2009-2019.pdf

a Juhoslovanskou federáciou nadviazané ešte v roku 1999. Najmä preto, lebo sa obe krajiny zaviazali dodržiavať základné ciele a princípy zakotvené v Charte OSN, Srbsko podporuje „*politiku jednej Číny*“ a tá, na druhej strane chráni jeho záujmy a stavia sa proti akceptovaniu jednostranných vyhlásení nezávislosti jeho provincií.¹¹⁰ Čína je v Srbsku považovaná za významného obchodného partnera a aj napriek značnej nesúmernosti v ich ekonomických vzťahoch, s ňou Srbsko pri dosahovaní jeho strategických záujmov počíta a je na jej pomoci závislé.

3.3.1 *Analýza zahraničného obchodu Srbska s Čínou*

Čína je najdôležitejším ekonomickým partnerom Srbska v Ázii a ich vzájomná spolupráca je jedným zo základných pilierov srbskej zahraničnej politiky.

V obchodných vzťahoch Srbska a Číny existuje obrovský deficit, ktorý z roka na rok rastie. Srbská neschopnosť uspokojiť rozsiahli a náročný čínsky trh a jeho malý obchodný dosah bránia rozvoju vzájomne výhodnej spolupráce. Nedostatok kapacít, ktorý sa prejavuje napríklad v dominancii produktov s nízkou pridanou hodnotou v celkovom exporte Srbska, ako aj v štruktúre priemyselného exportu v členení podľa technologickej náročnosti (ktorá tvorí takmer polovicu celkového priemyselného exportu Srbska), je kľúčovým problémom ich partnerstva.¹¹¹

Ako môžeme vidieť v nižšie uvedenej tabuľke 9, ktorá hovorí o štruktúre zahraničného obchodu medzi Čínou a Srbskom za posledných 10 rokov, záporné saldo spôsobené neekvivalentnou obchodnou výmenou, exponenciálne rastie. V roku 2021 bol čínsky export do Srbska viac ako 4 štvornásobne vyšší ako import. Zatiaľ čo Čína exportovala produkty v hodnote 3 515,42 mil. EUR, jej import predstavoval iba 798,44 mil. EUR.

Podiel Číny ako obchodného partnera je z pohľadu obchodu s tovarom v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami v Srbsku minimálny. Treba však poznamenať, že

¹¹⁰ DIMITRIJEVIĆ, Duško. Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of-the-new-silk-road. [online]. Belehrad: Institute of International Politics and Economics, [cit. 11.01.2023]. Dostupné na: <https://cyberleninka.ru/article/n/serbia-china-comprehensive-strategic-partnership-the-foreign-policy-paradigm-of-the-new-silk-road/viewer>

¹¹¹ ZHEMELINSKA, Yevheniia a HONG SONG, Liu. HINA – SERBIA COOPERATION: RESTRICTIONS AND CHALLENGES. In Young Scientist [online]. 2021, roč. 98, č. 10, s. 183-187. [cit. 11.01.2023]. Dostupné na: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2400/2385>

z dôvodu nedostatočne rozvinutého priemyslu, ktorý je dôsledkom pomalého spamätávania sa krajiny z vojnového obdobia, sa štruktúra čínskeho exportu zameriava najmä na posilnenie tohto odvetvia.

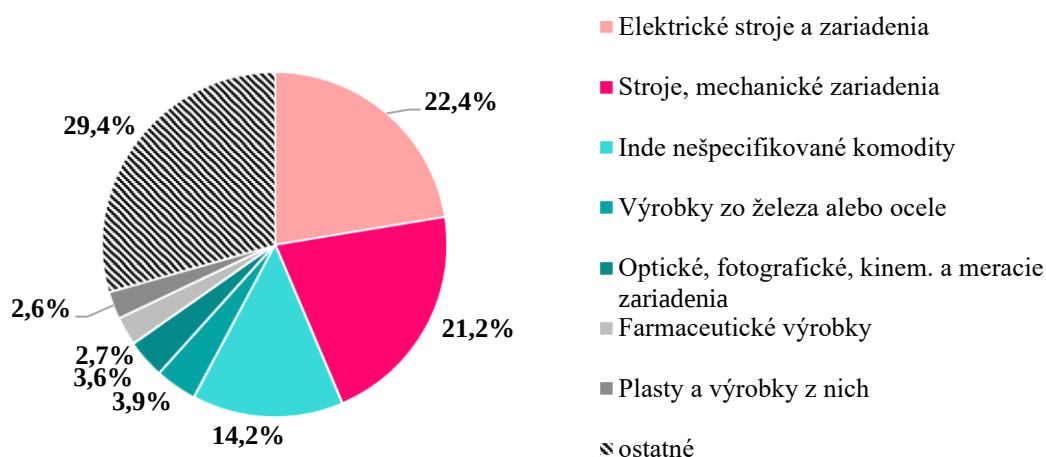
Tabuľka 9 Štruktúra zahraničného obchodu medzi Srbskom a Čínou v r. 2012 – 2021 (v mil. EUR)

	Export Srbsko - Čína	Import Srbsko - Čína	Saldo
2012	15,37	1077,28	-1061,91
2013	6,87	1136,50	-1129,63
2014	10,69	1174,42	-1163,73
2015	18,23	1385,69	-1367,46
2016	22,85	1448,26	-1425,40
2017	54,93	1607,56	-1552,63
2018	78,42	1835,58	-1757,16
2019	284,37	2238,55	-1954,18
2020	323,44	2846,92	-2523,48
2021	798,44	3515,42	-2716,98

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 05.12. 2022]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

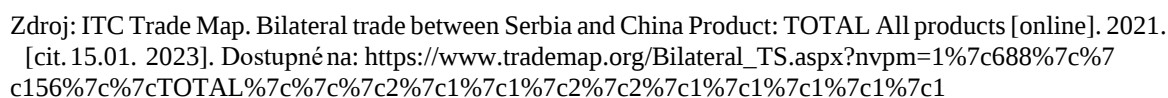
Na grafe 11 vidíme, že srbský import z Číny v roku 2021 pozostával najmä z elektrických strojov a zariadení (22,4 %), strojov a mechanických zariadení (21,2 %), inde nešpecifikovaných komodít (14,2 %) a výrobkov zo železa a ocele (3,9 %), ktoré sú tiež významnými artiklami pri realizácii mnohých čínskych projektov v súvislosti s BRI v krajine.

Graf 11 Komoditná štruktúra importu z Číny do Srbska v r. 2021

Zdroj: ITC Trade Map. Bilateral trade between Serbia and China Product: TOTAL All products [online]. 2021.[cit. 15.01. 2023]. Dostupné na: https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1%7c688%7c%7c156%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1

Graf 12 Komoditná štruktúra exportu do Číny zo Srbska v r. 2021

Čína je nie len najväčším svetovým producentom medi (7 z 20 najväčších medených hút na svete sa nachádza v Číne), ale aj jej najväčším spotrebiteľom. Na uspokojenie

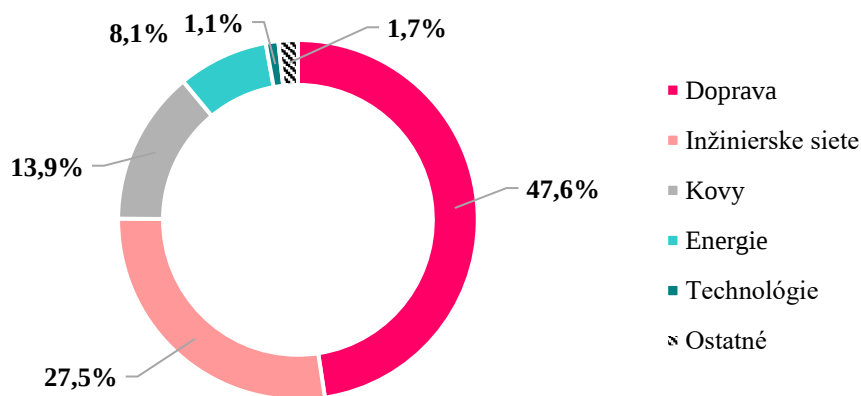
¹¹³ China-CEE Institute. Serbia Economy briefing: Chinese Zijin has won the tender for RTB Bor [online]. 03.10. 2018, roč. 10, č. 2. [cit. 15.01.2023]. Dostupné na: <https://china-cee.eu/2018/10/03/serbia-economy-briefing-chinese-zijin-has-won-the-tender-for-rtb-bor/>

obrovskej spotreby jej trhu, ktorá má do roku 2035 vzrásť o 40 %, je čínska stratégia čiastočne zameraná na zelené technológie, no sústreďuje sa najmä na import. Prevzatie spoločnosti RTB Bor s ročnou produkciou okolo 2 mil. ton rudy a 30 000 ton medi a kovu, ktoré jej zabezpečilo dodávky potrebnej suroviny za minimálne náklady, bolo len ďalším z mnohých strategicky významných krokov tejto ekonomickej veľmoci.¹¹⁴

3.3.2 Strategické investície Číny v Srbsku

Od politických zmien v roku 2000, začalo Srbsko pomerne rýchlo dobiehať ostatné CEEC. „Priame“ ako aj „portfóliové“ investície pomohli srbskej ekonomike zlepšiť platobnú bilanciu, technologickú, vedecko-výskumnú a manažérsku základňu a zvýšením konkurencieschopnosti na svetovom trhu dopomohli k obnoveniu ekonomickej štruktúry krajiny. Otvorenosť trhu a nedostatok finančných zdrojov využila Čína na investovanie za priaznivých podmienok.

Graf 13 Podiel čínskych investície do vybraných sektorov Srbskej ekonomiky medzi r. 2012 – 2021 (v %)

Zdroj: China Global Investment Tracker. Chinese Investments & Contracts in Serbia (2005 - 2022). 2021. [cit. 16.01.2023]. Dostupné na: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

Celková skladba čínskych investícií do najvýznamnejších sektorov v Srbsku za posledných 10 rokov je ukázaná v grafe 13. Najväčší podiel má nepopierateľne doprava

¹¹⁴ ULNIKOVIĆ, P. Vladanka – KURILIĆ, M. Sanja – STALETOVIĆ, Novica. Air Quality Benefits From Implementing Best Available Techniques in Copper Mining and Smelting Complex Bor (Serbia). In *Water, Air, & Soil Pollution* [online]. 30.03. 2020, č. 160. [cit. 16.01.2023]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11270-020-04520-2#citeas>

(47,6 %), ktorá je vďaka zapojeniu Srbska do BRI hlavným cieľom čínskeho záujmu. Za ňou s podielom 27,5 % nasledujú inžinierske siete a s podielom 13,9 % kovy.

Ako môžeme vidieť v tabuľke 10, ktorá zobrazuje prehľad čínskych projektov v Srbsku, sektory ako doprava, energetika a hutníctvo sú prvoradým cieľom čínskych investícií.

V roku 2011 sa Čínska stavebná a inžinierska spoločnosť CMEC začala podieľať na financovaní a generálnej rekonštrukcii srbskej **elektrárne Kostolac**. Napriek tomu, že najvyšší predstavitelia Srbska už niekoľko rokov avizujú, že investície do tohto projektu sú základným predpokladom na udržanie celkovej stability energetického systému v Srbsku, od začiatku výstavby je sprevádzaný vlnou kritiky za znečisťovanie životného prostredia.

Tabuľka 10 Najvýznamnejšie čínske projekty v Srbsku

Projekt	Dodávateľ	Sektor	Realizácia	Suma
Pupinov most Beograd	CRBC*	doprava	2011-2014	334,4 mil. EUR
Revitalizácia elektrárne Kostolac	CMEC**	energetika	2011-2020 (testovací režim)	270,6 mil. EUR
Hesteel Serbia	HBIS GROUP Iron & Steel	hutníctvo	2016	330,8 mil. EUR
Serbia Zijin Bor Copper	Zijin Mining	hutníctvo	2018	1163,9 mil. EUR
Modernizácia železnice Budapešť - Beograd a výstavba úseku Beograd - Stará Pazova	CRI*** CCCC****	doprava	2018-2025 (predpokladané ukončenie)	3 787,2 mil. EUR

Vyvetlivky: *China Road and Bridge Corporation, ** China Machinery Engineering Corporation ***China Communication Construction Company and China Railway International, ****China Machinery Engineering Corporation Zdroj: Vlastné spracovanie autora na základe údajov z China Global Investment Tracker. Chinese Investments & Contracts in Serbia (2005 - 2022). 2021. [cit. 16.01.2023]. Dostupné na: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>

Pri pohľade na čínske PZI v rámci zapojenia Srbska do BRI bolo v posledných rokoch realizovaných mnoho ďalších projektov, z ktorých významná časť bola financovaná z čínskych úverov. Výstavba „**Pupinovho mosta**“ v Belehrade, ktorý bol slávnostne otvorený v roku 2016 počas summitu „16+1“ v srbskom hlavnom meste, znamenala začiatok zapojenia Číny do národného dopravného systému.¹¹⁵ Vďaka získaniu srbských

¹¹⁵ MARTINO, Francesco. Serbia increasingly appears as a central hub in the Balkans for the Chinese-led "Belt and Road Initiative", both at an infrastructural and a political level. We discussed about it with Dragana

železiarní Smeredevo, začala Čína od roku 2016 investovať aj do kovospracujúceho priemyslu. Železiarne Smeredevo, ktoré boli už niekoľko rokov vo výraznej existenčnej kríze sa v roku 2016 dostali do vlastníctva Hesteel Group, čínskeho konglomerátu zameraného na výrobu železa a ocele. Okrem toho, že bolo zachránených viac ako 5000 pracovných miest a výrazne sa zlepšila výrobná kapacita, sa HBIS GROUP Serbia Iron & Steel, bežne známa ako Hesteel Serbia (bývalé železiarne Smeredevo) už po 5 rokoch pod čínskym vedením stala druhým najväčším exportérom v krajine. Následky tohto spojenectva s Čínou však pociťujú najmä obyvatelia.

Či už ide o srbskú železiareň vlastnenú čínskym Hesteelom, elektrárň Kostolac či čínsky bansky komplex v Bore pod vedením Zijin Mining Európsky parlament vyjadruje vážne znepokojenie nad ich dopadom na životné prostredie a obyvateľov krajiny. Srbská agentúra pre ochranu životného prostredia tiež vyhlásila, že v mestách ako napríklad Smeredevo, či neďalekých dedinách ako napríklad Radinac je znečistenie ovzdušia a pôdy spôsobené vypúšťaním vedľajších produktov výroby nad normou EÚ približne 120 dní v roku.¹¹⁶

Najvýznamnejším projektom čínskej BRI v Srbsku je modernizácia cezhraničnej **železničnej trate Budapešť – Belehrad**, ktorá je dôležitou súčasťou BRI, globálneho projektu čínskej vlády na prepojenie Európy s Áziou. Projekt železničnej trate, ktorého predpokladané dokončenie sa z dôvodu nedávnych udalostí, ktoré zasiahli celý svet, presunulo z roku 2019 na rok 2025, zahŕňa okrem výstavby nových tratí aj rekonštrukciu existujúcich tak, aby sa zlepšilo prepojenie medzi Maďarskom a Srbskom.¹¹⁷ Toto železničné prepojenie, ktoré bude po dokončení prvým projektom BRI v EÚ, sa považuje za ukážku vyvíjajúcej sa pozície Číny v globálnej politike ako aj za znak rastúceho vplyvu Číny v Európe najmä v CEEC.

Pri porovnaní objemu prílevov PZI z EÚ a z Číny, ukázanom v tabuľke 6 v kapitole 3.1.2 vidíme, že množstvo európskych investícií výrazne prevyšuje tie čínske. Aj keď sa

Mitrović (University of Belgrade). [online]. 23.01. 2018. [cit. 18.01.2023]. Dostupné na: <https://www.balkanicaucaso.org/eng/Areas/Serbia/China-goes-to-Serbia-infrastructure-and-politics-185401>

¹¹⁶ VUKSANOVIC, Vuk. How Serbia Became China's Dirty-Energy Dumping Ground. [online]. 16.07. [cit.18.01.2023]. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2021/07/16/serbia-china-bri-coal-copper-dirty-energy-dumping-ground/>

¹¹⁷ Railway Technology. Belgrade-Budapest Railway Project, Europe. In *Railway-technology : journal* [online]. 06.04. 2022.[cit.18.01.2023]. Dostupné na: <https://www.railway-technology.com/projects/belgrade-budapest-railway-project-europe/>

Srbsko za posledných 10 rokov zaviazalo voči Číne najmenej jedenástimi úvermi na výstavbu ciest, železníc a energetických projektov, úroveň ich celkovej hodnoty je v porovnaní s prílevom financií z EÚ nižšia. Rýchle peniaze s minimálnymi podmienkami na ich získanie, na rozdiel od financií z EÚ s mnohými požiadavkami a zdĺhavými schvaľovacími procesmi, sa však stali dôvodom popularity a silného vplyvu Číny v Srbsku.

EÚ si významnú pozíciu Číny v Srbsku dobre uvedomuje a vysíela varovné signály. Čínske pôžičky sú síce lákavé, ale podmienenosť kontraktov dodržiavať čínsku legislatívu, či nutnosť obstarávania tovarov a služieb potrebných na dokončenie čínskych projektov v Srbsku výhradne z Číny vytvárajú mnohé problémy. Dôsledkom takto uzavretých dohôd je, že z 15 subdodávateľov podieľajúcich sa na realizácii určitého projektu sú len dvaja srbskými domácimi spoločnosťami.¹¹⁸ Z toho vyplýva, že podniky zachránené čínskymi spoločnosťami posielajú nielen výrobky, ale aj vygenerované zisky naspäť do Číny, a len minimum z nich zostáva v ich domácej krajine.

S celkovou obchodnou bilanciou krajiny súvisí jej konkurencieschopnosť. Podľa Eleny Kašťákovovej, je krajina konkurencieschopná v takom prípade, keď jej ekonomika dosahuje pri obchodnej výmene so zahraničím aktívne saldo obchodnej bilancie. Pre Srbsko ako tranzitívnu ekonomiku s pasívnym obchodným saldóm, ktorého hospodárstvo neustále čelí situácií, že zahraničie nakupuje menej domáceho tovaru, to naznačuje, že konkurencieschopné nie je.¹¹⁹

3.4 Konkurencieschopnosť srbskej ekonomiky – index RCA (1)

Michael Porter definuje konkurencieschopnosť ako: „*schopnosť ekonomiky zabezpečiť svojim obyvateľom rastúcu životnú úroveň a vysokú zamestnanosť na udržateľnom základe.*“¹²⁰

¹¹⁸ ŠARIĆ, Milica. Kostolac: Chinese loan, Serb rule-breaking. In *CENTER FOR INVESTIGATIVE JOURNALISM OF SERBIA* [online]. 21.07. 2016. [cit. 20.01.2023]. Dostupné na: <https://www.cins.rs/en/kostolac-chinese-loan-serb-rule-breaking/>

¹¹⁹ KAŠŤÁKOVÁ, Elena a Viera RUŽEKOVÁ. *Operácie v zahraničnom obchode: teória a prax. 2. rozšír. a preprac.* vyd. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2014, 305 s. [18,83 AH]. ISBN 978-80-225-3959-3.

¹²⁰ SIUDEK, Tomasz a ZAWOJSKA, Aldona. COMPETITIVENESS IN THE ECONOMIC CONCEPTS, THEORIES AND EMPIRICAL RESEARCH. In *Oeconomia : scientiarium polonorum* [online]. Varšava: Warsaw University of Life Sciences, 2014, roč. 13, č. 1, s. 91-108. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: <https://js.wne.sggw.pl/index.php/aspe/article/view/4110/3636>

Jedným z kľúčových strategických cieľov nie len srbského, ale aj všetkých ostatných svetových hospodárstiev je zabezpečenie si konkurencieschopnosti na zahraničných trhoch. Z dôvodu neschopnosti Srbska zvoliť správnu stratégiu na zvýšenie efektívnosti svojej ekonomiky a neustále zameriavanie sa jeho stratégií na nízke náklady viedlo k tomu, že je dnes na medzinárodnom trhu schopné konkurovať iba s produktami s nízkou pridanou hodnotou určenými na ďalšie spracovanie. Slabá pozícia Srbska na svetovom trhu, ktorá spôsobuje nevedomosť o jeho vývoji či relatívnej pozícii konkurentov tiež zapríčinila, že krajina nemá jediný produkt schopný globálnej konkurencie. K hlavným makroekonomickým problémom srbskej ekonomiky výrazne ovplyvňujúcim jeho konkurenčnú pozíciu na svetovom trhu patria: slabé krytie importu exportom, chronický deficit platobnej a obchodnej bilancie či pretrvávajúca rastúca tendencia zahraničných záväzkov, ako jedného z najdôležitejších indikátorov poklesu ekonomickej konkurencieschopnosti krajiny.¹²¹

Pre vyššie zistené skutočnosti, sme sa v tejto časti našej práce rozhodli bližšie analyzovať konkurenčnú pozíciu srbskej ekonomiky. Použitím RCA (1) „*Revealed Comparative Advantage*“ indexu, ktorý je jednoduchým ale jasným ukazovateľom konkurencieschopnosti, a ktorý hovorí o odhalených komparatívnych výhodách ekonomiky, komodít/komoditných skupín alebo sektorov a to v závislosti od zvolenej úrovne pozorovania, sme skúmali konkurenčnú pozíciu vybraných komoditných skupín exportovaných zo Srbska.

Porovnaním miery exportu Srbska v daných komoditných skupinách s jeho celkovým exportným podielom na celkovom svetovom exporte, sme na úrovni HS2, harmonizovaného systému pre klasifikáciu produktov, vypočítali hodnoty indexu pre vybrané komoditné skupiny uvedené v tabuľke 11.

¹²¹ ARANDJELOVĆ, Zoran – MARJANOVIĆ, Vladislav – DJORDJEVIĆ, Dejan. The change of economic structure of balkan countries as a condition for integration in european union - the example of Serbia . [online]. Srbsko : UNIVERSITY OF NIS FACULTY OF ECONOMICS, 18.05. 2007. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: file:///C:/Users/ujlak/Desktop/arandjelovic-z-05b.pdf

Tabuľka 11 RCA (1) index rastu konkurencieschopnosti vybraných komoditných skupín obchodovaných v Srbsku medzi rokmi 2012 – 2021

kód HS 2	Produkt	RCA (1) 2012	RCA (1) 2013	RCA (1) 2014	RCA (1) 2015	RCA (1) 2016	RCA (1) 2017	RCA (1) 2018	RCA (1) 2019	RCA (1) 2020	RCA (1) 2021
'24	Tabak a tabakové výrobky	0,04	0,06	0,10	0,15	0,22	0,16	0,16	0,17	0,26	0,25
'36	Výbušniny a pyrotechnické výrobky	0,06	0,08	0,10	0,12	0,21	0,23	0,20	0,17	0,18	0,25
'08	Jedlé ovocie a orechy	0,10	0,12	0,13	0,14	0,14	0,14	0,12	0,12	0,14	0,16
'10	Obilniny	0,14	0,10	0,12	0,11	0,13	0,09	0,10	0,13	0,15	0,15
'40	Kaučuk a výrobky z neho	0,04	0,06	0,06	0,07	0,08	0,10	0,12	0,13	0,12	0,12
'41	Surové kože a kožky	0,04	0,05	0,06	0,06	0,06	0,07	0,09	0,10	0,08	0,11
'74	Meď a výrobky z nej	0,07	0,07	0,06	0,07	0,09	0,10	0,10	0,12	0,09	0,08

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map. [online]. 2021. [cit. 22.01. 2023]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Výsledok nášho skúmania je veľmi alarmujúci. Z vyššie uvedenej tabuľky 11 vyplýva, že Srbsko za posledných 10 rokov nedosahovalo komparatívnu výhodu v žiadnej exportovanej komoditnej skupine, čím sme potvrdili teoretickú základňu z prvej časti tejto kapitoly. Pri pohľade na posledné 3 zvýraznené roky vidíme, že najvyššie hodnoty výsledného koeficientu sú dosahované v komoditných skupinách '24 - tabak a tabakové výrobky, '36 - výbušniny a pyrotechnické výrobky, '08 - jedlé ovocie a orechy a '10 – obilniny, pri ktorých sa postupom rokov hodnoty zvyšujú, z čoho predpokladáme možnosť ich budúcej komparatívnej výhody pri exporte.

Ďalej môžeme pozorovať, že tabak a tabakové výrobky dosahujú najvyššiu mieru počítaného indexu. Pokiaľ ide o konkurencieschopnosť tabaku vyvážaného zo Srbska na medzinárodnom trhu, výsledný koeficient za posledné 3 roky rástol, no jeho hodnota je stále značne vzdialená od hodnoty 1. Aj keď sa od roku 2000 plocha zberu tabaku, produkcia tabakových listov a zamestnanosť v sektore znížila, v roku 2014 zaznamenala výroba cigariet v Srbsku výrazný nárast. Investície troch najväčších nadnárodných spoločností vyrábajúcich tabakové výrobky¹²²: **Japan Tobacco International (Senta)**, **British American, Tabak (Vranje)**, **Philip Morris International (Niš)** spôsobili, že sa

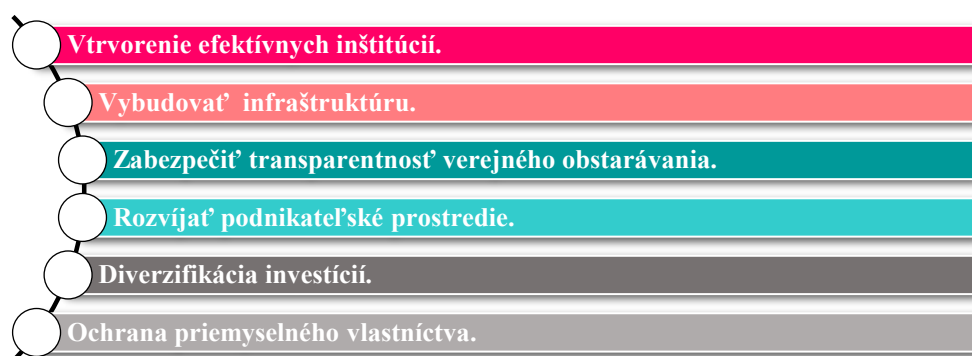
¹²² ZUBOVIĆ, Jovan a kol. Forex Accelerating Progress on Effective Tobacco Tax Policies in Low- and Middle-Income Countries, national Study – SERBIA, economics of Tobacco and Tobacco Taxation. [online]. Institute of Economic Sciences, Belgrade, Serbia. 2018. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: http://tobaccotaxation.org/cms_upload/pages/files/National-study-Serbia.pdf

z krajiny stalo centrum produkcie tabakových výrobkov pre EÚ ako aj pre členské krajiny CEFTA.

Pre územie tvorené 87,5 % poľnohospodárskej pôdy nie je prekvapujúce zastúpenie komoditných skupín '08 - jedlé ovocie a orechy a '10 – obilniny v rebríčku najvyšších hodnôt RCA (1) indexu. Domnievame sa, že tretie miesto s najvyššou hodnotou indexu, ktoré dosahujú jedlé ovocie a orechy je zabezpečené najmä vďaka ich konkurencieschopnosti na ruskom trhu. Umiestnenie medzi výrobkov z nej, ktoré sa taktiež nachádzajú na popredných priečkach s kladnými hodnotami indexu, je taktiež pochopiteľným dôsledkom vzhľadom na významnú hodnotu ich exportu Čínou vlastnenými spoločnosťami v Srbsku.

Všeobecným záverom našej analýzy je, že hodnoty indexu sú veľmi nízke a ich tempo rastu je mierne z čoho vyplýva, že srbská ekonomika nie je konkurencieschopná. Zameranie sa na cenovú konkurencieschopnosť, neefektívnosť hospodárskeho sektora, ako aj neustále sa zvyšujúci zahraničný dlh sú jednými z najdôležitejších faktorov ovplyvňujúcich jej postavenie na svetovom trhu. Zahraničné záväzky v rekordných sumách, ktoré Srbsko za posledné roky akumulovalo najmä z čínskych štátnych bánk, vytvárajú množstvo problémov. Splatenie takto dlhodobo hromadeného dlhu, si vyžaduje použitie časti národného dôchodku čo má taktiež negatívny vplyv na ekonomickú efektívnosť a s tým súvisiacu konkurencieschopnosť krajiny.

Obrázok 2 Príklady opatrení na zvýšenie konkurencieschopnosti Srbska

Zdroj: Vlastné spracovanie autora.

Dlhodobé pokračovanie v takomto prístupe k vývoju hospodárstva by malo pre Srbsko fatálne následky. Možnosť ako zvýšiť svoju konkurenčnú pozíciu, by však mohla

spočívať v stanovení určitých priorít, ktorých príklady ilustrujeme vo vyššie uvedenom obrázku 2. Napríklad vytvorenie efektívnych inštitúcií v Srbsku by mohlo zohrávať významnú rolu v boji proti korupcii a rastúcemu verejnému dlhu. Na vymanenie sa z dlhovej pasce srbskej ekonomike odporúčame, aby čínske investície do infraštruktúry, ktorej potreba modernizácie a revitalizácie v Srbsku je ďalším faktorom ovplyvňujúcim jeho konkurencieschopnosť, boli diverzifikované a verejné obstarávanie ako také alebo súvisiace s implementáciou čínskych projektov transparentné. Zavedenie reforiem v oblasti nehnuteľností, daní, investícií a verejného sektora, ktoré prispievajú k vytvoreniu priaznivého podnikateľského prostredia taktiež považujeme za jedno z dôležitých opatrení na zvýšenie konkurencieschopnosti krajiny.

4 Diskusia

Keď sa na konci 18. storočia po prvýkrát začal používať pojem Balkán, ako označenie územia juhovýchodnej Európy medzi Jadranským a Čiernym morom, len málokto predpokladal jeho neoddeliteľnú účasť pri formovaní európskej histórie. Kvôli násilným konfliktom súvisiacim s balkánskymi vojnami na začiatku 20. storočia, etnickej a náboženskej diverzite, bol región dlhodobo považovaný za príliš nestabilný. Politické a ekonomické inštitúcie si neplnili svoje primárne funkcie, štátne orgány boli skorumpované a tieňová ekonomika prekvitala. Dynamický vnútorný vývoj v krajinách si postupom času začal vyžadovať zásah vonkajších aktérov.

Vytvorením SAP, ako nástroja novej stratégie EÚ vo vzťahu k Balkánu sa Srbsko, vďaka dynamickému napredovaniu v procese, stalo územím s najväčšou perspektívou budúcej integrácie. Vďaka podpisu SAA v roku 2013 a liberalizácií obchodu s tovarom sa EÚ dostala do pozície hlavného obchodného partnera krajiny a odkazujúc na tabuľku 6 v kapitole 3.1.2 aj jej najväčším investorom. Prostredníctvom podpory reforiem a zapájaním Srbska do rôznych programov cezhraničnej spolupráce sa Únia snažila zabezpečiť si v krajine stabilnú pozíciu, no nakoľko bol integračný proces Srbska sprevádzaný viacerými komplikáciami, šíriaca sa únava z rozširovania spojená s čoraz silnejším presadzovaním stratégií staro-nových hráčov v srbskej ekonomickej a z časti aj politickej sfére spôsobila, že verejná mienka o členstve krajiny v EÚ slabla.

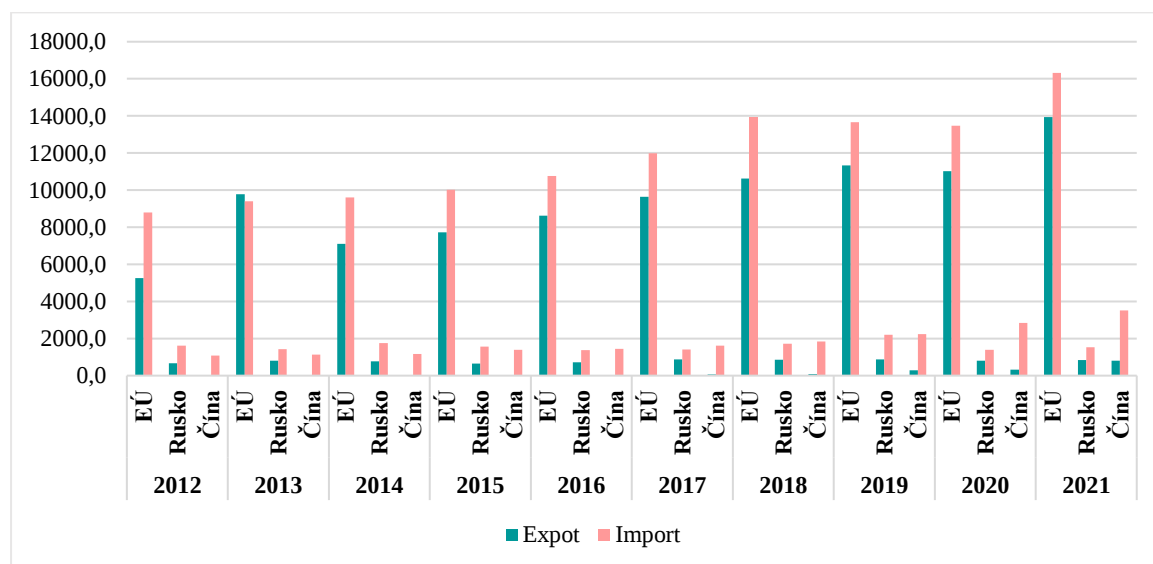
Rozmach **ruských stratégií** v krajine, ktoré boli založené na sledovaní jedného z hlavných cieľov Moskvy – stať sa primárnym dodávateľom energetických surovín v juhovýchodnej Európe nastal, keď sa v roku 2008 Gazprom Neft, tretí najväčší producent ropy v Rusku, stal vlastníkom 51 % podielu v srbskej NIS. V tom istom roku sa Srbsko dohodou v oblasti plynárenského a ropného sektora stalo najvýznamnejším obchodným partnerom Ruska na Balkáne a jeho závislosť na dovoze ruských energetických surovín vzrástla. Nepriaznivé vzťahy Ruska s EÚ, ktoré boli od roku 2014 naštrbené kvôli opatreniam Únie za neoprávnenú anexiu Krymu zapríčinili, že si Moskva stanovila za ďalší strategický cieľ v Srbsku zabrániť jeho začleneniu do európskych štruktúr. Kremľskú stratégiu potvrdzuje aj autor *Nicholas Velazquez*, s ktorého názorom, že úzke vzťahy Ruska so Srbskom umožňujú Kremľu destabilizovať Srbsko a podnecovaním konfliktov s Republikou Srbskou v Bosne a Hercegovine, či podporovaním napätých vzťahov

s Kosovom spôsobujú, že Srbsko pod vplyvom Ruska nenapreduje v plnení požiadaviek a kritérií EÚ pre jeho vstup, súhlasíme. Srbsko-ruské partnerstvo sa primárnou témou v globálnom svete stalo po vojenskej invázii Ruska na Ukrajinu v roku 2022. Nakoľko je Srbsko ekonomicky a politicky závislé od EÚ dalo by sa povedať, že si bol Brusel do začiatku rusko-ukrajinského konfliktu svojou pozíciou v krajine viac-menej istý. Keď sa však Belehrad ako jediná európska krajina nepripojila k západným sankciám a srbský prezident Vučić si namiesto spolupráce s EÚ vybral Rusko, ktorého činy síce verejne odsúdil no formálne neprijal žiadne z opatrení na zastavenie šírenia jeho vplyvu v Európe, Únia spozornela. Embargom na dovoz ruskej ropy námornou cestou, ktoré EÚ uvalila po niekoľkých mesiacoch od vypuknutia vojny dala Srbsku, ktoré je na jej importe cez morské potrubia závislé rázne najavo, že sa musí rozhodnúť.

Dôležitosť Srbska, ako významnej križovatky medzi Áziou a Európou, si Čína začala prvýkrát uvedomovať medzi rokmi 2011 – 2012, pri vzniku myšlienky vytvoriť čínsku platformu 16+1 a neskôr v roku 2013 po predstavení BRI, iniciatívy čínskeho prezidenta Xi. Peking si rozsiahlymi investíciami v oblasti infraštruktúry, zameranými na obnovu trás pôvodnej Hodvábnej cesty v priebehu poslednej dekády upevnil pozíciu v Srbsku a vďaka svojim stratégiám sa stal nie len významným obchodným partnerom ale aj druhým najväčším investorom v krajine (pozri tabuľku 6 v kapitole 3.1.2). Prevzatím RTB Bor, srbskej spoločnosti zameranej na ťažbu železnej rudy si Čína zabezpečila dodávky strategicky významnej suroviny. Med' a výrobky z nej produkované v RTB Bor sa pod čínskym vedením stali najväčším exportným artiklom Srbska a Čína ich hlavným odbytovým trhom. Rekonštrukcia a modernizácia železničnej trate Budapešť – Belehrad, ako kľúčového projektu v rámci BRI, bola ďalšou dôležitou strategickou investíciou Číny v Srbsku. Financovaním tohto projektu Peking pokročil nielen vo výstavbe koridoru BRI, ale súčasne si otvoril dvere na bonitný trh EÚ. Súhlasíme s autorom *Emilianom Kovalskim*, ktorý potvrdzuje náš predpoklad, že zámerom Číny je dostať sa do EÚ prehlbovaním spolupráce s CEEC (kde patrí aj Srbsko) a upozorňuje na ohrozovanie medzinárodnej súdržnosti EÚ rastúcou závislosťou jej členských a kandidátskych krajín na obchode s Pekingom. Aj keď Čína verejne vyhlasuje, že jej stratégie v krajine nijako neohrozujú pozíciu EÚ, práve naopak ona sama podporuje vstup Srbska do tohto integračného zoskupenia, odborníci hovoria o opačnom efekte jej aktivít v krajine. Napríklad vysoké investície vo forme úverov v srbskej ekonomike spôsobujú neustále rastúci verejný dlh, projekty podmienené zamestnávaním čínskych pracovníkov nijako neprispievajú

k prosperite hospodárstva krajiny a financovanie projektov ako výstavba nového bloku elektrárne Kostolac B, ktorý je verejne kritizovaný za znečisťovanie ovzdušia vypúšťaním škodlivých látok, sú len ďalšou prekážkou na srbskej ceste k členstvu.

Graf 14 Prehľad hodnoty srbského obchodu s EÚ, Ruskom a Čínou medzi rokmi 2012-2021 (v mil. EUR)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z ITC Trade Map.[online]. 2021. [cit. 05.02. 2023]. Dostupné na: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Na základe nadobudnutých poznatkov môžeme skonštatovať, že sa stabilná pozícia EÚ v Srbsku odráža najmä na jej postavení najväčšieho obchodného a investičného partnera, a to aj vzhľadom na stratégie Číny a Ruska. Ako vidíme na grafe 14, ktorý porovnáva srbský obchod s EÚ, Ruskom a Čínou za posledných 10 rokov, v hodnotovom vyjadrení dominuje EÚ. Vyššie uvedený graf tiež reflektuje pozíciu druhého najväčšieho zahraničnoobchodného partnera z vybraných krajín – Ruska, za ktorým nasleduje Čína s najmenším podielom na celkovom obchode krajiny v sledovanom období.

Aj napriek relatívnej úspešnosti stratégií Číny a Ruska, ohrozujúcich pozíciu EÚ v Srbsku je na základe údajov získaných v tretej kapitole našej práce možné zhodnotiť, že je jej pozícia ako najdôležitejšieho zahraničného partnera a investora stabilná. Hoci percentuálny podiel EÚ na srbskej zahraničnoobchodnej výmene klesá (pozri tabuľku 5 v kapitole 3.1.1) je podľa nás nepravdepodobné, že by ju v jej postavení vedelo Rusko alebo Čína nahradiť. Nakoľko má Srbsko štatút kandidátskej krajiny EÚ a snahu o členstvo prezentuje ako jeden zo svojich hlavných cieľov, čo pre neho znamená postupné

prispôsobovanie sa SOP EÚ, v budúcnosti očakávame opätovný nárast podielu EÚ na srbskom zahraničnom obchode. Obchod s Čínou, ako dôležitým investorom v srbskej ekonomike, bude mať v budúcnosti kvôli zapojeniu sa do BRI pravdepodobne stále rastúcu tendenciu, a aj keby sa Srbsko pridalo k západným sankciám voči Rusku, čo je pre neho odporúčané, očakávame, že by bol ich vzájomný obchod kvôli dodávkam energií, ktoré by sa mohli stať podmienkou pre naklonenie sa k západu, stále strategicky významný.

Nevieme s určitosťou povedať ako sa bude pozícia EÚ pod záštitou vojenskej situácie vyvíjať, no už teraz je viac ako zrejmé, že na udržanie konzistentného postavenia v krajine by sme EÚ v jej zahraničnoobchodnej politike voči Srbsku odporučili zamerať sa najmä na posilnenie jej postavenia v srbskej verejnej mienke a urýchlenie integračného procesu. Prioritou by sa mohlo stať aj zosúladenie srbskej ekonomiky s programom Zelenej agendy alebo zabezpečenie expanzie európskej hospodárskej pomoci.

Záver

EÚ je ako najväčšie integračné zoskupenie sveta oblasťou, ktorej cieľom je predovšetkým zachovať a prehĺbovať mier medzi členskými a susediacimi štátmi, spájať európske krajiny, podporovať hospodársku a sociálnu solidaritu, šíriť spoločné hodnoty a zachovávať európsku identitu. Členstvo krajín regiónu západného Balkánu ako súčasti Európskeho kontinentu, v ktorom si chcela EÚ zachovať dominantnú pozíciu bolo už od ich vzniku ako nezávislých štátov pre Úniu výzvou. Balkán, kde sa okrem EÚ vo veľkej miere prejavoval vplyv ďalších silných globálnych aktérov bol územím, ktorého obyvatelia neboli stotožnení s ich budúcim európskym smerovaním.

Najväčší rozpor v smerovaní štátu a verejnej mienke jeho občanov nastal v Srbsku. Belehrad, ktorý sa usiloval o členstvo v 27-člennej Únii a svojou dynamikou napredovania v integračnom procese ohúril EÚ natoľko, že ho vyhlásila za krajinu s najväčšou perspektívou pre vstup, musel na svojom území čeliť odporu. Silný vplyv Ruska a Číny, ktoré sú od postavenia sa na stranu Srbska v kosovskom konflikte považované za najvernejších partnerov krajiny sa však od občanov začal šíriť aj medzi vládnyimi zástupcami. Presadzovanie úzkych vzťahov s Ruskom a Čínou, ktoré sa prejavovalo nie len vo verejných vystúpeniach srbských predstaviteľov ale aj ratifikáciou množstva dohôd o ich bilaterálnej obchodnej alebo investičnej spolupráci, začalo postupom času predstavovať hrozbu pre postavenie EÚ v krajine.

Cieľom našej práce bolo vyhodnotiť na základe vybraných vedeckých metód, pozície EÚ v Srbsku v kontexte stratégií Číny a Ruska. Pre jeho naplnenie nás ako prvé zaujímalo Rusko, ktoré svojimi stratégiami aplikuje svoju mäkkú silu v Srbsku veľmi jasne a efektívne – závislosťou na dovoze energetických surovín a popularitou medzi srbskými obyvateľmi. Zabezpečenie závislosti Európy na dovoze energetických surovín a postupné rozširovanie vplyvu Ruska na tomto kontinente sú kľúčovým dôvodom jeho angažovanosti v Srbsku. Kremľská propaganda v srbských médiách je zase hlavným dôvodom rastúcemu odporu Srbov voči EÚ. Je jasné, že Srbsko, ktoré je síce bohaté na nerastné suroviny, ale kvôli nedostatku financií na ich ťažbu a spracovanie ich nevie využiť, je od Ruska závislé a i keď sú jeho verejní zástupcovia naklonení k EÚ, stratiť výhody z partnerstva s Moskvou nechcú.

Alarmujúca situácia v srbských štátnych podnikoch a kritická úroveň infraštruktúry dali priestor na presadzovanie stratégií ďalšiemu svetovému hráčovi, ktorému sme sa v našej práci venovali – Číne. Srbsko je najväčším príjemcom čínskych pôžičiek v regióne. Jeho postavenie ako významného tranzitného uzla pre koridory BRI, z neho robí jednu z najdôležitejších oblastí pre presadzovanie čínskych stratégií. Na druhej strane problémy vyplývajúce z nedostatočnej finančnej spôsobilosti pre budúce splatenie dlhu, či podmienenosť projektov výlučne čínskym importom materiálov a surovín znepokojujú EÚ. Aj napriek tomu, že je EÚ najväčším obchodným a investičným partnerom Srbska, neustála potreba približovať sa európskym štandardom a prísne pravidlá poskytovania finančnej pomoci sú hlavnými dôvodmi expandujúcej spolupráce s Čínou.

Záverom našej práce je, že stanovený cieľ bol naplnený. Hoci je Srbsko výhodnou oblasťou pre šírenie stratégií Číny a Ruska, pozícia EÚ ako hlavného zahraničného partnera krajiny je stabilná. Brusel, ktorý síce na jej udržaní bude musieť zapracovať a ukázať srbskej verejnosti dôležitosť členstva v jeho štruktúrach, by sa na základe vykonaných analýz dal v srbskej ekonomike, ktorá je od obchodu s ním závislá len ťažko zastúpiť. Otázkou však aj naďalej zostáva, ako sa bude situácia vo svetle rusko-ukrajinského konfliktu v budúcnosti vyvíjať a ako dlho bude EÚ ochotná tolerovať nerozhodnosť Srbska v oblasti jeho zahraničnoobchodných vzťahov. Či stratí trpezlivosť a bez viditeľnej snahy ho ako potencionálneho člena vyradí alebo bude aj naďalej bojovať o svoju pozíciu v krajine, ktorá jasne preukáže svoj záväzok k budúcemu členstvu.

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje

1. BALÁŽ, a kol. *Medzinárodné podnikanie: Na vlně globalizujúcej sa svetovej ekonomiky*. 5. vyd. Bratislava: Sprint 2, 2010, [cit. 19.09.2022]. ISBN 978-80-89393-18-3.
2. KAŠŤÁKOVÁ, Elena a Viera RUŽEKOVÁ. *Operácie v zahraničnom obchode: teória a prax. 2. rozšír. a preprac. vyd.* Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2014, 305 s. [cit. 22.01.2022]. ISBN 978-80-225-3959-3.
3. ZUBAĽOVÁ, Ľubica. *Zahraničnoobchodná politika EÚ: (vzťahy s vybranými regiónmi)*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2017, 166 s. [cit. 29.09.2022]. ISBN 978-80-225-4439-9.

Internetové stránky a iné elektronické zdroje

4. AGHAYEV, Elvin. Relations Between Russia and Serbia. [online]. 08.01. 2017. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/315779767_Relations_Between_Russia_and_Serbia
5. ALEXEEV, Michael, WEBER, Shlomo. The Oxford Handbook of the Russian Economy. [online]. New York : University of Oxford. 2013, s. 864. ISBN 0199344132. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: https://books.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=T4doAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=russian+economy&ots=7SHVHCTjOo&sig=axmT20lmCDvGjTcxQHByJvE4zJw&redir_esc=y#v=onepage&q=russian%20economy&f=false
6. AMADIO VICERÉ, Maria Giulia. The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute The Future Is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute. [online]. 16.10. 2019. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: <https://sdu.sk/jNHD>
7. ARANDJELOVĆ, Zoran – MARJANOVIĆ, Vladislav – DJORDJEVIĆ, Dejan. The change of economic structure of balkan countries as a condition for integration in european union - the example of Serbia . [online]. Srbsko : UNIVERSITY OF NIS FACULTY OF ECONOMICS, 18.05. 2007. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: <file:///C:/Users/ujlak/Desktop/arandjelovic-z-05b.pdf>

8. BALASSA, Béla. Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. [online]. The Manchester School of Economic and Social Studies, 1965, roč. 33, č. 2, s. 99-123. [cit.22.01.2023].Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-9957.1965.tb00050.x>
9. BIEBER, Florian. The Serbia-Kosovo Agreements: An eu Success Story? In *Review of Central and East European Law* [online]. Košice: PHF EU Košice,15.12. 2015, s. 285-319. ISSN 1573-0352. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://brill.com/view/journals/rela/40/34/articlep285_2.xml?ebody=abstract%2Fexcerpt
10. BOŽIĆ-MIKOLIJKOVIĆ, M. Ivana – KILIČANIN, Kristina – MITIĆ, Vladimír. Foreign trade of agricultural products between Serbia and the European Union: Problems and perspectives. In *Ekonomski pogledi* [online]. 2020, roč. 22, č. 1, s. 29-46. [cit.26.11.2022].Dostupné na: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1450-79512001029B>
11. BUGAJSKI, Janusz. The Western Balkans. In *International Relations* [online]. 2014. [cit. 21.09.2022].Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/344080633_The_Western_Balkans
12. Buy Serbian. HOSPODÁRSKA SPOLUPRÁCA: SRBSKO – RUSKÁ FEDERÁCIA. [online]. [cit. 09.12.2022]. Dostupné na: <https://buyserbian.com/economic-cooperation-republic-of-serbia-the-russian-federation/>
13. BY HU, Yuwei. China-Serbia ironclad friendship result of mutual respect; excellent governance by CPC with promising prosperous future ahead: Serbian ambassador. In *Global Times : economic journal* [online]. 24.10.2022. [cit. 18.11.2022]. Dostupné na: <https://www.globaltimes.cn/page/202210/1277813.shtml>
14. CECCHI, Raphael. ROBUSTNÁ SRBSKÁ EKONOMIKA BUDE V ROKU 2022 ČELIŤ NIEKOLKÝM PREKÁŽKAM. In *Credendo : journal* [online]. 14.01. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://credendo.com/sk/knowledge-hub/robustna-srbska-ekonomika-bude-v-roku-2022-celit-niekoľkým-prekážkam>
15. Centrum for European Research. Serbia and China: ‘Steel Friendship’ in the EU’s backyard. [online]. Londýn: Queen Mary University of London. 03.11. 2021. [cit.25.10.2022]. Dostupné na: <http://www.cer.qmul.ac.uk/europemattersblog/items/serbia-and-china-steel-friendship-in-the-eus-backyard.html>

16. Consilium Europa. Vyhlásenie zo Sofie, 17. mája 2018. In *EU-Westren Balkans Summit* [online]. 17.05. 2018. [cit. 05.10.2022]. Dostupné na: https://www.consili um.europa.eu/media/34800/sofia-declaration_sk.pdf
17. COWLES GREEN, Maria – CAPORASO, James – RISSE, Thomas. Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. [online]. New York: Cornell University, 2001, [cit. 19.09.2022]. ISBN 0-8014-8671-8. Dostupné na: <https://tinyurl.com/2p927nvj>
18. ĆURČIĆ, Mihailo. FREE TRADE AGREEMENTS OF SERBIA. 24.10. 2021. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357242184_FREE_TRADE_AGREEMENTS_OF_SERBIA
19. ĆURČIĆ, Mihailo. FREE TRADE AGREEMENTS OF SERBIA. In *Transition in 21st Century : Conference* [online]. 2021. [cit. 26.11.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357242184_FREE_TRADE_AGREEMENTS_OF_SERBIA
20. ČEDOMIR, Anzić. The history of Serbia. [online]. 2018, [cit. 19.09.2022]. Dostupné na: https://www.knjizararoman.rs/_public/upload/init/65/knjiga-the-history-of-serbia-cedomir-antic-laguna-knjizara-roman-odlomak-65493.pdf
21. DASKALOVIC, Djordje. Russia's Krasni Treugolnik agrees to buy Serbian rubber factory for 3.4 mln euro - Nis municipality. In *SeeNews : journal* [online]. Beograd, 12.03. 2013. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://seenews.com/news/russias-krasni-treugolnik-agrees-to-buy-serbian-rubber-factory-for-3-4-mln-euro-nis-municipality-340231>
22. DEICHMANN, I. Joel. Foreign Direct Investment in the Successor States of Yugoslavia A Comparative Economic Geography 25 Years Later. [online]. USA: Bentley University. ISSN 2520-1425. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: https://ipfs.io/ipfs/bafykbzacecmsce72qm6kbqgohf45c3g6qj5kxajdebnesvyustbcqjxls45ws?filename=%28Economic%20Geography%29%20Joel%20I.%20Deichmann%20%20Foreign%20Direct%20Investment%20in%20the%20Successor%20States%20of%20Yugoslavia_%20A%20Comparative%20Economic%20Geography%2025%20Years%20LaterSpringer%20International%20Publishing_Springer%20%2820.pdf
23. Development Agency of Serbia. METAL MACHINERY & EQUIPMENT. [online]. 2020. [cit. 21.10.2022]. Dostupné na: <https://ras.gov.rs/en/sector/metal-machinery-equipment>

24. Development Agency of Serbia. SERBIA PLACE WHERE THE AGRICULTURE IS THE CULTURE. [online]. 2020. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://ras.gov.rs/en/sector/agri-food-industry>
25. DIMITRIJEVIĆ, Duško a JOKANOVIĆ Nikola. CHINESE INVESTMENTS IN SERBIA AND THE NEW SILK ROAD. Institute of International Politics and Economics, Belgrade. [online]. 17.06. 2016. [cit. 13.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/323642697_CHINESE_INVESTMENTS_IN_SERBIA_AND_THE_NEW_SILK_ROAD?_iepl%5BgeneralViewId%5D=ByFnTkzxITCYmt03QFKe9FYmicI1lDbsDH3&_iepl%5Bcontexts%5D%5B0%5D=searchReact&_iepl%5BviewId%5D=Icit7qmvhUx0VIN1GzxpKA9BOT3e9upKhQ00&_iepl%5BsearchType%5D=publication&_iepl%5Bdata%5D%5BcountLessEqual20%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BinteractedWithPosition5%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BwithEnrichment%5D=1&_iepl%5Bposition%5D=5&_iepl%5BrgKey%5D=PB%3A323642697&_iepl%5BtargetEntityId%5D=PB%3A323642697&_iepl%5BinteractionType%5D=publicationTitle
26. DIMITRIJEVIĆ, Duško. New Silk Road: Achievements & Prospects Of Serbia-China Economic Cooperation. In *New Silk Road: Achievements & Prospects Of Serbia-China Economic Cooperation : Conference* [online]. Nemecko. 13.07. 2018. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/327350421_New_Silk_Road_Achievements_Prospects_Of_Serbia-China_Economic_Cooperation
27. DIMITRIJEVIĆ, Duško. Serbia-China Comprehensive Strategic Partnership — the Foreign Policy Paradigm of the “New Silk Road” (Сербско-китайское всестороннее стратегическое партнерство как внешнеполитическая парадигма "Нового Шелкового пути"). In *EURASIAN INTEGRATION economics law politics* [online]. 25.12. 2019, roč. 30, č. 4, s. 94-106. ISSN 2073-2929. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/338159838_SerbiaChina_Comprehensive_Strategic_Partnership_the_Foreign_Policy_Paradigm_of_the_New_Silk_Road_Serbskokitajskoe_vsestoronnee_strategiceskoe_partnerstvo_kak_vnesnepoliticeskaa_paradigma_Novogo_Se
28. DIMITRIJEVIĆ, Duško. Serbia-China comprehensive strategic partnership - the foreign policy paradigm of-the-new-silk-road. [online]. Belehrad: Institute of International Politics and Economics, [cit. 11.01.2023]. Dostupné na:

- <https://cyberleninka.ru/article/n/serbia-china-comprehensive-strategic-partnership-the-foreign-policy-paradigm-of-the-new-silk-road/viewer>
29. Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Serbia Report 2021. [online]. 19.10.2021. [cit.29.09.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/serbia-report-2021_en
 30. Dr. SELA, Ylber a SHABANI, Lirim. The European Union Politics in the Western Balkan. [online]. 2011, roč. 1, č. 2, s. 23-38. [cit. 25.11.2022]. Dostupné na: <http://www.kppcenter.org/WBPRReview2011-1-2-Sela-Shabani.pdf>
 31. DRAGISIC, Petar. SERBIA AND EUROPEAN UNION: A VIEW FROM BRUSSELS. In *Centre international de formation européenne* [online]. 2008. s. 349-350. ISSN 0014-2808. [cit. 04.10.2022]. Dostupné na: <https://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2008-3-page-147.htm>
 32. EÚ in Serbia. Serbia – EU Trade Liberalisation. [online]. 15.07. 2019. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://europa.rs/serbia-eu-trade-liberalisation/?lang=en>
 33. Euractiv. Vzťahy Srbska a EÚ [online]. 21.01. 2016. [cit. 28.09.2022]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/linksdossier/vztahy-srbska-a-eu-000256/>
 34. Eur-lex. Stanovisko Komisie k žiadosti Srbska o členstvo v Európskej únii. In *OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU A RADE* [online]. 18.03.2008, s. 46. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0668&from=LT>
 35. European Commission. Screening report Serbia, Chapter 16 – Taxation [online]. 13.07. 2016.[cit.05.12.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/201812/screening_report_serbia__chapter_16__taxation.pdf
 36. European Commission. Serbia on its European path #EUenlargement. [online]. 2022. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-07/factograph_serbia.pdf
 37. European Commission. Serbia. [online]. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/serbia_en
 38. European Commission. Serbia. [online]. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/serbia_en

39. European Investment Bank. BELGRADE PALILULA SEWERAGE SYSTEM. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-26/eu-warns-serbia-against-its-business-as-usual-russia-policy>
40. European Investment Bank. BELGRADE PALILULA SEWERAGE SYSTEM. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20170192>
41. European Investment Bank. COVID-19 SERBIAN GOVERNMENT SUPPORT SMES&MIDCAPS. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20200562>
42. European Investment Bank. Financed projects. [online]. 2023. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/loans/index.htm?q=&sortColumn=loanParts.loanPartStatus.statusDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=25&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&loanPartYearFrom=1959&loanPartYearTo=2023&orCountries.region=true&countries=RS&orCountries=true§ors=2020&orSectors=true>
43. European Investment Bank. RAILWAY NIS-DIMITROVGRAD. [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/pipelines/all/20160341>
44. European Investment Bank. Serbia and the EIB [online]. 2023. [cit.05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.eib.org/en/projects/regions/enlargement/the-western-balkans/serbia/index.htm>
45. European Commission, Overview - Instrument for Pre-accession Assistance. [online]. 2020. [cit.29.09. 2022]. Dostupné na: https://neighbourhoodenlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accessionassistance/serbia-financial-assistance-under-ipa-ii_en,
46. Európska komisia. Poľnohospodárstvo v krajinách zapojených do procesu rozširovania. [online]. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://agriculture.ec.europa.eu/international/internationalcooperation/enlargement/candidates_sk
47. Európska rada Rada a Európskej únie. Joint press statement following the meeting of the EU-Serbia Stabilisation and Association Council. [online]. 25.01.2022. [cit. 30.09.2022]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2022/01/25/joint-press-statement-following-the-meeting-of-the-eu-serbia-stabilisation-and-association-council-25-january-2022/>

48. GABRIELOVÁ, Petra. Development of Foreign Trade of the Western Balkans in the Light of the On-going Economic Integration of the Region. In *economic journal* [online]. Bratislava: FMV EUBA Bratislava, 2013, roč. 61, č. 7, s. 722-736. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0621143007%2013%20Gabriellova%C2%B4-RS.pdf>
49. GLAVŠIĆ, Jasmina – SLADAKOVIĆ, Nemanja – DORDEVIĆ, Marko. Investing in the pharmaceutical sector – Serbia [online]. 04.08. 2022. [cit. 30.11.2022]. Dostupné na: <https://geciclaw.com/investing-in-the-pharmaceutical-sector-serbia/>
50. GOTEV, Georgi. Russia confirms decision to abandon South Stream. In *Euractiv : European journal*. [online]. 08.01. 2015. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.euractiv.com/section/energy/news/russia-confirms-decision-to-abandon-south-stream/>
51. Government of the Republic of Serbia Ministry of European Integration. EU funds. [online]. 2022. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: <https://www.mei.gov.rs/eng/funds/eu-funds/>
52. GUGULASHVILI, Mariam. Anatomy of a Complicated Relationship: The Western Balkans Between Russia and the EU. [online]. 08.05. 2022. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/363456706_Anatomy_of_a_Complicated_Relationship_The_Western_Balkans_Between_Russia_and_the_EU_-_Mariam_GUGULASHVILI
53. HAAS, B. Erns. International Integration: The European and the Universal Process. In *International Organization*. [online]. 1961, roč. 15, č. 3, s. 366-92. [cit. 03.10.2022]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/2705338>
54. HELER, Daniel. Trať Budapešť – Bělehrad: vítězí Čína na úkor Západu?. [online]. Ústav mezinárodních vztahů Praha. 18.01. 2017. [cit. 15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.iir.cz/stavba-trate-budapest-belehrad-priklad-rustu-vlivu-ciny-na-evropske-periferii-na-ukor-zapadu>
55. HOLZNER, Mario. Serbia, China's gateway to Europe. [online]. The Vienna Institute for International Economic Studies. 05.09. 2022. [cit. 15.10.2022]. Dostupné na: <https://wiiw.ac.at/serbia-china-s-gateway-to-europe-n-566.html>
56. HULD, Arendse a ZHOU Qian. Serbia and China to Sign Free Trade Agreement by End 2022 ?. In *China Briefing : journal* [online]. 21.02. 2022. [cit. 15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.china-briefing.com/news/serbia-and-china-to-sign-free-trade-agreement-by-end-2022/>

57. China-CEE Institute. Serbia Economy briefing: Chinese Zijin has won the tender for RTB Bor [online]. 03.10. 2018, roč. 10, č. 2. [cit. 15.01.2023]. Dostupné na: <https://china-cee.eu/2018/10/03/serbia-economy-briefing-chinese-zijin-has-won-the-tender-for-rtb-bor/>
58. ILIC, Snezana. Is there potential for trade growth? A gravity approach in the case of Serbia. [online]. 2012. [cit. 30.11.2022]. Dostupné na: https://www.etd.ceu.edu/2012/ilic_snezana.pdf
59. International Trade Administration. Serbia - Country Commercial Guide. [online]. 05.08.2022. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/serbia-market-overview>
60. JOJIĆ, Stefan. How Serbia perceives “The Belt and the Road” Initiative and 16+1 Cooperation. [online]. Budapešt: China-CEE Institute, 11.12. 2017, roč., č. 9, s. ISSN 2560-1628. [cit. 15.01.2023]. Dostupné na: https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/02/Work_paper-201709.pdf
61. JOVIC-LAZIC, Ana a LADEVAC Ivona. Relations between Serbia and Russia - impact on the international position of our country. In *Srbija i svet* [online]. 2018. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/325827749_Relations_between_Serbia_and_Russia_impact_on_the_international_position_of_our_country
62. KAVALSKI, Emilian. China in Central and Eastern Europe: the unintended effects of identity narratives. In *Asia Europe Journal: scientific journal* [online]. 23.10. 2019, roč. 17, č. 4, s. 403-419. ISSN 1612-1031. . [cit. 21.10.2022]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10308-019-00563-1#citeas>
63. KAY, Chloe. Contemporary Russian-Serbian Relations: Interviews with Youth from Political Parties in Belgrade and Vojvodina. [online]. Colorado: University of Colorado, 2014. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: <https://core.ac.uk/download/pdf/54845369.pdf>
64. KOSTOVICOVA, Denisa. Brothers no more? What the EU’s diplomatic breakthrough on Kosovo means for Serbia-Russia relations. In *The Lonfon School of Economics : scientific journal* [online]. 07.03. 2023. [cit. 05.02. 2023]. Dostupné na: <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2023/03/07/brothers-no-more-what-the-eus-diplomatic-breakthrough-on-kosovo-means-for-serbia-russia-relations/>
65. LADJEVAC, Ivona. Serbia economy briefing: Growing interest of German investors for investing in Serbia. In *China – CEE Institute* [online]. 2021, roč. 21,

- č. 2. ISSN 2560-1601. [cit. 30.11.2022]. Dostupné na: https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2021/08/2021e06_Serbia.pdf
66. LAMPE, John R. a kol. Srbija. In *Encyclopedia Britannica* [online]. 13.08. 2022. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: <http://acta.euke.sk/uploads/Acta20201620No201.pdf>
<https://www.britannica.com/place/Serbia>
67. Lloyds Bank. The economic context of Serbia. [online]. 2022. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/serbia/economic-context>
68. MARTINO, Francesco. Serbia increasingly appears as a central hub in the Balkans for the Chinese-led "Belt and Road Initiative", both at an infrastructural and a political level. We discussed about it with Dragana Mitrović (University of Belgrade). [online]. 23.01. 2018. [cit. 18.01.2023]. Dostupné na: <https://www.balkanicaucaso.org/eng/Areas/Serbia/China-goes-to-Serbia-infrastructure-and-politics-185401>
69. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Serbia Newsflash Week 10, 2022. [online]. 18.02. 2022. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/landeninformatie/servie/achtergrond/nieuwsbrieven/serbia-newsflash-week-10-2022>
70. Ministerstvo zahraničních vecí – Zastupitel'ský úrad České republiky. Srbsko [online]. 01.07. 2021. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.businessinfo.cz/navody/srbsko-souhrnna-teritorialni-informace/2/#2-ekonomika>
71. MITROVA, Tatiana. Energy and the Economy in Russia. In *The Palgrave Handbook of International Energy Economics* [online]. 28.05. 2022. s. 649-666. ISBN 978-3-030-86884-0. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/360963884_Energy_and_the_Economy_in_Russia?_iepl%5BgeneralViewId%5D=VdxlNSsfRBN7q5yKOyq3m73VTcAtLx8di7g&_iepl%5Bcontexts%5D%5B0%5D=searchReact&_iepl%5BviewId%5D=ha6KMoxbNPZj1rATOCaHj61hoiNI20Fc09dG&_iepl%5BsearchType%5D=publication&_iepl%5Bdata%5D%5BcountLessEqual20%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BinteractedWithPosition17%5D=1&_iepl%5Bdata%5D%5BwithoutEnrichment%5D=1&_iepl%5Bposition%5D=17&_iepl%5BrgKey%5D=PB%3A360963884&_iepl%5BtargetEntityId%5D=PB%3A360963884&_iepl%5BinteractionType%5D=publicationTitle

72. MITROVIĆ, Dorde. Serbian Economy – History, Transition and Present. In *The Geography of Serbia* [online]. 21.11. 2021, s. 185-197. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/356538009_Serbian_Economy__History_Transition_and_Present
73. National Bank of Serbia. "Republic of Serbia: Foreign Direct Investments in 2021, assets-liabilities principal, by country". [online]. 2021. [cit. 29.09.2022]. Dostupné na: https://nbs.rs/en/drugi-nivo-navigacije/statistika/platni_bilans/index.html
74. NIS FUTURE AT WORK. History. [online]. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.nis.rs/en/history/>
75. OEC. Serbia/Russia. [online]. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/srb/partner/rus?redirect=true>
76. OECD. China's Belt and Road Initiative in the Global Trade, Investment and Finance Landscape. In *OECD BUSINESS AND FINANCE OUTLOOK* [online]. 2018. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.oecd.org/finance/Chinas-Belt-and-Road-Initiative-in-the-global-trade-investment-and-finance-landscape.pdf>
77. PANCEVSKI, Bojan. In Race to Lure Russian Talent and Capital, Serbia Emerges as Front-Runner. In: *The Wall Street Journal* [online]. 26.10. 2022. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.wsj.com/articles/in-race-to-lure-russian-talent-and-capital-serbia-emerges-as-front-runner-11666793707>
78. PEDISIC, Lana. The European Union's Failed Acceptance of Serbia's Eastern Reckoning. In *The defence horizontal journal : scientific journal* [online]. 19.01. 2022. [cit.25.10.2022]. Dostupné na: <https://www.thedefencehorizon.org/post/eu-failed-acceptance-serbia>
79. PETROVIĆ, Miloš. EU integration process of Serbia: a vicious circle of high politics?. [online]. Institute of International Politics and Economics. 2019, roč. 70, č.1175,s. 23-48. [cit.03.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/MilosPetrovic12/publication/354948235_EU_integration_process_of_Serbia_a_vicious_circle_of_high_politics/links/6155792e4d9f0f16175eb699/EU-integration-process-of-Serbia-a-vicious-circle-of-high-politics.pdf
80. PREDRAG, Bjelić a RAJKOVIĆ Milos. Economic Cooperation between Serbia and Montenegro and the Eurasian Economic Union. In *Contemporary Issues in Social Sciences : Conference*. [online]. Antalya, 16.12. 2021. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/357098050_Economic

Cooperation_between_Serbia_and_Montenegro_and_the_Eurasian_Economic_Union

81. Railway Technology. Belgrade-Budapest Railway Project, Europe. In *Railway-technology : journal* [online]. 06.04. 2022. [cit. 18.01.2023]. Dostupné na: <https://www.railway-technology.com/projects/belgrade-budapest-railway-project-europe/>
82. RAVEL, Radomír. Srbsko dúfa, že do konca roka 2021 otvorí dve skupiny kapitál v prístupových rozhovoroch s EÚ. In *SeeNews : business journal* [online]. 23.06. 2021. [cit. 05.10.2022]. Dostupné na: <https://seenews.com/news/serbia-hopes-to-open-two-chapter-clusters-in-eu-accession-talks-by-end-2021-pm-745318>
83. Republic of Serbia ministry of foreign affairs. Russia – Bilateral relations. [cit. 09.12.2022]. Dostupné na: <https://www.mfa.gov.rs/en/foreign-policy/bilateral-cooperation/russia>
84. RISTANOVIĆ, Vladimir – MILIJKOVIĆ, Dejan – BARJAKTAREVIĆ, Siniša. Izvozni potencijal Srbije u EU. [online]. Vysoká škola obchodnej ekonomiky a podnikania, Belehrad. 24.09. 2018, roč. 16, č. 1, s. 1-24. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1820-3159/2019/1820-31591901001R.pdf>
85. SAMORUKOV, Maxim. Last Friend in Europe: How Far Will Russia Go to Preserve Its Alliance With Serbia?. In *Carnegie Endowment for International peace : journal* [online]. 10.06. 2022. [cit. 13.10.2022]. Dostupné na: <https://carnegieendowment.org/politika/87303>
86. Serbia Energy. Srbijagas and Gazprom sign contract for SOGAZ-Serbia. [online]. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://serbia-energy.eu/srbijagas-and-gazprom-sign-contract-for-sogaz-serbia/?pdf=14832>
87. SITA Slovenská tlačová agentúra. Srbsko bude s Ruskom konzultovať zahraničnú politiku, dohoda vyvolala v Únii ostrú kritiku. [online]. 25.09. 2022. [cit. 20.11.2022]. Dostupné na: <https://sita.sk/srbsko-podpisalo-dohodu-s-ruskom-obekrajiny-budu-spolu-konzultovat-otazky-zahranicnej-politiky/>
88. SIUDEK, Tomasz a ZAWOJSKA, Aldona. COMPETITIVENESS IN THE ECONOMIC CONCEPTS, THEORIES AND EMPIRICAL RESEARCH. In *Oeconomia : scientiarium polonorum* [online]. Varšava: Warsaw University of Life Sciences, 2014, roč. 13, č. 1, s. 91-108. [cit.22.01.2023]. Dostupné na: <https://js.wne.sggw.pl/index.php/aspe/article/view/4110/3636>

89. STOJANOVIC, Dusan. Serb President Aleksandar Vučić pledges EU course, hints Russia sanctions. In *Courthouse News Service* [online]. 31.05. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.courthousenews.com/serb-president-aleksandar-vucic-pledges-eu-course-hints-russia-sanctions/>
90. STOJANOVIĆ, Žaklina. Agriculture in Serbia. In *The Geography of Serbia*. [online]. 25.11. 2021, s. 199-206. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-74701-5_15
91. SUTYRIN, Sergey a kol. Russian Investments in the Balkans: Expectations and Realities – the Special Case of Lukoil. In *Journal of East-West Business* [online]. 29.05. 2018, roč. 25, č. 4, s. 319-339. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10669868.2018.1467844>
92. SZŐKE, Evelin. Serbia secures new 3-year gas deal with Russia. In *Ceenergynews : journal* [online]. 20.05. 2022. [cit. 10.12.2022]. Dostupné na: <https://ceenergynews.com/oil-gas/serbia-secures-new-3-year-gas-deal-with-russia/>
93. SZPALA, Marta a SADECKI, Andrzej. Serbia: the forced abandonment of Russian oil. [online]. 13.10. 2022. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2022-10-13/serbia-forced-abandonment-russian-oil>
94. SZPALA, Marta. Russia in Serbia -soft power and hard interests. [online]. 27.10. 2014. [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Marta-Szpala/publication/360485270_Russia_in_Serbia_-soft_power_and_hard_interests/links/627a2d3a3a23744a7272e456/Russia-in-Serbia-soft-power-and-hard-interests.pdf
95. SZPALA, Marta. Russia in Serbia -soft power and hard interests. [online]. 27.10. 2014. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Marta-Szpala/publication/360485270_Russia_in_Serbia_soft_power_and_hard_interests/links/627a2d3a3a23744a7272e456/Russia-in-Serbia-soft-power-and-hard-interests.pdf
96. ŠARIĆ, Milica. Kostolac: Chinese loan, Serb rule-breaking. In *CENTER FOR INVESTIGATIVE JOURNALISM OF SERBIA* [online]. 21.07. 2016. [cit. 20.01.2023]. Dostupné na: <https://www.cins.rs/en/kostolac-chinese-loan-serb-rule-breaking/>

97. TA3.Von der Leyenová v krajinách Balkánu. Srbsko a Bosna a Hercegovina dostanú od EÚ potrebnú podporu. In *ta3* [online]. 28.10. 2022. [cit. 26.11.2022]. Dostupné na: <https://www.ta3.com/clanok/249796/von-der-leyenova-v-krajina-ch-balkanu-srbsko-a-bosna-a-hercegovina-dostanu-od-eu-potrebnu-podporu>
98. TAYLOR, Alice. Vučić touts Russian-Serbian brotherhood as regional tensions rise. In *Euractiv : journal* [online]. 16.11. 2022. [cit.20.11.2022]. Dostupné na: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/vucic-touts-russian-serbian-brotherhood-as-regional-tensions-rise/>
99. The World Bank. Serbia's Robust Post-Pandemic Recovery Jeopardized by Global Crises. [online]. 04.05. 2022. [cit. 27.09.2022]. Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/05/04/serbia-s-robust-post-pandemic-recovery-jeopardized-by-global-crises>
100. Trading economics. Russia Crude Oil Production. [online]. 2022. [cit. 05.12.2022]. Dostupné na: <https://tradingeconomics.com/russia/crude-oil-production>
101. Transparency International the global coalition against corruption. Corruption perceptions index - Serbia. 2021. [online]. [cit. 26.09.2022]. Dostupné na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/srb>
102. ULNIKOVIĆ, P. Vladanka – KURILIĆ, M. Sanja – STALETOVIĆ, Novica. Air Quality Benefits From Implementing Best Available Techniques in Copper Mining and Smelting Complex Bor (Serbia). In *Water, Air, & Soil Pollution* [online]. 30.03. 2020, č. 160. [cit. 16.01.2023]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11270-020-04520-2#citeas>
103. URCIUOLO, Luca. Serbia at the crossroads between the Chinese dragon and the Russian bear: new tensions in the Balkans?. In *Geopolitical Report* [online]. Rím. 13.05. 2022. ISSN 2785-2598. [cit.21.10.2022]. Dostupné na: <https://www.specialeurasia.com/2022/05/13/serbia-china-russia-balkans/>
104. VANGELI, Anastas. China's Ideational Impact in the Western Balkans 2009–2019. In *WESTERN BALKANS AT THE CROSSROADS : ANALYTICAL STUDY* [online]. Praha: Prague Security Studies Institute, 2021. [cit. 09.01.2023]. Dostupné na: https://www.pssi.cz/download/docs/8493_china-s-ideational-impact-in-the-western-balkans-2009-2019.pdf
105. VASOVIČ, Aleksander. UPDATE 1-China's Zijin Mining to take stake in Serbian copper complex. In *Reuters: journal* [online]. 31. 08. 2018. [cit.15.10.2022]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/serbia-copper-idUSL8N1VM2K6>

106. VELAZQUEZ, Nicholas. Russia's Strategy to Destabilize the Balkans Is Working. [online]. 02.08. 2022, [cit. 12.10.2022]. Dostupné na: <https://www.geopoliticalmonitor.com/russias-strategy-to-destabilize-the-balkans-is-working/>
107. VLADISAVLJEV, Stefan China-Serbia Relations Enter a New Phase With an FTA on the way, both sides look eager to boost their cooperation to a new level. Will that also grow the latent friction in the relationship?. In *The Diplomat : journal* [online]. 19.07. 2022. [cit. 18.11.2022]. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2022/07/china-serbia-relations-enter-a-new-phase/>
108. VUKIĆEVIĆ, Boris. China in the Western Balkans: A new player in the strategic game. In *China and Eurasia*: [online]. Londýn, 24.09. 2021, č. 1, s. 22. [cit. 19.09.2022]. Dostupné na: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003109259-13/china-western-balkans-borisvuki%C4%87evi%C4%87>
109. VUKMIROVIĆ, Valentina a kol. Foreign Direct Investments' Impact on Economic Growth in Serbia. In *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* [online]. 16.12. 2020, roč. 23, č. 1, s. 122-143. [cit. 20.12.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19448953.2020.1818028>
110. VUKSANOVIC, Vuk. How Serbia Became China's Dirty-Energy Dumping Ground. [online]. 16.07. [cit. 18.01.2023]. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2021/07/16/serbia-china-bri-coal-copper-dirty-energy-dumping-ground/>
111. WEINER, Csaba. Russian FDI in Central and Eastern European Countries: Opportunities and Threats. [online]. Hungarian Academy of Sciences (HAS) - Institute of World Economics, 13.09. 2016, č. 168. [cit. 21.12.2022]. Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2837239
112. World Trade Organization. Non-LDCs Accessions. In *WTO ACCESSION NEWSLETTER*. [online]. 2021, č. 104. [cit. 30.09.2022]. Dostupné na: <https://mailchi.mp/wto/wto-accessions-newsletter-n-104-march-2021?e=9c067e1dee>
113. YESSON, Erik. NATO and Russia in Kosovo. In *The RUSI Journal* [online]. 20.03. 2008, roč. 144, č. 4, s. 20-26. ISSN 0307-1847. [cit. 10.10.2022]. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03071849908446422?journalCode=rusi20>
114. Zastupitel'ský úrad ČR v Belehrade (Srbsko). Srbsko: Souhrnná teritoriální informace. [online]. 1.7.2021. [cit. 24.09.2022]. Dostupné na: <https://www.busine>

ssinfo.cz/navody/srbsko-souhrnna-teritorialniInformace/2/#1-zakladni-informace-o-teritoriu

- 115.**ZHEMELINSKA, Yevheniia a HONG SONG, Liu. HINA – SERBIA COOPERATION: RESTRICTIONS AND CHALLENGES. In Young Scientist [online]. 2021, roč. 98, č. 10, s. 183-187. [cit. 11.01.2023]. Dostupné na: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/2400/2385>
- 116.**ZUBALOŤOVÁ, Ľubica. Perspectives of Accession of Albania as a Full Member to EU. In *Význam tretích krajín pre strategické rozvojové zábery EÚ v pokrízovom období (s implikáciami pre slovenskú ekonomiku) : projekt VEGA* [online]. Bratislava: OF EUBA, 2015, roč. 8, č. 32, s. 619-630. [cit. 28.09.2022]. Dostupné na: https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-04/scb0415_Zubalova.pdf
- 117.**ZUBOVIĆ, Jovan a kol. Forex Accelerating Progress on Effective Tobacco Tax Policies in Low- and Middle-Income Countries, national Study – SERBIA, economics of Tobacco and Tobacco Taxation. [online]. Institute of Economic Sciences, Belgrade, Serbia. 2018.[cit.22.01.2023]. Dostupné na: http://tobaccotaxation.org/cms_upload/pages/files/National-study-Serbia.pdf